

**Naisparien arjen strategiat – Sateenkaariperheiden kulttuurinen ja
sosiaalinen paikka**

Kulttuuriantropologian
pro gradu – tutkielma
Emilia Koivunen
Historian ja etnologia laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2008

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Emilia Koivunen	
Työn nimi – Title Naisparien arjen strategiat – Sateenkaariperheiden kulttuurinen ja sosiaalinen paikka	
Oppiaine – Subject Kulttuuriantropologia	Työn laji – Level Pro gradu – työ
Aika – Month and year Huhtikuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 105
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tämä pro gradu työ käsittelee naisparien perheiden äitiyttä ja vanhemmuutta. Tutkimus perustuu kodin arjen ja ulkoisen maailman kohtaamisen tarkasteluun. Tutkimuksen tarkoituksena on löytää niitä tapoja ja strategioita, joilla naisparien perheet saavat tilaa sateenkaariperheinä ja mieltää, miten informanttien perhemalli määrittelee, kyseenalaistaa ja purkaa äitiyteen liittyviä kulttuurisia itsestäänselvyksiä. Tutkimus tarkastelee naisparien sateenkaariperheiden käsityksiä perhe-elämästä ja lähestyy vanhemmuutta ja äitiyttä sukupuolieron poissaolon näkökulmasta, naisparien vanhemmuuden samuuden kokemuksen kautta. Vanhemmuutta ja kotielämää tarkastellaan gender-näkökulmasta.</p> <p>Tutkimus on aineistolähtöinen ja nojaa etnografisen tapaustutkimuksen ja feministisen antropologian perinteeseen. Aineisto koostuu 13 informantin sähköpostihaastatteluista ja yhdestä teemahaastattelusta. Aineiston analyysissä keskitytään informanttien kerronnan ja puheen tarkasteluun diskurssianalyttisestä ja poststrukturalistisen feminismin näkökulmasta. Lisäksi aineistoa lähestytään hermeneuttisen ymmärtämisen näkökulmasta. Aineiston keräämisessä, käsittelyssä ja tulkinnassa on käytetty laadullisen tutkimuksen strategioita. Lisäksi tutkimuksessa pohditaan aineiston keruuseen ja tutkimuksen tekemiseen liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä.</p> <p>Tutkimuksen sateenkaariperheiden elämä näyttäytyy perhekeskeisenä lapsiperhe-elämänä, jossa keskeiselle sijalle asettuvat ne ulkomaailman ja ympäröivän yhteiskunnan kohtaamiset, tilat ja sosiaaliset tilanteet, joiden kautta perheet kyseenalaistavat ja uudelleen määrittelevät perinteisiä perhemuotoja. Näissä kohtaamisissa on mahdollisuus rakentaa niitä kulttuurisia ja sosiaalisia paikkoja, joissa naisparien sateenkaariperheet tulevat yhä näkyvämmiksi perhemuodoiksi erilaisten perhemuotojen keskellä</p>	
Asiasanat – Keywords koti, lapsiperheet, perheet, sateenkaariperheet, seksuaaliset vähemmistöt, sukupuoli, vanhemmuus, äitiys	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
Tutkimuksen lähtökohta	3
Puhetta perheestä	4
Tutkimusongelma, tutkimuskysymykset ja työn eteneminen	7
2. AINEISTO JA METODIT	9
Aineiston kerääminen ja informantit	9
Aineiston analyysi	15
<i>Diskurssianalyttinen ja poststrukturalistinen feministinen lähestyminen</i> aineistoon	18
Tutkimusetiikka	20
3. SIOITTUMINEN TUTKIMUSKENTTÄÄN	22
Sateenkaariperheiden tutkimuksia	22
Sex ja gender	24
Feministinen antropologia	27
Lesbotutkimus ja antropologia	31
4. SATEENKAARIPERHE	34
Perheen määrittäminen ja merkitys tutkittaville	34
Mikä on sateenkaariperhe?	40
Avoimuuden strategiat	45

5. KAKSI ÄITIÄ JA VANHEMMUUDEN KIEMUROITA	52
Biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus	52
Äitiys ja lesbous	55
Äitiyden strategiat	61
6. VALIKOIVA JA RITUAALINEN SUKULAISUUS	69
Sukulaisuuden merkitys tutkittaville	69
Sukulaisuuden valitseminen ja muutos	74
Ystävät – fiktiivinen sukulaisuus?	78
7. KOTIELÄMÄÄ	82
Perhe tekemisenä	82
Arjen strategiat	85
Kotityöt ja lasten kasvat	88
8. POHDINTAA	94
LÄHTEET	99
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Tutkimuksen lähtökohta

Tutkimukseni aihe on naisparien äitiys, vanhemmuus ja naisparien muodostamat lapsiperheet. Tarkastelen naisparien perheiden arkea ja kodin ja ulkopuolisen maailman kohtaamista. Minua kiinnostaa, millaisia strategioita tutkimillani perheillä näissä kohtaamisissa on ja kuinka he saavat ja ottavat tilaa perheenä. Olen kiinnostunut siitä, miten erilaiset sukupuolisesti moninaiset vanhemmuudet tulevat yhä näkyvämmäksi osaksi arkea ja yhteiskuntaa ja miten naisparien sateenkaariperheet ovat esimerkki tästä. Kysymykset valtakulttuurin ja vähemmistön kohtaamisesta sekä perhemuodon avoimuuden hyväksymisestä nousevat myös esiin. Sateenkaariäitiys ja naisten muodostama perhemalli antavat mahdollisuuden määritellä toisin äitiyttä ja ovat samalla yrityksiä purkaa äitiyteen liittyviä kulttuurisia itsestäänselvyyksiä. Tutkin aineiston avulla, mitä lesbouden, vanhemmuuden ja äitiyden yhteensovittaminen pitää sisällään.

Idea tutkimuksen aiheeseen lähti kandidaattiseminaarin työstäni. Käsittelin siinä nuoria, yliopistolla opiskelevia äitejä ja heidän kokemuksiaan opiskelun ja äitiyden yhdistämisestä sekä ympäristön suhtautumista opiskeleviin äiteihin, joilla oli pieni lapsi. Tästä mieleeni jäi ajatus erilaisista äitiyden muodoista ja toisin tekemisistä, jotka jollain tavalla rikkoisivat tavanomaisen äitiyden kategoriaa. Ajatus äitiyden tutkimisesta nousi uudelleen esille ollessani opiskelijavaihdossa Kentin yliopistossa keväällä 2005. Sukulaisuuden ja gender-antropologian kursseilla käsiteltiin esimerkkejä erilaisista sukulaisuuden sekä biologisen ja sosiaalisen sukupuolen kulttuurisista muodoista, kuten myös äitiyden ilmenemismuodoista erilaisissa kulttuureissa ja länsimaisissa yhteiskunnissa. Nämä esimerkit saivat minut miettimään, millaisia vanhemmuuden ja äitiyden muotoja länsimainen yhteiskunta luo ja ylläpitää sekä miten ajatuksemme sukupuolesta vaikuttavat tähän. Mitkä voisivat olla esimerkkejä toisenlaisista äitiyden ja vanhemmuuden muodoista? Mietin aineiston avulla, voisiko naisparien äitiyden ja vanhemmuuden nähdä jopa yhtenä alakulttuurina äitiyden ja vanhemmuuden kulttuurisessa kentässä, jossa naisparien sateenkaariperheet muodostaisivat yhden monista äitiyden ja vanhemmuuden muodoista.

Naisparien äitiyden ja vanhemmuuden esiin tulo viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa, esimerkiksi hedelmöityshoitolaista puhuttaessa, nostaa sukupuolisesti erilaiset vanhemmuudet esille. Keskustelu naisparien oikeuksista ja mahdollisuuksista vanhemmuuteen on yksi esimerkki perheen merkityksen kasvamisesta. Vaikka naisparien perheet ovat nousseet median huomion kohteeksi esimerkiksi hedelmöityshoitolaista (<http://www.finlex.fi>[online]) hyväksymisen myötä, en kuitenkaan nosta hedelmöityshoitokeskustelua esille erillisenä aiheena. Sivuan aihetta siinä määrin kun se tulee esille informanttien itsensä kertomana. Viimevuosien julkinen keskustelu parisuhde- ja hedelmöityshoitolaista ja sateenkaariperheiden viimeaikainen ajankohtaisuus on syy siihen, että valitsin tutkimukseni aikeeksi naisparien perheet. Käsittelem sateenkaariperheeseen ja vanhemmuuteen liittyviä teemoja rajallisen aineistoni kautta, joka muodostuu joukosta sateenkaarivanhempia. Tämä työ on yksi näkökulma aiheeseen.

Puhetta perheestä

Kulttuuriantropologian oppisanastossa perhe määritellään veri- ja/tai aviosukulaisuuteen perustuvaksi yksiköksi, joka koostuu aikuisista ja lapsista. Claude Levi-Straussin mukaan perheen pienin yksikkö on äiti ja tämän lapset, muiden perhemuotojen ollessa vain muunnelmia tästä. (Jargon 2002: 71.) Historiallisesti suomalaiset perheet kuuluvat eurooppalaiseen perhemuotoon. Länsimainen ydinperhe muodostuu perinteisesti isästä, äidistä ja heidän yhteisistä lapsistaan. Länsimainen perusrakenne on säilynyt suomalaisissa perheissä, vaikka samalla parisuhteen luonne ja perherakenne ovat muuttuneet. Ydinperhe, joka muodostuu eri sukupuolta olevista vanhemmista ja heidän lapsistaan, on edelleen perhetyyppinä yleisin. Vaikka monet perheet poikkeavat tästä tyyppistä, arkipuheessa ydinperheen malli edelleen ohjaa sitä, mitä perheellä tarkoitetaan. Sateenkaariperheet ja naisparien perheet rikkovat tätä perinteistä perhemallia yhä näkyvämmällä olemassaolollaan, vaikka useat naisparien perheet muodostuvat myös ydinperheen mallin ympärille, eli perheen muodostavat keskinäisessä parisuhteessa elävät naiset ja heidän yhteisesti hankitut lapsensa. (Lapset ja rekisteröity parisuhde 2003: 15.)

Yhdysvaltalainen kulttuuriantropologi Kath Weston kirjoittaa, kuinka homoseksuaaliset suhteet on perinteisesti nähty niin sanotusti luonnon lain vastaisina, koska ne eivät mahdu traditionaalisten perhekäsitysten piiriin. Ydinperheen käsite on historiallisesti nuori, eikä ole sovellettavissa kaikkiin perheisiin. Silti ydinperheestä on tullut malli, jolla todellisuutta hahmotetaan puhuttaessa perheistä ja vanhemmuuksista. (Weston 1991: 3-7.) Identiteettien, kategorioiden ja määrittelyn ongelmallisuus ja päällekkäisyys tulevat esille, kun tarkastellaan naisparien äitiyden nimeämistä. Paula Kuosmanen mukaan lesboäidin käsite on yhteinen nimitys kaikille naista rakastaville naisille, jotka itse nimeävät itsensä lesboiksi ja jotka ovat biologisia tai sosiaalisia vanhempia. Useimmat näistä äideistä ja lesbovanhemmista eivät Kuosmanen mukaan kuitenkaan puhu itsestään lesboäitinä tai perheestään lesboperheenä. Näin naisparin äitiys jää usein selvästi nimeämättä, koska useat naiset eivät koe itseään lesboksi tai itsensä nimeämistä edes tarpeelliseksi. (Kuosmanen 1997:100.) Tämä tulee selvästi esille myös aineistossani. Määrittelyn ongelmallisuuteen törmäsin jo tutkimuksen teon alkuvaiheessa. Lukemani tutkimuskirjallisuus on pääosin brittiläisiä ja yhdysvaltalaisia tutkimuksia lesbojen vanhemmuudesta ja naispareista. Näissä maissa lesbojen ja naisparien perheiden tilanne sekä tutkimuksen painotukset ovat jonkin verran erilaisia kuin Suomessa. Englantilainen ja yhdysvaltalainen tutkimus ja tutkittavat itse käyttävät avoimemmin lesbon, lesboäitiyden ja -vanhemmuuden käsitteitä. Tämä näkyy esimerkiksi Westonin (1991) ja Lewinin (1993) tavassa kirjoittaa lesbovanhemmuudesta ja lesboäitiydestä. Informanttini eivät täysin tai ollenkaan identifioitu lesbon käsitteeseen ja pitävät sitä liian yleistävänä, vaikka käsitettä saatetaan käyttää selventämään tiettyjä puolia itsestä. Tästä johtuen käytän tekstissä lesbon, lesboäidin ja lesbovanhemmuuden käsitteitä, kun viitataan käyttämäni tutkimuskirjallisuuteen, jossa nämä termit esiintyvät. Tarkastellessani informanttien mietteitä ja heidän kertomaansa, käytän heidän omia määritelmiään kuten sateenkaarivanhempi tai kahden äidin perhe.

Levi-Straussille perheen muodosti äiti lapsineen joten tässä mielessä naisparien äitiys, biologinen ja sosiaalinen äiti lapsineen on mitä suurimmassa määrin perhe. Kuosmanen kirjoittaa, kuinka lesbojen perheet ovat jatkoa 1990-luvun ydinperheideologian rakentumiselle ja purkamiselle sekä perheiden monimuotoisuuden lisääntymiselle suomalaisessa kulttuurissa. Perhettä ei voida enää pitää yksinomaan heteroseksuaalisena yksikkönä, joka koostuu isästä ja äidistä. Kaikki vanhemmat eivät

mahdu äidin ja isän automaattisesti heteroseksuaalisiin rooleihin. (Kuosmanen 2000: 7.) Naisparien perheet ja muut kuin heteroseksuaaliselle vanhemmuudelle rakentuvat perheet purkavat omalta osaltaan automaattista olettamusta heteroseksuaalisesta vanhemmuudesta. Purkamisen ei tarvitse olla mitenkään radikaalia. Aineistostani pohjalta naisparien perheet purkavat heteronormatiivisuutta ja toisin tekevät perhettä pelkällä olemassaolollaan sekä muun yhteiskunnan kohtaamisissa.

Kulttuuriantropologi Antu Sorainen kirjoittaa, kuinka perheen muutos näkyy siinä tavassa ja innokkuudessa, jolla lesbonaiset myös Suomessa ovat perustamassa perheitä. Perhekeskeisen heteroseksuaalisuuden muuttuessa, lesbous ja homoseksuaalisuus tiivistyvät perinteisten perhe-elämän arvojen ympärille. Lesbouden julkinen retoriikka on Soraisen mukaan normalisoitunut Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. Lesbouteen julkisissa puheenvuoroissa liitettävä äitiys- ja aviokeskeisyys selittyy myös sillä, että 1980- ja 1990-luvuilla säädetyt lait ovat antaneet naistenkeskisille suhteille enemmän tilaa yhteiskunnassa. (Sorainen 1998: 40.) Sorainen jatkaa, kuinka vaikuttaisi ensi näkemältä siltä, että lesbojen äitiys- ja perhevaatimuksissa ja naisparien lapsi- ja avioliittohaluissa olisi kyse perinteisten ja aikaisemmin vain heteroseksuaaleille kuuluvien arvojen vaalimisesta sekä siirtymisestä kohti totutusti heteroseksuaalisia arvoja. (Sorainen 1998: 42.) Naisparit ja perheelliset lesbot kuitenkin muokkaavat ja muuttavat käsitystä perheestä ja seksuaalisuuden arvoista monella tasolla. Tämä tapahtuu jo pelkästään olemalla perhe ja kohtaamalla ympäröivä yhteiskunta perheenä. Tätä kautta myös käsitys heteroseksuaaliselle vanhemmuudelle pohjaavasta perheestä muuttuu. Sateenkaariperheet ja naisparien perheet muokkaavat näin käsitystä siitä, ketkä muodostavat perheen ja tätä kautta monipuolistavat perheiden kirjoa myös Suomessa. Vaikka näyttäisi siltä, että naisparien perheet ovat matkalla kohti aiemmin vain heteroille sallittua perhe-elämää ja tätä kautta alleviivaisivat perinteiseksi koettuja perhe-arvoja, ei näin kuitenkaan ole. Sateenkaariperheiden perhemallit ja perhekeskeisyys muokkaavat omalta osaltaan seksuaalisuuden arvoja uusiksi monella tasolla. Totutut heteroseksuaaliset instituutiot asettuvat kyseenalaisiksi lesbojen ja homojen perheiden myötä. (Sorainen 2002:25.)

Tutkimusongelma, tutkimuskysymykset ja työn eteneminen

Tutkimusongelmani on seuraava: millaisen kulttuurisen ja sosiaalisen tilan naisten sateenkaariperheet saavat ja muodostavat yhteiskunnassa? Tutkimusongelmaa lähestyn kuuden tutkimuskysymyksen avulla:

1. Mitä sateenkaariperhe on ja mitä se merkitsee perheenjäsenilleen?
2. Miten biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus määrittyy?
3. Miten sateenkaariäitiys ja -vanhemmuus ovat sidoksissa ympäristöönsä?
4. Miten sukulaisuus määrittyy tutkittaville?
5. Mitkä ovat sateenkaariperheen arjen strategiat?
6. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä on oman aineistoni, Westonin (1991), Lewinin (1993) ja Kuosmasen (2000) tutkimusten välillä? Millaisia mahdollisia kulttuurieroja amerikkalaisten ja suomalaisten lesbonaisten äitiydessä ja vanhemmuudessa on nähtävissä?

Näiden kysymysten avulla pyrin selvittämään tutkittavieni käsityksiä perheestään, vanhemmuudestaan ja äitiydestään. Kysymysten avulla mietin, voidaanko puhua erityisestä sateenkaariperheiden äitiydestä ja vanhemmuudesta ja miten ne ovat suhteessa ympäristöönsä. Tarkastelen, onko tässä äitiyden muodossa jonkinlaisia sukupuolen rajanvetoja tai ylityksiä sekä miten nämä rajojen ylitykset mahdollisesti tulevat esille. Tarkastelen myös merkityksiä, joita tutkittavat antavat sukulaisuudelle. Lisäksi pohdin, mikä on perheiden sosiaalisen ympäristön ja oman kodin toiminnan välinen suhde. Lopuksi selvitän perheiden arjen strategioita liittyen kotiin, lastenhoitoon ja kasvatukseen. Tarkastelen, miten nämä perheet itse rakentavat ja rakentuvat suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Lähestyn informanttien sosiaalista ympäristöä ja kontakteja, tarkastelemalla heidän käsityksiään sukulaisuudesta.

Lähestyn aiheitani perushermeneuttisesta ideasta, että koko kulttuurinen ja sosiaalinen todellisuus on merkitysten läpäisemää ja tämän todellisuuden tutkiminen on ilmiöiden merkitysten etsimistä. Tutkimukseni läpi kulkee myös yleinen ajatus identiteettien liikkuvuudesta ja kategorioiden ja määrittelyiden muuttumisesta tilanteiden mukaan.

Tutkimusongelman ja – kysymysten perusidea minulla oli jo ennen varsinaisen aineiston kokoamista, mutta ongelma ja kysymykset tarkentuivat vasta tutustuttuani keräämääni aineistoon ja sieltä nousseisiin teemoihin.

Tutkimuksen rakenne on seuraava. Luvussa kaksi kuvailen aineistoani ja sen keräämistä. Esittelen informanttini ja kerron lyhyesti heidän taustansa. Käyn läpi aineiston analyysin ja pohdin diskurssianalyttistä lähestymistä aineistoon ja informanttien puheeseen. Pohdin aineistoon liittyviä erityiskysymyksiä sekä tutkimuseettisiä kysymyksiä tutkimuksen aiheen kannalta. Luku kolme käsittelee sitä teoreettista tutkimuskenttää, johon tutkimukseni asettuu. Esittelen siinä kolme omaa tutkimustani inspirointua sateenkaariperheiden tutkimusta. Tämän jälkeen esittelen feministisen antropologisen tutkimuksen ja lesbotutkimukseen suuntaviivoja.

Luvusta neljä alkaa varsinaisen aineiston käsittely. Podin, miten informantit määrittelevät oman sateenkaariperheensä ja mitä merkityksiä perhe pitää heille sisällään. Pohdin naisten muodostamia sateenkaariperheitä, ja mitä informantit ajattelevat sateenkaariperheestä ja siitä, miten se heidän mielestään muodostuu. Luvun lopussa pohdin, millaisia avoimuuden strategioita informanteillani on olla perhe. Luvussa viisi käsittelen äitiyttä ja sosiaalisen ja biologisen vanhemmuuden suhdetta sekä sitä, miten se näyttäytyy informanttien perheiden arjessa. Tarkastelen, miten sukupuoliin purkamisen vaikuttaa vanhemmuuteen. Tarkastelen tässä luvussa myös informanttien mielteitä äitiydestä ja lesboudesta. Selvitän lesbon käsitteen ongelmallisuutta ja informanttien ajatuksia lesbo-sanan käytöstä. Pohdin informanttien äitiyden strategioita ja sitä, miten ne näyttäytyvät heidän arjessaan ja suhteessaan ympäristöön. Luvussa kuusi esittelen informanttien käsityksiä sukulaisuudesta. Tarkastelen, miten sateenkaariperheiden käsitykset sukulaisuudesta ovat yksi esimerkki sukulaisuuden käsitysten muutoksesta ja laajentumisesta. Tarkastelen informanttien suhdetta omaan sukuunsa ja ystäviinsä valitsemisen ja fiktiivisen sukulaisuuden käsitteen avulla. Luvussa seitsemän esittelen informanttien ajatuksia kodista ja arjesta. Lähestyn perhettä tekemisenä, performatiivisuuden käsitteen avulla. Tarkastelen, mitä arki pitää sisällään ja mitä arjen tavallisuus ja perhekeskeisyys merkitsee? Lopuksi tarkastelen perheiden kotitöiden jakoa ja mielteitä lastenkasvatuksesta. Luku kahdeksan on pohdintaa ja tutkimuksen kokoava luku.

2. AINEISTO JA METODIT

Aineiston kerääminen ja informantit

Aineiston olen kerännyt teemakyselyillä. Syksyllä 2005 laitoin haastattelupyynnön Jyväskylän Seta ry:n sateenkaariperheiden keskustelupalstalle sekä Vauva-lehden keskustelupalstalle internetiin. Toukokuussa 2006 lisäsin haastattelupyynnön Seta ry:n valtakunnalliselle Rainbow-foorumille¹. Tarkoitukseni oli kerätä aineisto informanteja haastattelemalla. Lopulta päädyin keräämään aineiston pääosin teemakyselyinä sähköpostin välityksellä, koska informanteja ei löytynyt Keski-Suomesta. Saatuani informanteja Rainbow- ja Vauva-lehden foorumien kautta, koin sujuvammaksi, että lähetän teemahaastattelun kysymykset jokaiselle informantille sähköpostitse. Informantit valikoituivat lopulta Setan valtakunnallisen Rainbow-foorumin, Jyväskylän Setan sateenkaariperheiden keskustelupalstan ja Vauva-lehden foorumin kautta. Informantit asuvat kaikki ympäri Suomea, joten aineiston keruun muodoksi valikoitui vapaamuotoinen teemakysely sähköpostin välityksellä.

Lähetin informanteille teemakyselyn rungon², jossa pyysin heitä vastaamaan vapaamuotoisesti ja omin sanoin kysymyksiini sekä lisäämään aiheeseen liittyviä omia huomioita vapaavalintaisesti. Näin jokaisesta vastauksesta muodostui omanlaisensa. Informanttien oma ääni pääsi esille, vastausten ollessa kunkin informantin näköisiä. Aineisto koostuu pääosin informanttien itsensä kirjoittamasta tekstistä, jonka he lähettivät minulle sähköpostilla. Kahden informantin vastaukset tulivat kirjeitse. Lähetin ensimmäisen teemakyselyn syksyllä 2005. Keväällä 2006 lähetin toisen kyselyn, jossa oli täydentäviä kysymyksiä. Tämän lisäksi haastattelin yhtä informanttia perinteisesti teemahaastatteluna tammikuussa 2007. Haastatteleman informantti oli jo aikaisemmin vastannut lähettämiini teemakyselyihin. Haastattelu tapahtui vapaamuotoisena teemahaastatteluna ja täydensi näin jo saamiani vastauksia. Haastattelun kysymykset³ olivat teemoiltaan samoja, jotka olin lähettänyt teemakyselynä muille informanteille. Haastattelu tapahtui informantin kotikaupungissa ja oli muodoltaan vapaamuotoista keskustelua. Haastattelusta kertyi kaksi ja puoli tuntia puhetta. Litteroin haastattelun

¹ Liite 1

² Liite 2

³ Liite 3

sanatarkasti. Sähköpostilla lähetettyjen teemakyselyjen vastauksien pituudet vaihtelivat kahden ja kymmenen sivun välillä.

Pyysin informantteja vastaamaan kukin henkilökohtaisesti, mutta suurimassa osassa vastauksista kysymyksiin vastasi toinen puolisoista kummankin puolesta. Kysymyksistä oli keskusteltu yhdessä puolison kanssa ja koska informantit olivat vastauksista usein yhtä mieltä, vastasi toinen puoliso kummankin nimissä. Sain vastauksia myös henkilökohtaisina, mutta näissäkin vastaukset olivat hyvin samanlaisia ja toisiaan täydentäviä kummallakin osapuolella. Informanttien vastauksista näkyy, että perhe-elämään ja arkeen liittyvistä asioista puhutaan paljon puolisoitten kesken. Perhe-elämän käytännöistä ollaan pääosin yhtä mieltä. Työni on aineistolähtöinen ja se pohjautuu ensisijaisesti informanteilta keräämääni aineistoon. Etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini informanttien vastauksista ja heidän kertomastaan. Jotta informanttien oma ääni pääsisi tutkimuksessa mahdollisimman paljon esille, olen käyttänyt paljon sitaatteja elävöittääkseni tekstiä. Koska suurin osa kerätystä aineistosta koostuu teemakyselyn vastauksista ja jo valmiista tekstistä, koin sitaattien runsaan käytön perustelluksi.

Apo kirjoittaa, kuinka usein kulttuuria tutkivissa tieteissä kuten antropologiassa, tärkeimpänä tiedonhankinnan muotona esiintyy dialogi ja toimiminen tutkimuskohteiden kanssa. Tutkimuskohteista saatava informaatio voidaan nykYTEKNOLOGIAN avulla tallentaa kuitenkin myös niin, että tutkija itse ei ole tilanteissa läsnä. Tällä tavalla inhimillisestä kulttuurista kerätään tietoa, analysoimalla kulttuurin tuotteita, ilman tutkijoiden läsnäolon vaikutusta. Yleensä kun pyydetään informanteilta kirjallisia vastauksia, käytetään apuna kirjallista kyselyä, joka on melko tiukasti strukturoitu ja yleensä lomakemuotoinen. Teemakirjoittaminen eroaa kirjallisesta kyselystä ja on aineiston keruun muotona ollut vähemmän esillä. Termi on johdettu teemahaastattelusta. (Apo 1995:173.) Teemakirjoittamisessa informantit osallistuvat aktiivisesti tutkimusprosessiin tuottamalla laveasti kirjoitettua tietoa, jonka tutkija on heille esitellyt. Muodoltaan teemakirjoittaminen on väljää. Se muistuttaa kirjoitustavaltaan avointa haastattelua, joka perustuu informanttien vapauteen kirjoittaa laveasti. Metodologisesti kirjoittaminen tuo esille informantin oman kognitiivisen tavan jäsentää tutkimuskohdetta. Tutkijan vaikutus on suhteellisen vähäinen verrattuna

haastattelutilanteeseen. Teemakysely voi olla aineiston hankintatapana hyvä, kun ollaan tekemisissä arkojen ja informanteille intiimien aiheiden kanssa. (emt: 174, 176.)

Koin teemakyselyn aineiston keruun muotona toimivaksi tutkimukseni aiheeseen nähden, koska perhe tutkimuksen kohteena koetaan usein ihmisen intiimiin alueeseen kuuluvaksi. Aineiston keruun muotona teemakirjoittaminen ylläpitää informanttien intimitteettisuoja, kun tutkija ei konkreettisesti tule kysymyksineen perheen yksityisen alueen piiriin. Informanteilta saamieni tekstien ja vastausten avulla kävin dialogia aiheen kanssa. Epäilykseni, että sähköpostin välityksellä tapahtuvan haastattelun avulla ei voisi saada kontaktia informanttiin, osoittautui vääräksi. Tutustuessani aineistoon, vakuutuin siitä, että antropologin kenttä voi myös sijaita virtuaalimaailmassa. Sähköpostin välityksellä voi kerätä aineistoa, tehdä tutkimusta ja olla kontaktissa tutkittaviin. Aineiston keräämisen tapa oli lähellä teemakirjoittamisen muotoa teemoineen ja kyselyineen, mutta kyse oli myös eräänlaisesta haastattelun muodosta.

Aineistonkeruun tapaan voi myös kutsua virtuaalihaastatteluksi. Sähköpostin välityksellä tapahtuvaa informanttien haastattelua kutsutaan tietokonevälitteiseksi viestinnäksi ja virtuaalihaastatteluksi. Tapa on yleistymässä myös tutkimushaastattelussa. Tutkija voi tietokoneen äärellä kommunikoida virtuaaliodellisuudessa kaukana olevien ihmisten kanssa. (Tiittula, Ruusuvuori ja Rastas 2005: 264.) Virtuaalisesti tapahtuvia haastatteluja voi tehdä sähköpostitse tai internetissä. Haastattelut voivat olla strukturoituja tai strukturoimattomia, yksityisesti tai julkisesti tapahtuvia yksilön tai ryhmän haastatteluja. Strukturoimattomassa haastattelussa lähetetään yksi tai useampi kysymys ja vastausten jälkeen uusi kysymys. Vastaus voi tulla välittömästi, mutta voi kulua päiviä tai jopa viikkoja. (emt:265–266.) Oma aineistoni ja tapaa jolla olin kontaktissa informantteihin voi kuvata strukturoimattoman virtuaalihaastattelun termillä, koska vuorovaikutus tapahtui lähettämieni kysymysten kautta ja lähetin kysymyksiä teemoittain kaksi kertaa kaikille informanteille. Pitkän ajan kuluessa tapahtuvan strukturoimattoman haastattelun hyviä puolia on, että informantti saa rauhassa miettiä vastauksia ja vastata omalla ajallaan. Haastattelijan on helpompi tehdä tarkentavia kysymyksiä kun vastaukset ovat harkittuja. (emt: 266.)

Hilkka Helsti kirjoittaa kuinka käytettäessä teemakirjoitusaineistoa, tutkimuksen tärkein anti perustuu yleensä aineistoon ja sen tulkintaan. Tästä johtuen esitetään yleensä runsaasti sitaatteja aineistosta. Katkelmien avulla kuvauksesta tulee eloisaa. Aineiston otteilla tutkija tekee oikeutta ja kunniaa tutkittavilleen sekä antaa heille äänen. (Helsti 2005: 157.) Teemakirjoittaminen ja tutkimuksen aineiston kerääminen sähköpostin välityksellä eroaa teemahaastattelusta myös siten, että se antaa informanteille jopa enemmän valtaa vastaamisessa, koska tutkija ei ole omalla läsnäolollaan johdattelussa vastaamista. Toisaalta informantti voi jättää myös vastaamatta joihinkin teemakyselyn kohtiin. Tämä on osa tutkimuksen tulosta. Teemahaastattelussa harvemmin on niin sanotusti tyhjiä vastauksia. Kyselyssä tutkijan läsnäolo ei ole vaikuttamassa vastaamiseen, joten vastaukset voivat olla jopa parempia kuin perinteisellä haastattelulla saadut vastaukset. Koska virtuaalihaastattelussa tutkija ja informantti eivät ole läsnä kasvokkain, voi informantille olla helpompaa vastata henkilökohtaisiin ja arkaluontoisiin kysymyksiin kriittisesti ja esittää myös eriäviä ja vastakkaisia mielipiteitä. Tutkijan ja informantin etäisyys luo näin avoimuutta vastaustilanteessa. Vastaukset eivät kuitenkaan ole kontekstittomia. Ne ovat syntyneet jossain tilanteessa, vaikka tutkija ei olekaan ollut tässä tilanteessa läsnä. (Tiittula, Ruusuvoori, Rastas 2005: 267.) Kutsutaan aineiston keräämistä ilman perinteistä kasvokkain tapahtuvaa haastattelua sitten virtuaalihaastatteluksi, sähköpostikyselyksi tai teemakirjoittamiseksi, tapa antaa informantille enemmän vapauksia vastaamiseen ja kysymysten miettimiseen. Toisaalta näissä tavoissa on huonojakin puolia. Virtuaalisesti tapahtuvassa aineiston keräämisessä tutkijan voi katsoa olevan enemmän tutkittaviensa armoilla. Kun kysymykset ovat sähköpostin tai internetin välityksellä informanteille lähetetty, tutkija jää odottamaan mahdollisia vastauksia. Myös se onko tutkittava ymmärtänyt tutkijan kysymykset, saattaa aiheuttaa ongelmia vastaamisessa ja vastausten tulkitsemisessa.

Alkaessani informanttien etsimisen, ilmoitin haastattelupyynnöissä tutkimukseni aiheen, että käsittelisin naisparien äitiyttä kulttuuriantropologian näkökulmasta. Ilmoitin myös, että kyseessä on opinnäytetyö, joka ei tule olemaan julkinen, eikä sitä tulla käsittelemään mediassa. Painotin haastattelupyynnöissä tutkittavien intymiteettisuojan säilymistä. Koin tämän seikan korostamisen tärkeäksi aiheen mahdollisen arkuuden takia. Tässä vaiheessa käytin vielä naisparin sijaan käsitettä lesboäiti, koska en kokenut sitä ongelmallisena. Hain informanteiksi sekä yksittäisiä naisia että parisuhteessa eläviä

naisia joilla on lapsia. Lopulta informanteiksi löytyi Seta ry:n Rainbow-foorumille laittamani ilmoituksen kautta neljä naisparia ja yksi yksinhuoltaja. Yksi pari löytyi Vauva-lehden foorumin ilmoituksen kautta ja yksi pari Jyväskylän Setan sateenkaariperheiden keskustelupalstan ilmoituksen kautta.

Informantteina on siis 13 naista. Heistä yksi on eronnut aikaisemmasta naissuhteestaan ja elää yhdessä lapsensa kanssa. Yksi pariskunta elää tällä hetkellä eri paikkakunnilla ja puoliso on saanut lapsen aikaisemmassa avioliitossa. Muut informantit elävät yhteisessä taloudessa ja perheiden lapset ovat saaneet alkunsa pääsääntöisesti hedelmöityshoitojen avulla. Jotta informanttien yksityisyys pysyy suojattuna, he eivät esiinny tutkimuksessa omalla nimellään. Tekstin elävöittämisen takia kerron kuitenkin lyhyesti seuraavat tiedot informanteista. Taustatiedoista kerron iän, lasten lukumäärän ja sukupuolen sekä informanttien ammatin tai koulutustaustan. Myös asuinpaikkatiedon olen henkilöllisyyden suojaamisen vuoksi häivyttänyt, mutta kerron missä päin Suomea informantti asuu.

Teija on 37-vuotias kuvataideopettaja, joka elää yhdessä kolme ja puolivuotiaan tyttärensä kanssa. Hän on eronnut pitkästä naissuhteesta ja asuu tyttärensä kanssa pohjanmaalla. Teija on päävastuussa tyttärestään, mutta entinen puoliso osallistuu tyttären elämään.

Anne on 24-vuotias lähihoitajaksi opiskeleva kotiäiti. Hän asuu Koillis-Suomessa yhdessä puolisonsa **Outin** kanssa. Heillä on 6-vuotias tytär ja 3-vuotias poika.

Marja on 29-vuotias järjestötyöläinen ja asuu yhdessä **Anun** (30-v.) ja yhteisten lasten kanssa. Pojat ovat 2- ja 4 -vuotiaat. Anu on ammatiltaan luokanopettaja. He asuvat Pohjois-Suomessa.

Kaisa on 34-vuotias äitiyslomalla oleva kasvatustieteen maisteri. Ammatiltaan hän on ohjaustoiminnan koordinoija ja työskentelee liikuntavammaisten lasten ja nuorten erityiskoulussa. Tytär on vuoden ikäinen. Puoliso **Liisa** on 32-vuotias ohjelmistosuunnittelija ja opiskelee yliopistossa. Kaisa ja Liisa ovat rekisteröineet parisuhteensa ja asuvat pääkaupunkiseudulla. Toiveissa on lisää lapsia tulevaisuudessa.

Tiina on 29-vuotias ja työskentelee myyjänä. Hän on aikeissa jatkaa opintojaan. Puoliso **Piia** on 33-vuotias ja ammatiltaan vartija. He asuvat pääkaupunkiseudulla. Tyttäret ovat 2- ja 5-vuotiaita ja poika 3-vuotias.

Taina on 33-vuotias lääkäri ja asuu kumppaninsa **Leenan** (41v.) ja yhteisten lasten kanssa Savossa. Esikoistyttö on iältään neljä ja puolivuotias. Pojat ovat kaksi- ja neljävuotiaita. Leena on myös ammatiltaan lääkäri.

Tuija on 44-vuotias ja määräaikaisella eläkkeellä. Hän elää tyttöystävänsä **Heidin** (34v.) kanssa Etelä-Suomessa. Tällä hetkellä he eivät asu yhdessä samalla paikkakunnalla. Heidi on ammatiltaan sairaanhoitaja ja hänellä on 10-vuotias tytär aikaisemmasta avioliitosta.

Arja Kuula kirjoittaa, kuinka peitenimien käyttö ihmisistä puhuttaessa säilyttää aineiston sisäisen koherenssin. Kun aineistossa puhutaan toistuvasti samoista ihmisistä, aineiston ymmärrettävyys menetetään, jos henkilöt on kirjattu vain jollakin merkillä. (Kuula 2006: 215.) Informantit esiintyvät tässä tutkimuksessa peitenimillä siksi, että aineisto ja teksti pysyvät eloisana. Koska kyseessä on tutkimus rajatun joukon elämästä, peitenimien avulla informantit tulevat lähemmäksi lukijaa ja heidän kertomaansa on helpompi eläytyä. Informanttien esittely peitenimien avulla sopii myös tämän kaltaisen tutkimuksen tyyliin, jossa ei tehdä tilastollisia yleistyksiä aineistosta, vaan kyse on tutkittavien arjen ja perhe-elämän merkitysten tarkastelusta ja informantteina on antropologiselle tutkimukselle tyypillinen, rajattu joukko ihmisiä. Informanttien kohtaaminen tekstissä peitenimellä ja taustatietojen kertominen sopivat tutkimuksen aiheeseen ja tyyliin myös siksi, että kyse on juuri tietystä joukosta ihmisiä, jotka ovat suostuneet tutkimuksessa kertomaan elämästään hyvinkin henkilökohtaisella tasolla.

Aineiston analyysi

Aineistoni koostuu informanttien lähettämistä vastauksista heille lähettämiini teemakyselyihin. Lisäksi olen haastatellut avoimena teemahaastatteluna yhtä informanttia. Teemakyselyt ovat muodoltaan lähellä teemahaastattelua, koska pyysin vastaukset hyvin vapaamuotoisina. Vastaukset saatuani, luin aineistoa läpi useaan kertaan. Tämän jälkeen järjestin aineiston. Poimin kustakin vastauksesta informanttien mielipiteet kymmenen toistuvan teeman ympärille. Olin miettinyt teemoja jo tutkimuksen alussa tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten pohjalta, osaksi kysymyksiä jotka informanteille lähetin. Loput teemoista nousivat aineistosta, lukiessani informanttien vastauksia. Teemoiksi muodostuivat perhe, parisuhde, vanhemmuus, arki, äitiys, lesbous, sukulaisuus, ystävät, vapaa-aika ja itsen määrittely. Kaikki teemat eivät esiinny jokaisen informantin vastauksissa, koska he ovat vastanneet kysymyksiini vapaamuotoisesti. Teemoittelun perusteella jaottelin informanttien suhtautumista kuhunkin teemaan ja poimin esiin vastauksista nousseiden teemojen merkityksiä. Teemoittelun, kyselyjen ja haastattelun runko vastaavat pääosin toisiaan. Teemat siis olivat esillä jo informanteille laatimissani kysymyksissä. Loput nousivat esiin luettuani informanttien vastauksia useaan kertaan.

Analysoidessani aineistoa teemojen kautta, kävin dialogia tekstin kanssa. Informanttien puhe sai uusia merkityksiä, kun olin järjestelmällisesti poiminut tärkeimmän informaation ja mielipiteet teemojen alle. Koska tutkimuksessani on kyse rajatun ihmisjoukon elämänpiiristä, koin että toinen toimiva ja aineistoon sekä tutkimuksen aiheeseen sopiva lähestyminen on fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa. Timo Laine kirjoittaa, kuinka fenomenologiassa tutkitaan ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Kyse on ihmisen kokemusmaailmasta ja siitä, mitä merkityksiä ihminen asioille antaa. (Laine 2001: 26–27.) Tästä tutkimuksessani on pohjimmiltaan kysymys. Tutkin informanttien oman kertoman kautta heidän suhdettaan perheeseen ja sitä, mitä erilaisia merkityksiä kukin informantti perheelle antaa. Fenomenologinen merkitysteoria pitää sisällään ajatuksen yksilöstä pohjimmiltaan yhteisöllisenä. Merkitysten lähde on yhteisö, johon jokainen kasvaa ja kasvatetaan. Ihminen on kulttuuriolento ja erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on erilainen

elämismaailma ja todellisuus, koska asioilla on heille erilaisia merkityksiä. (Laine 2001: 28.) Tämä ajatus on mielenkiintoinen, kun mietin informanttien suhdetta toisaalta omaan perheeseensä ja toisaalta sukuunsa yhteisön jäsenenä. Perhettä ja sukua yhteisöllisinä merkitysten lähteinä voi myös verrata siihen mahdolliseen yhteisöön ja yhteisöllisyyteen, joka syntyy suhteesta sateenkaariperheiden käsitteeseen. Konkreettisella tasolla sateenkaariperheiden yhdistystoiminnan voi nähdä myös tällaisena merkityksiä luovana yhteisönä.

Lähestyn aineistoa myös hermeneuttisen ymmärtämisen kautta. Hermeneutiikka pyrkii selvittämään, miten keskinäinen on mahdollista ja miten ymmärretään toimintaa, perinteitä ja kulttuuria. Ymmärtäminen tarkoittaa jatkuvaa tulkintaa joka liittyy kaikkeen kanssakäymiseen. Tulkinnan avulla inhimillisen toiminnan merkitykset avautuvat vähitellen. Hermeneuttinen ymmärtäminen on kohteen uudelleen tulkittamista, mutta tutkija ei koskaan pääse täysin eroon omista lähtökohdistaan. (Pietarinen & Poutanen 2000: 25, 26) Toisin sanoen, hermeneuttisesti toisen kohtaamisella on ratkaiseva rooli itsestään selvänä näyttäytyvien juonteiden näkyväksi tekemisessä ja ylittämässä. Kyse on siis antropologisesta perusajatuksesta tutusta vieraana ja vieraasta tutuna. Tutkijan oma paikka tulee myös keskeiseksi fenomenologiaan ja hermeneutiikkaan pohjaavassa tutkimusotteessa. Tutkijan on oltava kriittinen omille tulkinnoilleen ja pyrittävä kyseenalaistamaan omat tulkintansa. Tutkimukseen kuuluu kriittinen ja reflektiivinen vaihe. Tutkijan on oltava itsekriittinen omille tulkinnoilleen ja tietoinen omista tutkimukseen liittyvistä lähtökohdista. (Laine 2001: 32.) Nämä ajatukset tutkimuksen teosta ja tutkijan paikasta ovat myös lähellä ajatuksia nykyisen etnografisen tutkimuksen suuntaviivoista. Fingerroosin mukaan vasta viime vuosikymmeninä etnografia on laajentunut käsittämään ”kotona” eli oman kulttuurin piirissä tehdyn tutkimuksen ja etnografian tekemisestä on tullut prosessi, johon tutkimustekstin kirjoittaminen kuuluu. (Fingerroos 2003 [online].) Refleksiivinen tarkoittaa sanana itsen eli etnografian paikkaa etnografista tutkimusta tehtäessä. Etnografia merkitsee ihmisistä kirjoittamista ja antropologista kenttätyötä. (Barnard 2000: 199, 208.) Refleksiivisen otteen on kuljettava läpi koko etnografian. Tutkijan on pysyttävä tulkinnoissaan avoimena ja hyväksyttävä myös riski erehtymiseen. (Aro 1996: 28–29.)

Tässä mielessä etnografinen tutkimus ja fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote ovat lähellä toisiaan. Ne tukevat tutkimuksen teon kannalta hyvin oman tutkimukseni lähtökohtaa eli sitä, että tutkijana lähestyn itselleni osittain tuttua, mutta myös vierasta tutkimuskohdetta. Tutkimuksen alussa asettamani ennakko-oletukset saattavat tutkimuksen edetessä muuttua. Ennakko-oletukseni tutkittavista ja siitä mitä olen heiltä lähtenyt kysymään, saattaa siis tutkimuksen lopussa olla täysin erilainen siitä lähtökohdasta, mitä tutkimuksen alussa olin tutkimuksellani lähtenyt etsimään. Saman huomion tekee Tuula Gordon. Hän pohtii aineiston analyysin ja tutkimuksen etiikan välistä suhdetta. Gordon kirjoittaa, kuinka analysoidessaan aineistoaan tutkijan mielessä saattaa jo olla käsityksiä siitä, mitä aineistosta haluaa sanoa. Analyysiprosessin on oltava tarpeeksi avoin, jotta tutkija voi yllättyä ja joutua kyseenalaistamaan aikaisempia käsityksiä sekä tätä kautta etsiä uusia tapoja ymmärtää esiin tulevia ilmiöitä. Toisella tavalla näkeminen ja erilaisten näkökulmien etsiminen mahdollistuu analyysiprosessin epävarmuuden ja hajanaisuuden kautta. (Gordon 2006: 247.) Etnografinen tutkimus on eräänlainen kertomus, joka kuvaa tutkittavan ilmiön mahdollisimman tarkasti tiheänä kuvauksena. Nykyisin painotetaan myös representaation ongelmaa eli sitä, että vaikka tutkijan tarkoituksena olisi tuottaa mahdollisimman tarkka kuva tutkittavasta kohteesta, etnografian avulla tuotetaan vain osittainen ja jollakin tavalla tutkijan omista intresseihin kytkeytyvä kuvaus (Puuronen 2007: 115, 116). Tiheä kuvaus (thick description) tunnetaan myös nimellä syväkuvaus. Termi on alun perin Glifford Geerzin kehittämä ja sillä tarkoitetaan tutkijan tulkintaa tutkimuskohteestaan ja sen merkityksistä. (Jargon 2002: 166.) Tiheä kuvaus tarkoittaa siis hyvin tehtyä etnografista kuvausta, joka käsittää yksityiskohtaisen ja tarkan tulkinnan tutkimuskohteesta. (Barnard 2004: 212). Tämä tarkoittaa, että vaikka pyrittäisiin mahdollisimman tarkkaan ja tutkittavien omista lähtökohdista lähtevään kuvaukseen, kyse on kuitenkin vain yhdestä mahdollisesta näkökulmasta tutkittavaan ilmiöön. Kuvauksen rajallisuus tulee esiin jo tutkimusongelmaa ja tutkimuskysymyksiä laadittaessa.

Diskurssianalyttinen ja poststrukturalistinen feministinen lähestyminen aineistoon

Koska keräämäni aineisto koostuu kirjoitetusta tekstistä, kielestä ja puheesta, lähestyn aineistoani soveltamalla diskurssianalyttistä lähestymistapaa samalla tavalla, kuin Aapola (1999: 67–69) on tehnyt omassa tutkimuksessaan. Tarkastelen, mitä diskursseja ja kulttuurisia puhetapoja informanttien puheessa perheestään on. Perheestä puhuminen, ja erityisesti se, että informantit puhuvat etenkin sateenkaariperheestä eivätkä lesboperheestä, näyttäytyy toistuvana diskurssina, jonka kautta informantit haluavat tulla nähdyksi suhteessa ympäristöönsä. Diskurssianalyysi, siinä merkityksessä missä sitä tässä tutkimuksessa käytän, on lähestymistapa ymmärtää informanttien kieltä, tekstiä ja puhetta, jota olen saanut vastausten ja haastattelun muodossa (ks. Aapola 1999). Diskurssianalyttinen on siis lähestymistapana aineistoon. Aapola kirjoittaa, kuinka diskurssianalyttisen tutkimusotteen ajatuksena on tarkastella tapoja joilla kieli konstruoi, ohjaa ja rajoittaa niitä tapoja joilla ihmiset muodostavat käsityksiään maailmasta ja itsestään. Kieli myös luo kohteita ja kategorioita ja tekee maailman mielekkääksi. (Aapola 1999: 67.) Diskurssit liittyvät usein tiettyihin instituutioihin, ylläpitäen valtarakenteita. Diskurssit ovat siis institutionalisoituneita puhetapoja. Ne muotoilevat aktiivisesti määrittelyjä ja kategorioita, joiden kautta maailmaa tarkastellaan. Niiden merkitykset muuttuvat kontekstin mukaan ja ne sisältävät myös ristiriitaisuuksia. (Aapola 1999: 68–69.) Diskurssianalyysissä tekstit määritellään aktiivisiksi. Tekstit konstruoivat sosiaalista todellisuutta. Ne tarjoavat kategorioita ja määrittelyjä, jotka ovat yhteydessä laajempiin sosiaalisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin. (Aapola 1999: 69.) Omassa tutkimuksessani tapa suhtautua diskurssianalyttisesti tutkimuksen aineistoon ja teksteihin on mielestäni mielekäs ja käyttökelpoinen teoreettinen työkalu käsitellä informanttien puhetta ja lähestyä sitä. Tämä lähestymistapa merkitsee sitä, että pyrin ymmärtämään niitä merkityksiä, joita aineiston teksteistä nousee esiin. Tämä lisäksi sijoitan aineiston laajempaan kontekstiin ja siihen ympäristöön jossa informanttini sateenkaariperheinä elävät. Näen aineiston ja informanttien puheen aktiivisina tapoina purkaa ja uusintaa perheeseen liittyviä diskursseja ja puhetapoja itselle mielekkäiksi. Informantit luovat itselleen tilaa perheenä olemiseen ja tekemiseen, purkamalla perheen perinteistä diskurssia sopimaan paremmin heidän omaan elämäänsä. (ks. Aapola: 1999)

Diskurssianalyttisen otteen lisäksi lähestyn aineistoani poststrukturalistisen feministisen teorian näkökulmasta. Feministinen poststrukturalismi ei ole yhtenäinen teoria. Se tarkastelee naiseutta muuttavana ja sosiaalisena muotoiluna sekä pyrkii haastamaan sukupuoleen liittyviä valtasuhteita. Tässä lähestymistavassa sosiaalisten merkitysten ja yksilöllisen tietoisuuden nimittäjänä on kieli, joka luo ja tuottaa sosiaalista todellisuutta. Kaikki diskursiiviset käytännöt konstruoivat valtasuhteita ja ovat näiden valtasuhteiden muotoilemia. Valta on mahdollistavaa ja luo vastarintaa. (Aapola 1999: 64.) Poststrukturalistisessa lähestymistavassa osoitetaan kuinka subjekti on tuotettu diskursiivisesti. Feministisessä poststrukturalismissa on olennaista, että ei ole essentialista feminiinisyyden ominaisuutta tai naiseuden muotoja, jotka olisivat löydettävissä kaikkina aikoina ja kaikista kulttuureista. (Aapola 1999: 65–66.) Weedonin mukaan poststrukturalistista feminististä näkökulmaa voidaan soveltaa kaikkiin diskursiivisiin käytäntöihin jotta voidaan analysoida, miten nämä käytännöt ovat rakentuneet, mitä valtasuhteita ne tuottavat ja uudistavat sekä missä on nähtävissä vastustusta. Weedonin mukaan näkökulma antaa mahdollisuuden diskursiivisten käytäntöjen haastamiseen ja muuttamiseen. (Weedon 1997: 132.) Poststrukturalistisesta feministisestä tarkastelen sitä puheen tapaa, jolla informantit puhuvat perheestään ja elämästään. Kiinnitän huomion siihen, miten he purkavat ja toisin tekevät perhettä ja äitiyden ja vanhemmuuden diskurssia puheen ja käytännön tasolla perhe-elämässään. Kiinnitän huomioni aineistosta nouseviin perheen ja sateenkaariperheen diskursseihin. Lisäksi olen kiinnostunut niistä mahdollisista ristiriitaisuuksista, joita tutkimukseni vanhemmat kohtaavat, kun he ovat sateenkaariperheenä tekemisissä ympäristönsä kanssa.

Tutkimusetiikka

Varsinkin ihmistieteissä eettiset kysymykset ovat esillä tutkimuksen joka vaiheessa, myös silloin kun ei tavata tutkittavia kasvokkain, vaan tutkimus tehdään dokumenttiaineiston varassa. (Hirsjärvi & Hurme 2001:19). Jotta informantit voivat päättää haluavatko he osallistua, heille on annettava riittävästi tietoa tutkimuksesta. Tutkittavien on saatava perustiedot tutkimuksesta ja sen toteuttajasta sekä kerättävien tietojen käyttötarkoituksesta. Tämän lisäksi on kerrottava, miten aineisto kerätään ja mitä tämä vaatii tutkittavilta. Tutkittavien informoinnin merkitys on tärkeää hyvien tieteellisten käytäntöjen kannalta. (Kuula 2006: 62.) Tutkimuksen teon eettiset kysymykset ovat suurelta osin samoja myös silloin, kun aineisto on kerätty virtuaalihaastatteluja apuna käyttäen. Esiin nousee myös muutamia uusia seikkoja jotka ovat erityisen tärkeitä. Haastateltavien yksityisyyden suojaan ja luottamuksellisuuteen liittyvät kysymykset korostuvat, koska haastateltavien tekstejä on helppo monistaa. Toisaalta aineiston säilyttäminen on helppoa tietokoneen tiedostoissa. (Tiittula, Rastas, Ruusuvoori 2005: 270.) Oman aineistoni säilytän tietokoneen tiedostossa, josta sitä oli helppo muokata varsinaiseksi tutkimustekstiksi. Tämän tein, kun teemoittelin vastaukset niistä nousevien teemojen alle. Kerättyyn aineistoon suhtauduin samalla tavalla kuin jos se olisi kerätty kasvotusten tapahtuvissa teemahaastatteluissa. Aineiston suojaaminen ja tutkittavien yksityisyyden suojan säilyttäminen on tärkeää, jo aineistoon tutustumisen alkuvaiheessa. Kuula kirjoittaa, että tutkimuksen etiikan kannalta internetin käyttö aineiston keruun välineenä on selkeää silloin, kun tutkittavat voivat itse vapaaehtoisesti päättää niistä tiedoista, joita tutkimukseen antavat. Tämä tapahtuu kun tutkittava osallistuu esimerkiksi sähköpostihaastatteluun. (Kuula 2006: 177.)

Tutkimusta on tehtävä tutkittavien ja tutkittavilta kerättävän aineiston ehdoilla ja tutkimuskohdetta kunnioittaen. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tutkijana olen tietoinen siitä vallasta ja vastuusta, joka minulla tutkijan positiossa on. Tämä koskee myös sitä, millä tavoin käsittelen tutkimusaineistoani ja miten siitä kirjoitan. Tutkija käyttää valta-asemaansa valitessaan tutkimuskohdettaan, aineistoaan ja tutkimuksen näkökulmaa. Tutkijan on tiedostettava valta-asemansa ja minkälaista tietoa tutkimuskohteestaan kertoo. Näin tutkimuksen eettisyys tulee esille tutkimuksen joka vaiheessa. Tutkimusprosessi näyttäytyy tutkimuksen alusta loppuun eettisenä toimintana. (Olsson

2005: 282, 289.) Mitä tutkimuseettikka tarkalleen ottaen sitten aiheeni kannalta? Tutkimuseettiset kysymykset ja ongelmat nousevat erityiseen huomioon, koska aihe on henkilökohtaisen alueelle ulottuva. Olen kiinnostunut niistä merkityksistä ja käytännöistä, joita informanttini perhe-elämälleen antavat. Nämä ovat hyvin henkilökohtaisia asioita. Tutkimuksen henkilökohtaisuus korostuu myös tutkittavien määrän pienessä koossa. Tutkimus on myös lähtökohdiltaan erilainen kuin jos aineisto olisi kerätty suurelta joukolta tutkittavia ja siitä olisi tehty tilastollisia yleistyksiä. Laatiessani kysymyksiä informanteille, mietin kuinka he ymmärtävät kysymykset. En ollut niitä heiltä kasvotusten kysymässä ja tiedon saaminen sekä ymmärtäminen toimi vain kirjoitetun tekstin muodossa. Lopulta koin, että informanteille on jopa etua siitä, että emme kohtaa kasvotusten. Tällä tavalla arkaluontoisten asioiden kysyminen ja niihin vastaaminen helpottuu. Olin kuitenkin tietoinen, että yhteydenpidostamme puuttuu suulliseen viestintään liittyvät ilmeet ja eleet. Tämän takia mietin, ovatko kysymyksenasetteluni tunkeilevia, kun informantti lukee ne tekstinä, enkä ole pehmentämässä kysyttävää omalla läsnäolollani. Eleet ja äänensävy eivät näin ole pehmentämässä arkaluontoisista asioista kysyttäessä. Virtuaalihaastattelu toimii sanallisen ilmaisun varassa. Kielen merkitys ja tapa miten sanoja tekstinä käytetään, korostuu. (Tiittula, Rastas, Ruusuvoori 2005: 269–270).

Mitä tutkimuseettiset kysymykset sitten tarkoittavat naistutkimuksellisen lähestymisen kannalta? Tuula Gordon kirjoittaa, kuinka feministisessä tutkimuksessa olisi löydettävä etiikka, joka huomioisi naistutkimukselle erityiset piirteet kuten muutoshakuisuuden, kytkennät käytäntöihin ja monitieteisyyden. Tehtäessä empiiristä tutkimusta, suhdetta tutkittaviin olisi myös mietittävä. Etenkin refleksiivisyyttä, vastavuoroisuutta ja hyväksikäytön mahdollisuutta olisi hyvä pohtia. (Gordon 2006: 253–254.) Gordon jatkaa, kuinka tutkittavien tulisi olla merkittävässä määrin subjekteja, olivat he sitten haastateltuja, havainnoituja tai teksteistä luettuja. Naistutkimuksen kannalta tutkimuksen teon hyvät tavat ovat siis paljolti samoja kuin tehtäessä mihin tahansa muuhun tieteenalaan pohjaavaa tutkimusta. Tutkittavien on oltava tietoisia tutkimuksen tarkoituksista ja siitä, mitä heiltä tutkittavina vaaditaan. Tutkittaville ei myöskään saa koitua mitään harmia tutkimukseen suostumisesta. (emt: 252.)

3. SIJOITTUMINEN TUTKIMUSKENTTÄÄN

Sateenkaariperheiden tutkimuksia

Esittelen tässä kolme oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoista sateenkaariperheiden tutkimusta. Kaksi yhdysvaltalaisista on tehty kulttuuriantropologian näkökulmasta ja kolmas suomalainen tutkimus on painotukseltaan yhteiskuntatieteellinen. Raja sateenkaariperheiden tutkimuksen esittelyyn näihin kolmeen tutkimukseen, koska ne ovat olleet innoittajina omalle työlleni. Ne ovat myös keskeistä tutkimuskirjallisuutta johon vertaan omaa aineistoni.

Yhdysvaltalainen kulttuuriantropologi Kath Weston kysyy kirjassaan *Families We Choose* (1991), mitä tarkoitamme perheellä ja kuinka sukulaisuutta voidaan muotoilla ja tulkita vaihtelevissa kulttuurisissa olosuhteissa. Kuinka ymmärtää perhe- ja ystävyys-suhteita joita ihmiset luovat. Westonin etnografinen tutkimus käsittelee lesbojen ja homojen elämää San Franciscossa 1980-luvun lopulla. Tutkimus avasi uuden suunnan antropologiselle lesbo- ja homotutkimukselle. Weston tarkastelee puhetta homoperheistä ja sitä, mistä nämä perheet tulevat sekä miksi perheet tulevat esiin juuri nyt. Näihin kysymyksiin hän liittää laajempia mielenkiinnon kohteita. Weston kysyy tutkimuksessaan, ovatko valitut perheet luonnostaan mukautuvia vai edustavatko he radiaalia poikkeamaa enemmän konventionaalisesta sukulaisuuden ymmärtämisestä. (Weston 1991: 2.) Weston ei puhu homoseksuaalisuudesta vain tietynä seksuaalisen käytöksen muotona vaan vaihtelevina ja erittäin subjektiivisina merkityksinä ja identifikaatioina. Tutkimus tuo hyvin esille merkitysten päällekkäisyydet ja ristiriitaisuudet. Weston tarkastelee sukulaisuuden käsitteen läpi, kuinka tutkittavat kokevat toiseuden ja neuvottelevat suhteensa ympäröivään maailmaan. Tutkimuksen tärkein huomio on, kuinka valinta voi muodostua tärkeäksi seikaksi sukulaisuuden rakentumisessa ja kuinka ystävyys-suhteista voi muodostua tärkeydessään sukulaisuus-suhteisiin verrattavia. Westonin mukaan valittuja perheitä ja homoperheitä ei voi ymmärtää erillään tutkittavien lapsuuden perheistä. Tutkimus ei kuitenkaan tee analyysia ”homoperheestä” (”the gay family”), koska sellaista standardisointia ei ole olemassa. Tutkimuksessa perhe näyttäytyy kiistan alaisina käsityksinä, jotka ovat yhteydessä yhteiskunnan valtasuhteisiin instituution sijaan.

(Weston 1991:3.) Tutkimus välttää gender-tutkimukselle usein tyypillisen gettoutumisen, joka usein erottaa homot ja lesbot muusta kulttuurista.

Toinen yhdysvaltalainen kulttuuriantropologi, Ellen Lewin on tutkinut lesboäitejä myös San Franciscon alueella. Kirjassaan *Lesbian Mothers: Accounts of Gender in American Culture* (1993) Lewin tarkastelee, vaikuttaako yksilön lesbouden kokemus enemmän äitiyteen kuin identiteetti, status ja äitiyden kokemus. Lewin vertailee tutkimuksessaan lesbo- ja heteronaisten yksinhuoltajaäitiyttä. Hän väittää, että perinteiset amerikkalaiset sosiaaliset roolit jättävät naisille vähän tilaa itsenäisille valinnoille ja persoonalle. Lewin tekee huomion, että lesbo- ja heteronaisten äitiys ja vanhemmuus on itsenäisempää ja autonomisempää yksinhuoltajana, verrattuna muihin vanhemmuuden muotoihin. Lewinin vertailussa esiin nousee myös joitakin universaaleja piirteitä äitiyden kokemisessa. Äitiyden ensisijaisuus identiteettinä on kaikille tutkittaville tärkeintä. Tämä lisäksi tutkittavat kokevat tärkeänä lisääntyvät kontaktit oman lapsuuden perheen kanssa. Myös riippuvaisuus isovanhemmista ja sukulaisista tuenantajina, sekä jaettu pelko oman vanhemmuuden vajavaisuuden paljastumisesta, jopa silloin kun kyky vanhemmuuteen koetaan itse hyväksi, nousee esiin kaikilla tutkittavilla. Tutkimuksen vahvuus on, että se sisältää äitien kokemukset heidän itsensä kertomina ja kuvailee niitä monimutkaisuuksia joita äitiyteen nykyään kietoutuu. Tutkimus osoittaa, että sekä lesbo- että heteroäidit, jakavat yksinhuoltajina paljon yhteistä. Tutkimus osoittaa lopuksi lesboäitiyden antavan mahdollisuuden tutkia, määrittääkö äitiys naiseutta enemmän kuin seksuaalinen suuntautuminen.

Kolmas oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen naisparien sateenkaariperheihin keskittyvä tutkimus on Paula Kuosmanen (2000) *Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu*. Kuosmanen on haastatellut naispareja, jotka ovat saaneet lapsensa pääosin aiemmassa heteroseksuaalisessa suhteessaan. Hän on tutkinut näiden naisten arkipäivän tilanteita 1990-luvun lopulla ja lähestynyt tutkittaviaan ja heidän arkeaan strategisina, tilanteisina positioitumisina. Kuosmanen haastattelemat äidit eivät positioineet itseään lesboäideiksi vaan ensisijaisesti äideiksi. Äidit kuitenkin käyttivät joissain sosiaalisissa tilanteissa ja tiloissa lesboksi positioitumista taktisesti hyväkseen. (Kuosmanen 2000: 19–31.)

Näissä kolmessa tutkimuksessa tutkittavia sateenkaariperheitä on lähestytty heidän omilla ehdoillaan ja kaikissa tutkimuksissa on nähtävissä tietty toistuvuus. Vaikka kaksi ensimmäistä tutkimusta ovat amerikkalaisia, on Westonin ja Lewinin tutkittavien mietteitä löydettävissä myös Kuosmasen suomalaisilta tutkittavilta. Itse haluan oman aineistoni avulla tarkastella, löytyykö näiden kolmen tutkimuksen tuloksia omasta aineistostani. Mitä erityispiirteitä suomalaisten naisten sateenkaariperheissä on verrattuna amerikkalaisiin ja onko tilanne mahdollisesti muuttunut sitten Kuosmasen 1990-luvulla kerätyn aineiston? Tarkastelen myös, soveltuuko Westonin valitut perheet terminä kuvaamaan myös informanttieni perheitä, sekä onko Lewin tutkittavien äitiyden elämää määrittävä näkemys löydettävissä myös informanttieni kokemuksista.

Sex ja gender

Näissä kolmessa kappaleessa esittelen tutkimuksellista kenttää, johon tutkimus teorian tasolla sijoittuu. Samalla kappaleet ovat lyhyt katsaus siihen, miten sukupuoli, seksuaalisuutta, naisia ja lesboutta on lähestytty ja tutkittu antropologian ja feministisen antropologian näkökulmasta aikaisemmin.

Sukupuolen olemusta on pohdittu antropologiassa paljon. Keskeisenä ideana on ollut tarkastelu siitä, onko sukupuoli pohjimmiltaan biologinen vai kulttuurinen ilmiö, mikä tämän jaon välinen suhde on ja mikä on biologian ja kulttuurin merkitys esimerkiksi sukupuoliroolien kehittymiselle. Antropologiassa sukupuoli on yleensä määritelty sosiokulttuurisesti ja tarkasteltu kulttuuristen tekijöiden kautta kulttuurisena ilmiönä. (Ilén 1992: 3.) Käsitteet sukupuolesta perustuvat kunkin kulttuurin määrittelemään sukupuolijärjestelmään ja ovat tätä kautta kulttuurispesifejä. Ajatus sukupuolesta kulttuurisena kategoriana ei kiellä sukupuolen biologista taustaa. Sukupuolen määritelmät kertovat lopulta tietyn kulttuurin mies- ja naiskäsitteistä ja niillä ei tarvitse olla tekemistä sukupuolen todellisten ominaisuuksien kanssa. (Ilén 1991: 26.) Sukupuolen tutkimus on antropologiassa keskittynyt paljolti käsitteiden sex ja gender ympärille. Tämä jaottelu sosiaaliseen ja biologiseen sukupuoleen on määrännyt pitkään antropologista tutkimusta sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Biologisen ja sosiaalisen sukupuolen jaottelu vakiintui osaksi antropologista tutkimusta 1970-luvulla. Samaan

aikaan feministinen antropologia erottautui omaksi tutkimuksen alakseen niin kutsutusta naisantropologian suuntauksesta (anthropology of women). Sosiaalisen sukupuolen (gender) ymmärtäminen kulttuurisina merkityksinä ja käsityksinä biologisesta sukupuolesta ja erilaisuudesta naisten ja miesten välillä, merkitsi pitkään melkein kyseenalaistamatonta totuutta sosiaali- ja humanistisissa tieteissä. Antropologisessa tutkimuksessa vakiintui lopulta käsitys siitä, ettei biologinen sukupuoli määritellyt sosiaalista sukupuolta. (Moore 1999: 151.) Sosiaalisen ja biologisen sukupuolen jakoa on kritisoitu. Jaon on katsottu olevan teoreettisesti jopa vanhentunut ja osaltaan ylläpitävän kategorista dikotomiaa. Vaikka sosiaalisen ja kulttuurisen sukupuolen käsitteiden on katsottu olevan käyttökelpoisia termejä antropologisessa tutkimuksessa, siitä mitä käsite gender oikeastaan tarkoittaa ei ole päästy selvyyteen. Myös biologisen sukupuolen kyseenalaistamattomuus on herättänyt kritiikkiä. Tämä on vahvistanut termin käyttökelpoisuuden kritiikkiä tutkimuksessa. Genderiä on käytetty selittämään yhteisöjen sosiaalisia ja symbolisia puolia ja niiden yhteyttä ja vaikutusta sukupuoleen. On katsottu, että toisaalta sosiaalinen sukupuoli ja sukupuolten väliset suhteet käsittävät työnjaon sukupuolten välillä, pitäen sisällään roolit, tehtävät sekä miesten ja naisten sosiaalisen statuksen laajasti ymmärrettynä. Toisaalta, sosiaalisen sukupuoli pitää sisällään kosmologisia uskomuksia, symbolisia perusoletuksia ja arvostuksia. Näiden kahden olettamuksen välillä on nähty myös ristiriitaisuuksia. (Moore 1999: 152.)

Sukupuolen käsittämistä pelkästään sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneena on kritisoitu myös siitä, että feministisessä antropologiassa sitä on käytetty selittämään kaikkea sosiaalista ja kulttuurista kanssakäymistä. Sex-gender-jaon kritiikkiin on vastattu, että myös biologinen sukupuoli ja käsitykset siitä ovat kulttuurisesti määrittäneitä ja latautuneita, koska biologia ei ole jokin kulttuurista erillinen saareke. Ajatus että biologinen sukupuoli (sex) on kulttuurinen ja kulttuurispesifi, tuo sex-gender jaottelun pois sen dikotomisesta umpikujasta, jossa sex ymmärretään yksiselitteisesti biologiana ja gender kulttuuriin ja sosiaaliseen kuuluvana. Näin ajateltuna sex-gender-jaottelu on yhä käyttökelpoinen, teoreettinen termipari oman tutkimukseni kannalta. Naisten muodostamat sateenkaariperheet ja naisparit kyseenalaistavat ja kumoavat olemassaolollaan jakoa biologisen ja sosiaalisen, kulttuurisen sukupuolen välillä. Olemalla perhe, toimimalla perheenä ja hankkimalla lapsia, esimerkiksi käyttäen apuna lisääntymisteknologiaa kuten hedelmöityshoitoja, naisten muodostamat perheet häivyttävät ja sekoittavat sex-gender jakoa niin

naiseudessa, äitiydessä kuin vanhemmuudessaakin. Sex-gender-jaottelu saa uusia merkityksiä niissä tavoissa, joilla naisparit horjuttavat biologista sukupuolta ja lisääntymistä hedelmöityshoitojen käytöllä. Tällä tavalla naisparit tuovat äidiksi ja vanhemmaksi tulon ja perheen perustamisen genderin piiriin. Naisparien perheen muodostumiseen kietoutuu sekä sex että gender.

Marilyn Strathern on esittänyt ajatuksen kulttuurisen sukupuolen teoretisoinnista ja sukupuoliteorian rakentamisesta, joka selittäisi paremmin kulttuurisen sukupuolen teoreettista sisältöä (Strathern 1988: ix). Genderin teoretisointi on ollut vähäistä ja on ajateltu, että sukupuolta ei voi käsitteenä ennalta teoretisoida antropologisessa tutkimuksessa. (esim. MacCormack & Strathern 1980; Moore 1989) Myös Sorainen on tehnyt saman huomion. Hän kaipaa kattavaa teoriaa seksuaalisuuden tutkimukseen, sillä vaikka seksuaalista käyttäytymistä on kuvattu laajalti antropologisissa tutkimusraporteissa, on se jäänyt ilman teoretisointia (Sorainen 1996: 16). Sex – gender – jaotteluun kohdistuneesta kritiikistä huolimatta, koen termiparin käyttökelpoiseksi teoreettiseksi työkaluksi lähestyä tutkimuksen kohdetta. Sateenkaariperheet ovat esimerkki siitä miten kulttuurinen ja sosiaalinen gender ja toisaalta biologinen sex limittyvät osaksi sateenkaariäitiyttä ja vanhemmuutta. Nämä perheet muokkaavat kulttuurisia käsityksiä äitiydestä ja vanhemmuudesta, mutta myös kyseenalaistavat vanhemmuuden biologista perustaa ja sitä, että vanhemmuus olisi pelkästään biologista ja ainoastaan lisääntymisen kautta tapahtuvaa ja saavutettavaa. Kyseenalaistaminen tapahtuu olemalla perhe ja tekemällä toisin vanhemmuutta sekä perhettä. Vanhemmuus näyttäisi olevan aineiston perusteella monipuolisempaa ja joustavampaa kuin heterovanhemmillä, koska naisten vanhemmuuteen ei liity sukupuolierolle pohjautuvaa asetelmaa. Vanhemmuutta tehdään ja ymmärretään mahdollisesti joustavammin, perinteisestä asetelmasta poiketen ja monipuolisemmin.

Feministinen antropologia

Kulttuuridynamiikkaa ja merkityksiä painottavan kulttuuriantropologian voidaan katsoa olevan sosiaalitieteiden ja humanististen tieteiden välimaastossa. Feministinen tutkimus arvostaa tätä tieteiden välistä tilaa ja sitä, että antropologinen tutkimus keskittyy paikallisen, jokapäiväisen ja marginaalisen tutkimiseen. Olennaista on kuinka teoria ja metodi ovat suhteessa toisiinsa. Antropologiassa ei kuitenkaan ole mitään yhtä feminististä metodologiaa. Epistemologiset ja ontologiset väittelyt kuten mitä haluamme tietää ja mitä voimme olettaa yhdistävät erilaisia tutkimus-suuntauksia. (Ward Gailey 1998: 203–204.) Feministisen antropologian kohteena on sukupuoleen liittyvien suhteiden (gender relations) tarkastelu. Tutkimuksen kohteena ei ole yksinomaan nainen. Feministinen antropologia ei puhu vain naisille vaikka se tarkasteleekin laajalti naisia. (Moore 1989: 186.) Naisantropologia oli osa prosessia jossa kyseenalaistettiin teoreettiset kategoriat ja tapa, jolla teoreettiset oletukset tukivat kerättyä aineistoa, analyysijä ja tulkintoja. Antropologian miehisen vinouman (male bias) myöntäminen oli erityistä, koska näin tunnustettiin antropologisten teorioiden taustalla olevat etnosentriset oletukset. Lopulta keskusteluun tuli useita naisantropologiassa itsessäänkin itsestäänselvyksinä oletettuja teoreettisia kehyksiä kuten jaot yksityisen ja julkisen sekä luonnon ja kulttuurin välillä. Feministisen antropologian oli mahdollista tehdä merkittäviä teoreettisia edistyksiä, esimerkiksi purkaa ja eritellä naiseuden ja äitiyden välistä oletettua identiteettiä. (Moore 1989: 186–187.)

Vaikka feministinen antropologia jakaa suurimman osan antropologian tavoitteista, se on myös vastannut moniin riittämättömyyksiin ja vajavaisuuksiin tieteenalan teoretisoinnissa ja käytännöissä. Feministinen antropologia samalla sekä heijastaa että vertailee tieteenalalla esiintyviä teoreettisia ja käsitteellisiä tarkistuksia ja tarjoaa uusia teoreettisia aloitteita. (Moore 1989: 187.) Feministinen antropologia on tuonut tieteenalalle etenkin gender-identiteettiin liittyvien teorioiden kehittämisen. Tätä tutkimuksen suuntaa on alettu kutsua genderantropologiaksi ja se syntyi feministisen antropologian myötä. (Moore 1989: 187.) Feministinen antropologia ei kuitenkaan ole sama asia kuin genderantropologia. Tämä seikka vaatisi Mooren mukaan tarkempaa selvittämistä. Ongelma on terminologinen. On täysin mahdollista tehdä selvä erottelu genderidentiteetin ja sen kulttuurisen konstruktion (gender antropologia) ja

gendertutkimuksen (feministinen antropologia) välillä, missä gender nähdään perustana yksilön sosiaaliselle elämälle. Tämä erottelu on Mooren mukaan tärkeä, koska feminististä antropologiaa ei voi yksinomaan määritellä tutkimusalaksi, jossa naiset tutkivat naisia. Ratkaisevampaa on määritellä se sukupuolen tutkimukseksi, mutta tämän ei pidä tarkoittaa, että feministinen antropologia on pelkästään kiinnostunut sukupuolen kulttuurisesta rakentumisesta ja sukupuoli-identiteetistä. On tärkeää huomata, että genderantropologia ei ole tutkimuksen alana tarkkaan ottaen feministisen antropologian alatieteenala. Vaikka sillä on samoja kiinnostuksen kohteita feministisen antropologian kanssa, sitä tehdään myös muusta kuin feministisestä näkökulmasta. (Moore 1989: 188.)

Antropologi Edwin Ardener kiinnitti huomiota miehisen ennakkonäkemyksen ja -oletuksen merkitykseen antropologisessa tutkimuksessa. Artikkelissaan *Belief and the Problem of Women* (1972) Ardener kritisoi varsinkin funktionalistista kenttätutkimusta siitä, että se jätti naiset analyysin ulkopuolelle. Hänen mukaansa funktionalistisen mallin seurauksena naisista puhuttiin tutkimuksessa vain miesten kautta. Naiset itse jäivät ilman itseilmaisua pelkän havainnoinnin kohteiksi ja mykäksi ryhmäksi. Ardenerin kritiikki kohdistui siihen, että yleensä vain miespuolisten informanttien mallit ja heidän maailmankuvansa ovat antropologeille tuttuja, koska tutkijat itse ovat yleensä miehiä. Ardenerin mukaan miehinen harha eli androsentrisyys oli kiinnittynyt tutkimustraditioon. (Ardener 1972: 139.)

Feministinen antropologia kiinnitti siis huomiota naisten äänen poissaoloon aikaisemmassa antropologisessa tutkimuksessa ja kirjallisuudessa. Se etsi naisten näkökulmaa ja elettyjä kokemuksia naisten omien kokemusten kautta ja paljasti samalla kulttuurin sosiaalisia ja sukupuoleen liittyviä hierarkioita. Naiset eivät aikaisemminkaan olleet täysin poissaoleva ryhmä. naisten tapoja oli eri kulttuureissa tutkittu osana muuta antropologista tutkimusta. Vaikka naispuoliset antropologit olivat tehneet antropologista tutkimusta 1900-luvun alkupuolelta lähtien, he tekivät kenttätöitä niin sanotusti kunnioitettuin miehinä osaksi että ensimmäiset naisantropologit omaksuivat tieteenalan miehiset käytänteet. Vähitellen naisten merkitys yhteiskunnassa tuli tunnustetuksi oppiaineen sisällä, kun useammat naisetnografit alkoivat tutkia ja kuvata naisten rooleja esimerkiksi toimeentulon ja rituaalien kannalta. (Barndard 2004: 145.) Naiset eivät siis olleet täysin poissa etnografisesta tutkimuksesta, mutta heidän elämänsä tutkittiin ja

tulkittiin usein miesten kautta ja naisia informantteina pidettiin vähemmän tärkeinä kuin miehiä. Etnografit puhuivat suurimmaksi osaksi tai ainoastaan miesinformanttien kanssa.(Bowie 2005: 93.) Ensimmäiset feministiset etnografit käänsivät huomion suoraan naisten kokemusten tulkintaan ja siihen kuinka naiset itse selittivät ja kuvailivat kokemuksiaan. Tämä tuotti usein aivan erilaisia tutkimustuloksia ja merkityksiä kuin mitä miesetnografit aikaisemmin olivat keränneet. (Lewin 1993: 12.)

Feministinen kritiikki koskee sukupuolisuhteita tietyssä yhteisössä (gender relations) ja yleisesti ottaen ajatusta sukupuolesta rakentavana perusoletuksena. Edeltävää voidaan tarkastella essentialisesti perustavana kysymyksenä, jälkimmäinen kysymys on enemmänkin teoreettinen. (Barnard 2004: 144–145.) Feministisen antropologian keskeinen ero aikaisempaan naisantropologian suuntaukseen oli käsitys sukupuolen välisten suhteiden keskeisyydestä. Kyse ei ollut pelkästään siitä mitä naiset tekivät. (Moore 1989: 186). Feministinen antropologia näki tutkimuksen kentän laajalaisemmin ja keskeinen idea oli, että kaikki sosiaaliset suhteet olivat loppujen lopuksi lähtöisin sukupuolten välisistä suhteista. Sukupuoli (gender) nähtiin siis vaikuttamassa kaiken sosiaalisen ja kulttuurisen kanssakäymisen taustalla. Vaikka sysäys feministiselle antropologialle saattoi olla naisten laiminlyöminen etnografisessa tutkimuksessa, todellisena ongelmana nähtiin naisten edustus tutkimuksessa ja kuinka naiset esitettiin tutkimuksessa. Naiset esitettiin pitkään mykkinä ja äänettöminä tutkimuksen kohteina, profaaneina ja materiaalisen vaihdon kohteina. Feministinen antropologia nosti naiset aktiivisiksi tekijöiksi sosiaalisen elämän keskiöön.(Moore 1989: 1.) Todellinen ongelma naisten yhdistämisessä antropologiaan ei kuitenkaan ollut empiirinen vaan naisten teoreettinen ja analyttinen edustus. Pelkästään lisäämällä naiset mukaan perinteiseen antropologiaan, ei ratkaista naisten analyttistä näkymättömyyttä. Mooren mukaan feministinen antropologia on tämän vuoksi edelleen kasvokkain antropologisen teorian uudistamisen ja uudelleen määrittelemisen kanssa. (Moore 1989: 2-3.)

Feministisen antropologian voi tutkimuksen suuntauksena sanoa monipuolistaneen antropologisen tutkimuksen kenttää, koska sukupuolta ei enää tarkasteltu vain erillisenä osana ihmisten elämää, vaan sen katsottiin vaikuttavan taustalla kaikessa yksilöiden ja yhteisöjen tekemisissä ja vuorovaikutuksessa. Feminististä antropologiaa on myös kritisoitu siitä, että vaikka se on monipuolistanut antropologisen tutkimuksen kenttää,

pysyy se edelleen liaksi omana alalajinaan antropologiassa eikä pääse dialogiin muun antropologisen tutkimuksen kanssa. Kuitenkin antropologista tutkimuksia ruumiillisuudesta, sukulaisuudesta ja sukupuolesta, alistetuista ryhmistä tai esimerkiksi vallan käsitteestä olisi ollut hankala kuvitella ilman feministisen tutkimuksen nousua ja vaikutusta antropologian kentässä. (Eriksen and Nielsen 2001:125.)

Feministisen antropologian kritiikki kohdistuu edelleen naisen kategorian uudelleen muokkaamiselle ja määrittelyille. Myös sitä kritisoitiin, että naiset yksinomaan keskittyivät tutkimaan naisia. Huolestuminen naiskysymyksen tutkimuksellisesta marginalisoitumisesta antropologian sisällä, johti lopulta feministisen antropologian suuntautumiseen laajemmin sukupuolen tutkimiseen, (study of gender). Lopulta feministinen antropologia ulottui käsittelemään naisten välisiä todellisia eroja ja erilaisuutta, aikaisemman naisten kokemusten dokumentoinnin sijaan. (Moore 1989: 11.) Feminististä antropologiaa on kritisoitu sen aikaisempien vaiheiden universalististen ja evolutionististen sekä yksinkertaistavien selitysten takia. Antropologisessa tutkimuksessa keskustelu on siirtynyt yleisistä kysymyksistä kohti naisten aseman variaatioiden ja monimuotoisuuden tarkempaa huomioimista. Tätä feministisen antropologian vaihetta luonnehtii universalististen ja evolutionististen yleistysten empiirinen ja refleksiivinen kritiikki. Naisia ja myös miehiä tarkastellaan nyt toimijoina ja tutkimuksessa kiinnitetään huomio strategioihin, kontekstien vaihteluun ja kulttuuristen todellisuuksien kompleksisuuteen. Tämä sukupuolijärjestelmän tutkiminen eroaa naisen aseman tutkimisesta myös siltä osin, että nyt sukupuolta ei enää nähdä erillisenä kategoriana, jonka tutkimus voitaisiin erottaa omaksi osa-alueekseen. (Assmuth & Tapaninen 1994: 172.) Feministisen antropologian nykyinen tutkimuksellinen lähtökohta tarkoittaa, että tutkijoiden tulkinnat muuttuvat entistä herkemmiä tutkittavien kulttuurin omien jäsennysten erityisyydelle ja kompleksisuudelle. Sukupuolijärjestelmä käsitteenä pitää sisällään idean sosiokulttuurisesta järjestelmästä laajana ja epäsymmetrisenä kokonaisuutena. Se nähdään ristiriitaisempänä sosiaalisen olemisen kenttänä kuin aikaisemmassa tutkimuksessa on nähty. Tätä kautta myös Ardenerin näkemystä naisista vaiennettuna ryhmän antropologisessa tutkimuksessa on kritisoitu ja arvioitu uudelleen. Assmuth ja Tapaninen ovat lainanneet Susan Galia, joka on kritisoinut Ardenerin teoriaa liian staattiseksi. Naiset esitetään staattisena vaiennettuna ryhmänä ja tämä hiljaa oleminen oletetaan pysyväksi ominaisuudeksi. Galin mukaan naiset käyttävät erilaisia verbaalisia

strategioita ja ilmaisevat tätä kautta avoimempaa vastarintaa kuin Ardenerin käsitys vaiennetuista ryhmistä esittää. Tutkimuksen pitäisi Galin mukaan keskittyä sekä prosesseihin jotka vaientavat naiset että mahdollistavat erilaiset vastarintadiskurssit.

(Assmuth & Tapaninen 1994: 173.) Tämä Galin mainitsema strategioiden ja vastarintadiskurssien käyttö sopii kuvaamaan sitä tapaa, jolla lähestyn informanttien kertomaa ja sitä miten tutkimukseni asettuu osaksi feministisen antropologian nykyistä suuntausta, jossa tutkittavaa lähestytään heidän omien jäsenystensä kautta.

Lesbotutkimus ja antropologia

Homoseksuaalisuuteen liittyvien aiheiden tutkimus koki nousun 1970-luvulle tultaessa myös antropologiassa, kun jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen nousi esille sosiaalitieteissä. Ensimmäiset lesbo- ja homotutkimuksen klassikoiksi muodostuneet antropologiset tutkimukset ilmestyivät kuitenkin vasta 1960-luvun lopulla. Vaikka lesbo- ja homotutkimuksen kenttä on kehittynyt antropologiassa hitaasti, 1990-luvulle tultaessa etnografiset analyysit homoseksuaalisesta käyttäytymisestä ja identiteetistä, sukupuolen sekoittamisesta ja lesbojen ja homomiesten yhteisöistä lisääntyivät tutkimuksessa. (Weston 1993: 339.) Jotkut antropologit kuten Ester Newton (1972) tutkivat homo- ja lesboaiheita ja keskittyivät tutkimuksissaan tarkastelemaan etenkin länsimaisia alakulttuureja. Antropologiset menetelmät yhdistettiin osallistuvaan havainnointiin ja läntisten kulttuurien tutkimiseen. Antropologi Gayle Rubin (1975) painotti sukupuolen ja gender-näkemyksen tärkeyttä kulttuuriselle ja poliittiselle analyysille. Uutta oli ajatus että sex-gender-malli tulisi osaksi kaikkea antropologista tutkimusta ja näin tutkittaisiin sukupuolen kulttuurisia vaikutuksia kaikilla antropologisen tutkimuksen alueilla. (Hekma 2000: 84.)

Soraisen mukaan vaikka sukupuolta ja seksuaalisuutta on aina tutkittu antropologiassa, länteen keskittyvä kotona tehtävä oman kulttuurin homo- ja lesbokulttuurin tutkimus on ollut antropologia saralla aikaisemmin verrattain vähäistä. Aikaisemmassa seksuaalisuuden tutkimuksessa on ollut vallalla seksuaalisuuden heteronormatiivinen painotus ja homoseksuaalisuutta on lähestytty kulttuurisena poikkeamana heteroseksuaalisesta normista. Esimerkiksi Malinowskin tutkimuksissa

seksuaalisuudella oli keskeinen asema. Hänelle seksuaalisuus oli luontainen osa persoonallisuutta, vaikkakin hän näki sen ennalta odotetusti heteroseksuaalisena. Tästä poikkeavat ilmiöt olivat Malinowskille perversioita ja säännöstä poikkeamia. (Sorainen 1996: 15.) Vaikka homoseksuaalisuus on siis aina ollut teemana esillä antropologiassa ja nykyisin aiheeseen liittyvä antropologinen tutkimus on lisääntynyt, homoseksuaalisuus ei kuitenkaan ole ollut keskeinen opetuksen tai tutkimuksen kohde. Homo- ja lesbotutkimus on yhä verrattain marginaalisessa asemassa antropologiassa. Tutkimuksessa on keskitytty esimerkiksi sukulaisuuden tutkimukseen mutta harvoin samaa sukupuolta olevien suhteiden välisiin järjestelyihin. Lesbotutkimuksen puutetta antropologiassa saattaa selittää osaltaan se, että lesbous on usein yksityisempää ja yksityisen alueella kuin homous. (Hekma2000: 92.) Lewin kritisoi tapaa jolla lesboutta ja homoutta on käsitelty aikaisemmissa tutkimuksissa. Vaikka lesboja ja homoja koskeva tutkimus on kasvanut antropologiassa ja tutkimuksen painopiste siirtynyt homoseksuaalisuuden syyn etsimisestä ja selittämisestä monipuoliseen kuvaukseen, tutkimus ei ole pystynyt ottamaan täysin huomioon niitä monia merkityksiä, päällekkäisyyksiä ja rajan ylityksiä, joita homouden, lesbouden ja myös heterouden kokemisen välillä on. Lewin painottaakin, että lesboäitien tutkimus pakottaa meidät ennen kaikkea kohtaamaan rajojen ja kategorioiden ongelmallisuuden ja päällekkäisyyden. (Lewin 1993: 181.)

Mikä sitten on lesbo- ja homotutkimuksen asema tämän hetken antropologisessa tutkimuksessa? Naisten välisestä seksuaalisuudesta on etnografista tietoa yhä melko vähän, vaikka feministisen tutkimuksen nousu ja viime vuosien lesbotutkimus onkin muuttanut tilannetta. Feministisen tutkimuksen ja naistutkimuksen teoreettinen muutos heijastuu osaltaan myös lesbo- ja homotutkimukseen. Tämä näkyy varsinkin lesbotutkimuksessa siirtymänä sukupuolen ja seksuaalisuuden monipuoliseen teoretisointiin aikaisemmasta naisen essentialisoinista ja naissolidarisuuden ihannoinnista. (Sorainen 1996: 17.) Westonin mukaan vaikuttaa siltä, että lännen lesbo- ja homokulttuureihin keskittyvä antropologinen tutkimus pysyy edelleen marginaalissa suhteessa antropologian pääsuuntauksiin ja queer-entnografiaan ei suhtauduta vakavasti otettavana tutkimuksen alana. Aihetta ei pidetä tarpeeksi antropologisena ja kenttätööhön soveltuvana. (Weston 1997: 164–165.) Sorainen kirjoittaa, kuinka

lesbotutkimuksesta ei voi puhua ilman queer-tutkimusta. Queer-teorioissa⁴ seksuaalisuus asetetaan sukupuolen tutkimuksen keskiöön. Subjekti on queer-teorioissa määritelty sukupuolineutraaliksi, seksuaaliseksi ja heteroseksuaalisuuden ulkopuoliseksi. Muun muassa Butler on kritisoinut queer-teorian sukupuolettomuutta ja kiinnittänyt huomiota lesbouden sukupuoliseen erityisyyteen. Antropologit taas ovat kritisoineet queer-teoriaa etnosentrisyydestä, koska sen esittämä seksuaalisuus on sidoksissa länsimaiseen käsitykseen seksuaalisuudesta. (Sorainen 1998: 41.) Vaikka queerin käsitettä tutkimuksessa on kritisoitu ja mietitty sen määrittämisen vaikeutta, termi voisi silti olla näkökulmana sateenkaariperheiden tulevaan tutkimiseen myös antropologiassa. Queerin voi ymmärtää heteronormatiivisuutta kumoavina tekoina ja näkökulmina sekä yksityisen ja julkisen sekoittumisena. Naisparien sateenkaariperheet voisi nähdä myös queer-perheinä. Tarkoitin tällä sitä, että naisparien perhe sekoittaa ja kyseenalaistaa olemassaolollaan heteronormatiivista perheideaalia sekä samalla horjuttaa perheen yksityisen ja julkisen rajaa.

⁴ Katso Queerin käsitteestä ja teoriasta tarkemmin esimerkiksi Morland, Iain and Willox, Annabelle (2005): "Introduction". Teoksessa Morland, Iain and Willox, Annabelle (ed.) *Queer Theory. Readers in Cultural Criticism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1-5

4. SATEENKAARIPERHE

Perheen määrittäminen ja merkitys tutkittaville

Perhe on kulttuurisesti sanana voimakas. Perhe pitää sisällään vaihtelevia sosiaalisia, kulttuurisia, taloudellisia ja symbolisia merkityksiä. Perinteisesti perhettä on pidetty yhteiskunnan ja yhteisön perustana ja pohjana. Perhe on terminä monimerkityksellinen ja kiistanalainen jatkuvan väittelyn ja poliittisen huolen aiheena, kun esimerkiksi tutkimuksen tasolla puhutaan perheen kriisistä. Perhe on laajentunut käsittämään myös muita kuin sukuun ja avioliittoon perustuvia suhteita ja tarkoittamaan sukulaisuuteen pohjaavien verkostojen lisäksi ystävyyteen ja sitoutumiseen liittyviä suhteita. Tällaiset verkostot voivat sisältää myös valikoituja verisukulaisia ja niissä ei aina ole mukana lapsia. Näillä verkostoilla on kulttuurinen ja symbolinen merkitys niille ihmisille, jotka osallistuvat tai tuntevat yhteenkuuluvuutta niiden kautta. (Weeks; Heaphy, Donovan 2001: 9.) Kuosmanen mukaan perhe voidaan määritellä ryhmäksi ihmisiä jotka rakastavat ja välittävät toisistaan. Perhe tulisi ymmärtää kategoriana jonka avulla voidaan vapaasti nimetä ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita perhesuhteiksi. (Kuosmanen 1997:105.) Kuosmanen ajatus toistuu informanttien vastauksissa perheen muodostumisesta. Informanttien mielestä jokainen määrittelee perheensä itse. Keskeistä on perheeseen kuuluvien jäsenten välinen tunneside. Kun kysyn informanteilta, millainen heidän perheensä on, ketkä muodostavat sen ja mitä perheenjäsenten kanssa tehdään, perhekeskeisen ydinperheen malli joka muodostuu keskinäisessä parisuhteessa elävistä vanhemmista ja heidän lapsistaan, nousee informanttien vastauksista esille.

Annelle ehjä perhe ja paljon lapsia isossa omakotitalossa on ollut aina tavoite. Hän kokee perheen yhdessäolon ja yhteiset jutut tärkeiksi.

Perhe on myös jokin mihin voi kuulua. En tunne että perheen tai lasten merkitys voisi mitenkään vaihtua sukupuoli-identiteetin mukana. Minulle perhe on ollut tärkeä ja tavoiteltava asia jo ennen kun tiesin suuntautumisestani. Elin hetken heterosuhteessa, mutta yhtäläillä arvon perheen suhteen olivat samat. Minusta perhe on ne, joiden kanssa elät, jotka ovat läheisimpäsi. Perheeseen kuuluu vanhemmat ja lapset. (Anne, 24)

Informanttien puheessa perhe muodostuu puolisoista ja lapsista. Marjan perheen muodostaa puoliso Anu sekä heidän yhteiset lapsensa. Marjan mukaan he muodostavat ydinperheen. He ovat myös paljon tekemissä naapuriperheiden kanssa jotka Marjalle ovat melkein kuin perheenjäseniä. Marja määrittelee perheen olevan yhdestä tai useammasta ihmisestä koostuva joukkio joka mieltää itse itsensä perheeksi. Hän kokee perheen myös laajemmaksi joukoksi itselle läheisiä ihmisiä.

Pitkin syksyä meillä asusteli aina välillä erimittaisia aikoja ystävämme, jonka poika on välillä yrittänyt niputtaa jopa kolmanneksi äidikseen. Nyt olemme juuri muuttaneet uuteen kotiimme. Kyseessä on pihapiiri, jossa sellainen kylämeininki, tavaroita lainaillaan, apua annetaan puolin ja toisin ja pihalla katsotaan niin omien kuin naapurin lastenkin perään. Eli ilmeisesti naapureistakin on pikku hiljaa tulossa eräänlainen perheen jatke... (Marja, 29)

Perheensä määrittelystä Marja jatkaa, että ensisijaisesti tulee mielellään määriteltyksi aivan tavallisena perheenä.

Käymme maitokaupassa ja eteinen on sikin sokin, kuten millä tahansa perheellä. Joskus erityistilanteissa, jolloin asialla on erikseen merkitystä, määrittelemme itsemme myös sateenkaariperheeksi. (Marja, 29)

Tämä tapahtuu tilanteissa joissa Marja käy kouluttamassa opiskelijoita paikallisissa oppilaitoksissa. Teijan mielestä perhe muodostuu tärkeistä ihmisistä lapsen ympärille. Hänen mielestään biologiaa ylikorostetaan.

Minun näkemysteni mukaan ydinperhe syntyy lasten ympärille eli ensin on lapsi ja hänen ympärillään olevat aikuiset muodostavat perheen. Varsinaisesti perhe syntyy rakkaudesta ja vastuuntunnosta. Rakkaudettomuus ja vastuuntunnottomuus estävät mielestäni todellisen perheen synnyn. (Teija, 37)

Oman perheensä Teija kokee laajaksi, vaikka puhuukin itsestään yksinhuoltajana. Hän ja tytär muodostavat perheen ytimen, jonka ympärillä ovat isovanhemmat, veli ja sisarperheineen sekä entinen kumppani.

Myös Tiinalle perhe ja lapset ovat selkein päämäärä ja tarkoitus elämässä. Parisuhteeseen ryhdyttiin perheenperustamisaikeissa. Tiinalle on aina ollut selviö saada lapsia. Puoliso ja lapset muodostavat perheen. Tiina määrittelee perheensä pikkulapsiperheeksi jossa on kaksi äitiä ja kolme lasta.

Liisalle perhe on, ”ehdottomasti tärkein asia mitä on. En aikaisemmin ymmärtänyt kuinka kokonaisvaltainen kokemus vanhemmaksi tuleminen on ja kuinka paljon se muuttaa arvo ja ajatusmaailmaa.” Myös puoliso Kaisa on aina tiennyt haluavansa perheen ja paljon lapsia.

Nyt kun mulla on tuore perhe, sen merkitystä on vaikea pukea edes sanoiksi. Ei kai mikään ole koskaan tai tule koskaan olemaankaan yhtä merkittävää ja tärkeää, ensisijaista elämässä. Vaikea enää edes kuvitella elämää ilman lasta ja puolisoa. (Kaisa, 34)

Liisan ja Kaisan perheeseen hiljattain syntynyt vauva selittää heidän mielteitään perheestä ja vanhemmuudesta. Liisa kertoo perheeksi tulosta.

Prosessi alkoi jo siinä vaiheessa kun teimme puolisoni kanssa positiivisen raskaustestin. Lapsesta välittäminen ja huoli alkoi jo siinä vaiheessa. Ja kun aikaa kului ja toiveikkuus muuttui yhä varmemmaksi tunteeksi raskauden onnistumisesta, tuli mukaan myös rakkauden tunne uutta perheenjäsentä kohtaan. Se oli minulle yllätys että tunne oli niin voimakas jo siinä vaiheessa. (Liisa, 32)

Liisan mielestä, perheen muodostavat yksi tai kaksi aikuista. Sukupuolella ei ole hänen mielestään merkitystä.

...eli vanhemmat ja lapset, jotka voivat olla tai voivat olla olematta vanhemman tai vanhempien biologisia lapsia. Jos perheessä on kaksi aikuista, niin he ovat pari. Lisäksi lapsella voi olla vanhempia perheen ulkopuolella mutta he eivät mielestäni kuulu tähän perheeseen vaan muodostavat näiden lasten kanssa oman perheensä. Mutta missään nimessä pelkkä sukusolujen luovuttaminen ei tee kenestäkään vanhempaa! (Liisa, 32)

Kaisa mielestä vanhempia voi olla useampia ja heidän ei tarvitse asua yhdessä. Biologisia suhteita Kaisa ei pidä tärkeänä vaan läsnäoloa, turvallista arkea ja rakkautta. ”Minusta jokainen voi itse määritellä oman perheensä, ei sitä voi tehdä lainsäädännöllä ja asetuksilla.”

Taina on aikaisemmin elänyt heterosuhteessa. Hän kertoo kuinka on aina halunnut lapsia, mutta aiemmissa heterosuhteissa perheen perustaminen ei tuntunut oikealta.

Lesbosuhteen merkittäviä kulmakiviä jo ihan alussa on ollut molempien halu saada lapsia. Voisin sanoa, ettei ilman yhteistä haavetta lapsista olisi ollut suhdettakaan. Nyt ajatus siitä, että jonkun entisen poikaystävän kanssa olisi lapsia, on hilpeän absurdi, ei ikinä! (Taina, 33)

Tainan mielestä perhe on ihmisten muodostama ryhmä jonka he itse kokevat niin läheiseksi, että kutsuvat ryhmän jäseniä perheekseen. Sukulaisuussuhde ei hänen mielestään tee perhettä. Tainan kommenteissa kuten myös muiden informanttien mielteissä perheestä ja sukulaisuudesta, korostuu ajatus yksilön valinnasta ja toisaalta myös se, että edes biologiaan perustuvat sukulaisuussuhteet eivät ole velvoittavia jos ne eivät toimi. Niihin ei tarvitse sukulaisuuden itsensä takia sitoutua, vaan tässäkin korostuu oma valinta. Jokainen valikoi tai muodostaa itseään miellyttävän lähipiirin. Perhe määritellään itse eikä tyydytä yhteiskunnan määrittelemiin kuvauksiin perheestä. Westonin (1991) tutkimuksessa valitut perheet muodostuivat niin, että ne saattoivat pitää sisällään ystäviä, rakastajia tai lapsia erilaisina yhdistelminä. Westonin tutkittavat määrittelivät nämä perheet vastakohtaksi heteroperheelle tai biologiseen sukulaisuuteen pohjautuville perheille. Valitut perheet olivat niitä perheitä, joita lesbot ja homot perustivat itseään varten kun taas heteroperhe edusti perhettä, jossa useimmat heistä olivat kasvaneet aikuisiksi. (Weston 1991: 27.) Tainan mielestä, Westonin käyttämä termi valitut perheet (*chosen families*) ei välttämättä ole erityisen kuvaava käsite määrittelemään, millaisia perhemuotoja naisparit Suomessa muodostavat. Kysyessäni, voisiko sateenkaariperheistä Suomessa käyttää tätä termiä, Taina vastaa, että termi kuvaisi paremmin niin sanottuja kolmi- ja neliapilaperheitä. [online]⁵ Valitut perheet, eivät hänen mielestään kuvaa kahden naisen muodostamaa perhettä, koska Suomessa saa hedelmöityshoitoja virallista kautta, hoitojen saaminen on verrattain helppoa ja parisuhteen rekisteröiminen on mahdollista. Taina jatkaa, miksi valitut perheet terminä ei hänen mielestään oikein istu Suomen oloihin.

...täällähän hedelmöityshoitoja saa helposti, siis ihan virallisissa tahoissa hedelmöityshoitoklinikalla ja toisaalta rekisteröity parisuhde on mahdollinen ja muuta...ett luulis että siellä San Franciscossa se tilanne on sikäli erilainen koska siellähän valtio ei tue tämmöstä toimintaa ollenkaan. Siellä on myöskin...rekisteröityminen on mahdotonta. (Taina, 33)

⁵ Jaettu vanhemmuus, moniapilaperheet: useampi aikuinen esimerkiksi nais- ja miespari hankkii yhdessä lapsen ja jakaa vanhemmuuden kasvatustavustineen ja kustannuksineen.

<http://www.sateenkaariperheet.fi/miten.html#apila> [online]

Taina ei myöskään pidä valittuna perheenä sitä, että naisparit itse perheenä tai pariskuntana valikoivat tietyn piirin ympärilleen tietoisesti. Hänen mielestään kolmi- ja neliapilaperheissä tämänkaltaista valikointia tapahtuu enemmän, koska perhe muodostetaan kahden parin toimesta ja lapset ovat osa kummankin parin elämää. Tainan mielestä valitut perheet olisi enemmänkin käyttökelpoinen kuvaamaan kahden pariskunnan jaettua vanhemmuutta. Esimerkiksi kommuuni, jossa nais- ja miesparit yhteisine lapsineen eläisivät, tulisi jo ajatuksena lähemmäksi Westonin valittujen perheiden ajatusta. Tainan mietteet valitut perheet termin käyttökelpoisuudesta, kuvaamaan suomalaisten naisparien perheitä, ovat mielenkiintoisia ja tuovat hyvin esiin miten moninaisia ja jopa ristiriitaisia sateenkaariperheiden perhemuotojen määrittelyt ovat.

Silvan ja Smartin mukaan intiimien ja läheisten perhesuhdeteiden luonne on muuttunut ja perheeseen liittyvistä asioista on tullut kiisteltäviä ja politisoituja, kun keskustellaan siitä, mitä perhe on ja mitä perheen pitäisi olla. Useimmille tahoille on kuitenkin vaikea ilmaista, mitä perheen lopulta pitäisi olla. Tällöin perhe ei perustu esimerkiksi heteroseksuaaliseen suhteeseen, perheen käytäntöjen vaihtelevuus korostuu tai perhe ei rakennu aviollisten siteiden tai yhteisasumisen varaan. (Silva and Smart 1999: 1.) Informanttien puheessa perheen merkityksen tärkeys ja tavoiteltavuus elämässä toistuu. Perhe koetaan asiaksi, joka antaa merkityksen elämälle. Informanteille on vaikeaa kuvitella elämää ilman perhettä. Aikaisempi perheetön elämä koetaan jopa merkityksettömäksi. Samoja ajatuksia perheen tärkeydestä ja keskeisyydestä omassa elämässä on myös Lewinin tutkimilla lesboäideillä, jotka kokivat voimakasta halua saada lapsi ja tätä kautta saavuttaa pysyvyyttä elämässään. Lewinin tutkittavat puhuivat usein elämästään ennen äitiyttä tyhjänä ja tarkoituksettomana ja kokivat lastensa syntymän emotionaalisenä täyttymyksenä. (Lewin 1994: 339.)

Informanttien puheessa perheellä tarkoitetaan ensisijaisesti omaa perhettä eli puolisoa ja yhteisesti hankittuja lapsia. Muutama informantti kertoo myös läheisten ystävien kuuluvan osaksi perhettään tai olevan perheenomaisia aikuisia lapsille. Ydinperhemalli näyttäytyy mallina kahden äidin sateenkaariperheelle jonka muodostavat kaksi keskenään parisuhteessa olevaa vanhempaa ja heidän lapsensa. Informanteilla kuitenkin toistuu perheen määritelmän monimuotoisuus ja joustavuus, vaikka omaa perhettä kuvaillaan ydinperheen termein. Ja vaikka oman perheen katsotaankin muodostuvan

ydinperhemallin mukaisesti, niin yleisesti perhettä kuvaillaan monipuolisesti: ”...yhdestä tai useammasta ihmisestä koostuva joukkio, joka mieltää itsensä perheeksi.” Perheen koetaan muodostuvan läheisten ihmisten ympärille ja niistä ihmisistä, joiden kanssa arkea eletään. Perhettä kuvaillaan myös jonakin johon voi kuulua. Toisaalta osa informanteista erittelee hyvinkin tarkkaan perhettä, siihen lukumääräisesti kuuluvia ihmisiä ja sitä, onko lasten oltava biologista alkuperää. Lapsella saattaa esimerkiksi olla useampi sosiaalinen vanhempi tai läheinen aikuinen varsinaisen ydinperheen ulkopuolella ja heidän kanssa lapsi muodostaa oman perhekokonaisuuden. Perheen käsite koetaan siis hyvinkin laajaksi. Perhe laajentuu käsittämään useita ihmisiä joiden välillä on tunneside. Vaikka informanttien mukaan jokainen voi itse määrittellä oman perheensä ja siihen kuuluvat ihmiset ja vaikka läheisten suhteiden tärkeyttä itselle korostetaan, oma perhe näyttäytyy aineiston valossa ikään kuin itsenäisenä yksikkönä, jonka vanhemmat ovat perustaneet ja joka vaikuttaa riippumattomalta ympäristöönsä nähden. Tämä vaikutelma tulee siitä, että informantit korostavat elämänsä perhekeskeisyyttä ja sitä, että suurin osa ajasta vietetään oman perheen kesken. Tähän mahdollisesti vaikuttaa se, että sateenkaariperheet joutuvat tai saavat luoda omat perhemallinsa ja käytäntönsä, koska mitään tiettyä aiempaa mallia naisten muodostamille perheille ei ole.

Smartin ja Nealen (1999: 10) mukaan myös Giddens näkee muutoksen perheen uudelleen tulkinnoissa tapahtuvan juuri lesbo- ja homosuhteissa. Ne perustuvat Giddensin mukaan enemmän yksilöiden välisille neuvotteluille kuin suhteessa ja perheessä toimitaan. Heteroliittoja saattaa Giddensin mukaa enemmän ohjata perinteisistä sosiaalisista normeista kiinni pitäminen jotka säätelevät aviollisia suhteita. Lesbosuhteessa perustetussa perheessä on siis vapaampaa luoda omat tavat toimia perheenä ja kuten Giddens huomauttaa, roolit ja olettamukset eivät perustu sukupuolierolle ja tätä kautta mahdolliselle sukupuoliselle epätasa-arvolle. Tämä johtuu Giddensin mukaan siitä, että lesbo- ja homosuhteissa suhde ja perhe rakentuvat osaksi olemassa olevien sääntöjen ulkopuolella ja ne neuvotellaan uudelleen sukupuolisen tasa-arvon kontekstissa.

Mikä on sateenkaariperhe?

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan lesbo-, homo-, bi-, ja transvanhempien lapsiperheitä. Arkikielessä puhutaan myös naisparien ja miesparien lapsiperheistä, mutta näitä käsitteitä on kritisoitu, koska ne korostavat parisuhdetta eivätkä kuvaa sateenkaariperheiden erilaisia muotoja, kuten useamman vanhemman moniapilaperheitä, biseksuaalien tai transvanhempien perheitä. (Jämsä ja Kuosmanen 2007: 13.) Kaikki informantit määrittelevät perheensä sateenkaariperheeksi ja kokevat sen terminä kuvaavammaksi kuin lesboperhe, koska termi ottaa huomioon myös perheen lapset. Sateenkaariperhe koetaan terminä positiivisempänä kuin lesboperhe. Lesboperhe-termin ongelmallisuudeksi informantit näkevät etenkin sen, että se viestittää ja korostaa liiaksi vanhempien välistä suhdetta ja määrittää myös lapset lesbo-termin alle. Osa informanteista kuitenkin mainitsee, että myös sateenkaariperhe ei välttämättä sanan kerro asiaan perehtymättömälle, millaisista perheistä on kyse.

Morgan näkee perheen instituution ja substantiivin sijaan joukkona sosiaalisia käytäntöjä ja tapoja. Perhe määrittyy tekemisen kautta ja se nähdään enemmän adjektiivina ja verbinä kuin jonain stabiilina asiana. Morganille perhe edustaa ihmisten välistä kanssakäymistä ja aktiivisia prosesseja, sen sijaan että perhe olisi objektin kaltainen asia. (Morgan 1999: 16.) Weeks, Heaphyn ja Donovanin mukaan tämä näkökulma perheeseen korvaa idean perheestä vakiintuneena ja ajattomana entiteettinä, jonka mukaan perheenjäseniä joko ollaan tai ei olla. Heidän mukaansa perhe on sen sijaan sarja käytännöllisiä ja jokapäiväisiä aktiviteettejä joita eletään ja joihin osallistutaan. Tätä kautta perhe ymmärretään subjektiivisina aktiviteetteinä, joiden merkityksen määrittävät näiden aktiviteettien osallistujat itse. Tästä näkökulmasta katsottuna perheenomaisten asioiden tekeminen on tärkeämpää kuin se että perheessä ollaan. Näin perhe laajenee itsensä ulkopuolelle ja perhettä voidaan tehdä myös sen ulkopuolella. (Weeks, Heaphy, Donovan 2001: 37–38.) Perhe aktiivisina toimintoina, perheen ymmärtäminen käytäntöjen kautta ja laajeneminen itsensä ulkopuolelle sopivat kuvaamaan juuri sateenkaariperheen käsitettä ja informanttien ajatuksia sateenkaariperheestä. Morganin, Weeks, Heaphyn ja Donovanin perhekäsitykset ovat

lähellä konstruktionistista perheteoriaa⁶, joka on nähty vaihtoehtoisena lähestymistapana perinteisille perheteorioille. Vaikka konstruktionistinen perheteoria ei ole mikään selkeärajainen teoriakokonaisuus, se sopii käsitteellistämään etenkin sateenkaariperheitä. Yleensä perheestä ajatellaan, että se muodostuu biologisista ja laillisista siteistä, jotka liittävät perheen jäsenet sukuun. Konstruktionistinen lähestymistapa kyseenalaistaa ja purkaa nämä luonnollisina pidetyt perheeseen kuuluvat asiat ja kysyy, miten muuten perhe voi muotoutua ja mitä muuta se voisi olla näiden lisäksi.

Marjan ajatukset omasta perheestään kiteyttävät myös muiden informanttien ajatuksen siitä mitä sateenkaariperheellisyys merkitsee.

Me puolestaan saadaan ja joudutaan suunnittelemaan arkemme, roolimme ja elämämme jollain tapaa hyvinkin itsenäisesti. Välillä tuntuu, että tekipä vaikka kuinka valtavirrasta poikkeavia ratkaisuja koskien uraa, perhe-elämää, lasten kasvatusta, niitä kotitöitä ja keskustelukulttuuria, ympäristö meidän kohdalla vain ihmettelee ja seuraa kiinnostuneena vierestä, että ”noinko te sen teette”. (Marja, 29)

Marjan mietteissä on nähtävissä Giddensin (1992) ajatus lesbosuhteista suhteina, joissa roolit ja odotukset neuvotellaan itse ja joita ei välttämättä kahlitse perinteiset ajatukset parisuhteen rooleista.

Marjasta tuntuu välillä, että sateenkaariperheet ovat aikalailla suurennuslasin alla: ”Jääkö ne poikaparat nyt kokonaan ilman miehen mallia ja naisten paapomiksi. Itsehän te olette ne lapset väen väkisin hankkineet, mitäs te nyt siinä valitatte, että teitä väsyttää.” Marja kokee, että tällaisten kommenttien takia tulee tietynlainen paine pärjätä perheenä. Informantit kokevat oman erityisyytensä juuri sateenkaariperheenä kuitenkin positiiviseksi asiaksi ja ovat perhemuodostaan ylpeitä. Heidillä on tytär aikaisemmasta suhteestaan ja vertailupohjaa aikaisempaan heterosuhteeseen. Hänen mielestään naisparin perhe on erilainen kuin heteroperhe. ”Tässä suhteessa yhteistyö ja välittäminen korostuu enemmän kuin heterosuhteessa ja perheessä. Jaamme enemmän asioita.” Suurimalla osalla informanteista on ollut aikaisemmin miessuhteita. Verratessaan nykyistä suhdettaan aikaisempiin, toistuu kaikilla ajatus naissuhteesta tasavertaisempana kuin jos perhe olisi perustettu miehen kanssa.

⁶ Konstruktionistisen perheteorian näkemys perheestä, ks. (toim.) Silva, Elizabeth B. ja Smart, Carol (1999): *The New Family?* London: Sage Publications.

Kaisalle suhde Liisaan on ensimmäinen naissuhde. Aikaisemmat pitkät suhteet ovat olleet heterosuhteista. Perheen merkitys on muuttunut aikaisempiin suhteisiin nähden. He keskustelivat puolison kanssa pitkään kumpi synnyttää.

Heterosuhteessa synnyttäjän rooli on tietysti hyvin yksiselitteinen, meidän perheessä taas on kaksi potentiaalista synnyttäjää! Naisparina joudumme myös eri tavalla hankkiutumaan raskaaksi, perheen perustamisen lähtökohdat ovat erilaiset kuin heteroperheissä. (Kaisa, 34)

Kaisa kokee, että sateenkaariperhe on perhemuotona julkisempi kuin muut perhemuodot. Hän kokee tämän takia, että he ovat vanhemman identiteetissään vahvempia, koska joutuvat perustelemaan perhettään avoimesti ympäristölle. Kaisan mielestä avoimuus on kuitenkin hyvä asia.

Monet ihmiset kysyvät suoraan ja hyvä niin, miten lapsemme on saatettu alulle. Olemme olleet kaikissa tilanteissa avoimia ja siten aika valmiita kohtaamaan perhettämme koskevia ulkopuolisten joskus hyvin loukkaaviakin kysymyksiä ja ihmettelyjä. Heterosuhteessa harvemmin joutuu pohtimaan ja perustelemaan julkisesti perheensä olemassaolon oikeutusta. (Kaisa, 34)

Tiinan mietteet sateenkaariäitiyden ja vanhemmuuden eroista heterovanhemmuuteen tuovat esille myös niitä negatiivisia puolia, joiden kanssa sateenkaarivanhemmat joutuvat tekemisiin kohdatessaan perheenä muun yhteiskunnan. Tiinan mielestä sateenkaariäitiys ei eroa oman kodin sisällä juurikaan heteroäitiydestä, mutta kodin ulkopuolella hän kokee joutuvansa valistajan asemaan, selittämään perhemuotoaan muille tai suojelemaan lapsia ja ehkä myös itseään. ”Lapsia ei tulla tupsahda vaan niitä joutuu lakki kädessä pyytämään ja koen välillä painetta siitä, näytänkö tarpeeksi vakuuttavalta vanhemmaksi.” Tiina kokee, että kaikesta täytyy ottaa itse selvää ja ehkä on heikommilla kuin muut perheet. Jos hän tarvitsee esimerkiksi lapsille hoitajan, suvun tuki ei välttämättä ole itsestään selvyys. Hän kokee myös että, ”joka käännteessä saa tulla kaapista ulos, selittää, selvittää ja vielä lopuksi arvioida voiko kyseessä olevaan ihmiseen luottaa ja miettiä mitä hän on mieltä perhemuodostamme.”

Kertoessaan, mitä sateenkaariperheellisyys merkitsee informanteille jokapäiväisen arjen tasolla, sateenkaariperheenä olemisen ja toimimisen kuvailaan toisaalta perhekeskeisenä ja yksityisenä ”ihan tavallisena” perheenä olemisena ja tekemisinä,

toisaalta korostetaan myös sateenkaariperheellisuuden mahdollisuutta tietoiseen toisiin tekemiseen ja perhe-elämän roolien kyseenalaistamiseen. Sateenkaariperheen julkisuus näyttäytyy siinä, miten informantit kokevat sateenkaariperheiden vanhempien joutuvan usein tahtomattaankin tiedottajan rooliin siitä, mitä sateenkaariperhe on ja miten perheet tulisi kohdata. Toisaalta tämän tiedottajan roolin voi katsoa antavan vanhemmille aktiivisen toimijan roolin, koska tätä kautta he voivat itse määrittellä perhettään julkisissa kohtaamisissa esimerkiksi päiväkodin ja koulun kanssa. Se että vanhemmat joutuvat tiedottajan ja kouluttajan rooliin omasta sateenkaariperheellisyydestään myös rikkoo yksityisen ja julkisen jakoa ja perinteistä ajatusta perheestä yksityisen alueella. Perhe ikään kuin valuu näin julkisen puolelle, mutta sateenkaariperheiden vanhemmat itse määrittelevät sitä. Näin perheen määrittelemisen ja tekeminen aktiivisena toimintana tulee ymmärrettäväksi arjen tasolla.

Tavallisen arjen pyörittämisen suhteen informantit eivät kuitenkaan koe elämän sateenkaariperheissä eroavan juurikaan muiden lapsiperheiden elämästä. Sateenkaariperheiden erityisyys tulee kuitenkin esille informanttien puheesta, kun he miettivät, miten perhe muodostuu ja miten sateenkaariperheet ovat yhteydessä ympäröivään maailmaan. Silva ja Smart kirjoittavat kuinka perheen käsitys on muuttunut niin, että perheen katsotaan nykyisin tarkoittavan enemmän intiimien suhteiden subjektiivisia merkityksiä kuin muodollisia ja objektiivisia biologisia tai aviollisia siteitä. Perhe voi tarkoittaa ihmisiä, jotka eivät asu yhdessä koko aikaa. Tai ihmisiä jotka valitsevat yhteenkuulumisen perheenä. Tässä muuttuvassa ja vaihtuvassa perheen määritelmien kontekstissa säilyvät kuitenkin perusajatukset hoivasta, vastuusta ja velvollisuuksista. Perhe näyttäytyy olennaisesti tekemisenä. Vaikka perhe on muutoksessa, hoiva ja velvollisuudet ovat edelleen keskeisiä asioita jotka sitovat ihmisiä yhteen. (Silva and Smart 1999: 7.)

Nämä yllä olevat perheen määreet ja myös informanttien ajatukset sateenkaariperheistään voi katsoa edustavan konstruktionistista käsitystä perheestä, jossa perhe nähdään edelleen tärkeänä sosiaalisena ryhmänä, mutta samalla sitä uudelleen katsotaan tekemisen ja toiminnan kautta, instituution sijaan. Informanttien sateenkaariperheet ovat esimerkki siitä, miten perheet eivät ole muusta yhteisöstä erillisiä ja täysin yksityisiä vaan myös niissä kiteytyvät sosiaaliset prosessit. Perheissä eletään ja koetaan yhteiskunnallisia asioita. (ks. esim. Morgan 1996, 1999)

Konstruktionistisen perheteorian mukainen ajatus sopii kuvaamaan sateenkaariperheiden suhdetta sateenkaariperheiden yhdistystoimintaan. Ajaessaan oikeuksia sateenkaariperheille, yhdistys kytkee perheet osaksi yhteiskuntaa. Sateenkaariperheet ovat jatkuvasti ikään kuin liikkeessä julkisena ja yksityisenä perheenä ja kytkeytyvät osaksi sateenkaariperheyhdistyksen ajamaa parisuhde- ja lapsiperhenormatiivista perhemuotoa. Perhekeskeisyyden korostumista ja sateenkaariperheiden ymmärtämistä ensisijaisesti lapsiperheinä on myös kritisoitu. On kysytty, miten sateenkaariperheet kyseenalaistavat perinteisiä perhekäsityksiä, kun samalla etenkin naisparien perheille ollaan ajamassa heterosuhteisiin rinnastuvia oikeuksia perheinä.

Kuosmanen (2007a [online]: 2, 3) kirjoittaa kuinka sen lisäksi, että sateenkaarifamilistinen käänne kuvaa uusien lisääntymismenetelmien aikaansaamaa käännettä, kuvaa se myös homoliikkeiden aktiivista sateenkaariperhepolitiikkaa, jonka tavoitteena on ollut integraatio yhteiskuntaan ja perheoikeuksien saavuttaminen sateenkaariperheille. Näitä oikeuksien ajamisen strategioita on Kuosmasen mukaan luonnehtinut assimilaation ja transformaation dilemma, jossa keskeiseksi on noussut ajatus siitä, sopeutuako yhteiskuntaan vai muuttaako sen rakenteita. Assimilaation ja transformaation päällekkäisyys näyttäytyvät informanttieni puheessa perheestään siinä, että puhutaan omasta perheestä tavallisena lapsiperheenä ja kerrotaan, että elämä on kuin missä tahansa muussa perheessä. Kukaan informanteista ei erityisemmin kyseenalaista parisuhdenormatiivista perhemuotoa tai mieti muunlaisia tapoja olla perhe. Transformaatio tapahtuukin enemmän olemalla mukana sateenkaariperhetoiminnassa yhdistystasolla ja esimerkiksi neuvolan ja päiväkodin kohtaamisissa, kun informoidaan henkilökuntaa sateenkaariperheiden perhemuodoista. Kuosmanen jatkaa (2007a [online]: 5), kuinka Berlantin ja Warnerin mukaan intiimisuhteita muotoillaan ja niistä neuvotellaan julkisissa tiloissa ja lainsäädännössä. Lapsiperheet ovat näiden muotoilujen kohteena julkisissa instituutioissa kuten terveyspalveluissa. Näin naisparien taistelu perheoikeuksiensa puolesta tuo yksityisiksi tulkitut intiimisuhteet perheoikeuksien muodossa julkisen neuvottelun piiriin.

2000-luvun Suomessa sateenkaariperheiden määrän kasvaessa, perheen käsite on Kuosmasen mukaan supistunut tarkoittamaan yhä tiukemmin lapsiperhettä. Suomalaisen lapsiperhe-ajattelun vastapainona angloamerikkalainen lesbo- ja

homokulttuuri keskusteli 1980- ja 1990-luvuilla perhe-käsitteen merkityksestä ja laajentamisesta. Kuosmanen (2007a [online]: 9) kysyykin, voisiko queerin käsitettä uudelleen ajattelemalla puhua sateenkaariperheistä queer-perheinä vai onko käsite ristiriitainen. Kuosmanen pohtii queer-tutkimuksen mahdollisuuksia tutkia perhettä, vaikka hän myöntää queer-perheeksi nimeämisen ongelmalliseksi. Queer-käsitteen sisältö tulisi Kuosmanen mukaan määritellä kontekstisidonnaisesti.

Julkisuuden läheissuhteita muotoilevan roolin lisäksi suomalainen queer-tutkimus voisi tutkia tarkemmin, miten ja millaiset suomalaisten lesbojen, homojen, bi-seksuaalien ja ei-heteroseksuaalien läheissuhteiden muodot ovat heteronormatiivisuutta kumoavia ja voisivat siten tulla nimetyksi *queer-perheikäytännöiksi* (Kuosmanen 2007a [online]: 10).

Avoimuuden strategiat

Miettiessään omaa sateenkaariperhettään, informantit sivuavat kysymystä avoimuudesta oman perhemuodon suhteen. Avoimuudella tarkoitan tässä yhteydessä etenkin sitä kuinka perheet näyttäytyvät juuri sateenkaariperheen diskurssista. Jätetäänkö ehkä jotain sanomatta tai tekemättä tietyissä tilanteissa ja paikoissa? Koska informantit kokevat erityisyytensä sateenkaariperheenä positiivisena asiana, perheenä halutaan olla mahdollisimman avoimesti. Avoimuus koetaan myös tärkeäksi lasten takia. Avoimuus ei kuitenkaan ole kaikissa tilanteissa erityisen tietoista toimintaa. Informantit tuovat oman sateenkaariperheellisyytensä esiin luontevasti ja tilanteiden mukaan, jättäen ehkä joissain tilanteissa myös kertomatta tiettyjä asioita. Avoimuuteen liittyy myös ulos tulon ja kaapin käsite⁷. Tämä ei kuitenkaan tarkoita tutkittavien kohdalla mitään erityistä salaamista. Joissakin tilanteissa vanhemmat eivät vain halua tuoda korostetusti esille omaa sateenkaarivanhemmuuden erityisyyttään, jos sillä ei tilanteen kannalta ole merkitystä. Informantit käyttävät kaapin käsitettä puhuessaan tilanteista joissa eivät koe tai halua oman sateenkaariperheellisyytensä korostuvan.

Teija kertoo yksinhuoltajana olevansa hetero-olettamuksen piirissä aina, kun uusia ihmisiä ilmaantuu, eikä hänellä aina riitä viitseliäisyyttä korjata käsityksiä, ”joka välissä.” ”Kyllähän ajat ovat aivan toiset kuin ennen. Muutos on ollut nopea. Suurin

⁷ Katso ulos tulosta esimerkiksi Weston (1991): 43–75.

osa suhtautuu epämääräisen positiivis-neutraalisti, mutta toki on myös suuri joukko jotka näkevät sateenkaariperheet epämääräisenä uhkana.” Teija eli ”melko kaapissa” entisen kumppaninsa kanssa, ja muutettuaan takaisin synnyinkaupunkiinsa, ei ole vielä, ”kaapin ovea paljon uusille ihmisille raotellut.” Hän olisi valmis aloittamaan uuden suhteen ja kaapittoman elämän, koska kokee, että olisi yksinkertaisempaa vain esitellä puoliso kuin selitellä, ettei ole hetero. ”Mieluiten eläisin naisen kanssa arkeani, antaisin muiden ihmetellä ja rohkeampien kysellä.”

Taina kertoo, että varsinkin lasten syntymän jälkeen, avoimuus on selvä asia oman perhemuodon suhteen. ”...oon sitä mieltä että tämmönen avoin linja täysin, ei oo mitään muita mahdollisuuksia..” Hän kuitenkin toivoo, että puhuessaan perhemuodostaan, asiaan suhtauduttaisiin luontevammin kuin nyt. ”...että se olis sellanen asia josta vois puhua...että meillä on tää perhe jossa on kaks äitiä eikä siihen tarvis mitään sen isompaa et vois vaan niiku sanoa ett meidän perheessä on näin.” Taina yhdistää avoimuuden myös siihen työhön, jota tehdään Sateenkaariperheyhdistyksessä. Avoimuus johtuu yhdistyksen saamasta näkyvyydestä. ”Jos tätä kohinaa ei ois ollu niin kauheesti, niin perheitä ei olis tullu niin paljon viimevuosina niin tuskin ois hedelmöityshoitolakiehdotus mennä siinä muodossa läpi.” Sateenkaariperheiden yhdistyksellä on Tainan mielestä ollut keskeinen rooli siinä, että yhä useampi on perustanut perheen. ”...kun on aktiivista toimintaa, ihmiset uskaltaa paremmin tulla ulos ja tehdä lapsia. Ett ennenhän tää lasten tekeminen...se on ollu hirvee kynnyks ruveta teekeen lapsia...” Taina kuvailee nykyistä tilannetta babyboomina, joka alkoi muutama vuosi sitten, kun uskalduttiin mennä klinikoille kysymään hedelmöityshoitoja naispareille. Hänen mielestään sateenkaariperheiden babyboom on selvästi nähtävissä esimerkiksi sateenkaariperheiden yhdistyksen leireillä, jotka ovat täynnä etenkin vauvaikäisten lasten perheitä. Myös keskustelu hedelmöityshoitokeskusteluja et nyt säädä laki ...havahduttiin siihen ett nyt pitää tehdä lapsia ja sit kun ihmiset rupes tekemään lapsia niin sehän poiki lisää lapsia.” Tainan mukaan monet tekivät lapsia, koska pelättiin että hedelmöityshoidot kriminalisoidaan naispareilta lain myötä, mitä ei sitten tapahtunut.

Kaisa kokee sateenkaariäitiyden julkiseksi.

...olemme julkisesti ”erilainen perhe” ja siten kovasti joskus seuraavien silmien alla. Osa on vain kiinnostunut, osa varmasti paheksuu ja vierastaa, osa ihailee. Siihen tottuu ja olen oikein ylpeä meidän erilaisesta ja rohkeastakin perheestä. Katsokoot muut miten pitkään vain, me olemme ihan oikeasti olemassa ja vielä kovasti onnellisia! (Kaisa, 34)

Kaisa on kokenut, että joskus erityisesti Helsingin ulkopuolella tuijotellaan ja kuiskitaan. ”Monet rekisteröivät, että siinä on naispari.” Aiemmin tämä häiritsi, mutta enää hän ei muiden katseita noteeraa. Kaisan mielestä suora ja avoin linja perheestä kerrottaessa on etenkin lapsen syntymän jälkeen tärkeää. Hän haluaa pitää huolen, että keskustelukumppanit heti alussa tietävät, että perheessä on kaksi äitiä. Kaisan mielestä se on selkeintä kaikille, koska hetero-olettaus on, ”muuten aina valloillaan”, ja tämä ärsyttää häntä.

Avoimuus oman perhemuodon suhteen näyttäytyy strategisesti niissä tilanteissa joissa perheet kohtaavat ulkomaailman. Kukaan informanteista ei tietoisesti peittele perhemuotoaan ja yleisesti toivotaan luontevaa suhtautumista sateenkaariperheisiin. Marjan ja Anun perheessä ollaan oman perhekuvion suhteen myös avoimella linjalla.

...ja vaikeaaahan se lasten kanssa muu olisi. Erään tuttavaperheen viisivuotias tenava toitottaa ylpeänä jopa marketin kassajonossa hänellä olevan kaksi äitiä, joten elä siinä kaapissa... Monessa tuttavaperheessä joku kaveri pihalla on joskus saattanut heittää sateenkaariperhelapsille jotain sellaista kuin että ”sulla on kaksi äitiä” ja näillä avoimissa sateenkaariperheissä kasvaneilla lapsilla on yleensä ollut pokkaa heittää takaisin että ”no niin on” ja jatkaa leikkejään. (Marja, 29)

Marjan mielestä, ”perhemuodossa tuntuu olevan lapsille jotain noloa ja hävettävää vain siinä tapauksessa, että perheen aikuisilla itsellään on joku ongelma asian kanssa tai jos asiaa salaillaan.”

Avoimuus tulee esille myös lasten harrastuksissa, neuvolakäynneillä, päiväkodeissa ja kouluissa. Informantit kokevat, että heidät otetaan perheenä hyvin vastaan ja muutosta parempaan suuntaan on tapahtunut, mutta välillä koetaan perhemuodon aiheuttavan edelleen tahatonta hämmennystä. Tämä saattaa johtua tietämättömyydestä naisparien perhemuotoa kohtaan tai siitä, että perheitä kohtaan ollaan korostetun hienotunteisia.

Marja kertoo perheensä kohtaamisista päiväkodin, lääkärin, lasten kavereiden, muiden vanhempien ja sukulaisten kanssa. Periaatteena heillä on, että on aina aikuisten tehtävä selittää. ”Lasten vastuulle emme halua perhekuvion piirtämistä koskaan jättää.” Heillä on ollut tapana ilmoittaa etukäteen, että tulossa on sateenkaariperhe. ”Lääkäriin mennessä saatamme sanoa jo aikaa varatessa, että tulossa olevalla lapsella on kaksi äitiä.” Kun toinen perheen pojista aloitti päiväkodissa, vanhemmat veivät henkilökunnalle tietopaketin. Perhe oli päiväkodin ensimmäinen sateenkaariperhe.

Pääsääntöisesti tällaiset sosiaali- ja terveysalan ammatti-ihmiset ovat osanneet suhtautua meihin jokseenkin asiallisesti. Tosin aina silloin tällöin vastaan tulee jotain säikähtäneitä, ihmetteleviä, varautuneita tai jopa ylipositiivisesti suhtautuvia ”virkailijoita”. ...joudumme itse aina varautumaan mitä ihmeellisimpiin ensikontakteihin. Samoin meidän tulee itse tietää mm. Kelan luukulle mennessä, mihin tukiin ja rahoihin olemme oikeutettuja ja ylipäänsä viranomaisten kanssa asioidessa heitä joutuu jatkuvasti kouluttamaan. (Marja, 29)

Myös muilla informanteilla toistuu Marjan huomio siitä että asioidessaan eri paikoissa, sateenkaarivanhemmat joutuvat edelleen kouluttamaan henkilökuntaa perhemuodostaan. Pääsääntöisesti perheet kuitenkin kokevat saavansa hyvää ja asiallista palvelua eri tahoilta. Perhemuoto osataan jo ottaa huomioon. Kaisan mielestä heidät on otettu perheenä hyvin ja luontevasti vastaan.

Julkisissa yhteyksissä, neuvolassa, synnytyssairaalassa tms. toistaiseksi tosi hyvää ja luontevaa kohtelua, selkeästi mielipideilmaston muutosta? Tuntuu hyvältä, kun esim. neuvolassa heti kysyttiin avoimesti miten haluamme itseämme kutsuttavan, saimme itse määritellä äitiytemme. Suoraan kysyminen on mielestäni paras tapa. (Kaisa, 34)

Myös Tiinan ja Piian mielestä ympäristön suhtautuminen on ollut hyvää, vaikka hekin ovat joutuneet kouluttamaan ihmisiä luontevaan suhtautumiseen. Piia kertoo, että aina ei jaksaisi kouluttaa ja haluaisi olla vain osa massaa.

Suhtautuminen on aina ollut asiallista ja hyvää, joskus hyvää tarkoittavan uteliasta, esim. kättilö haluaa kauttamme kouluttautua kohtaamaan samanlaisia perheitä ja kyselee ummet ja lammet. Yleensä jaksamme ”kouluttaa” ja valistaa vaikka joskus toivoisi olevansa yksi massasta. Joskus ei heti tajuta vaan joutuu suoraan sanomaan tai vääntämään rautalangasta, mutta yleensä ymmärretään kysymättä. Ja kunnioitetaan molempien vanhemmuutta. (Piia, 33)

Informanttien kommentit kertovat, että vaikka suomalainen yhteiskunta näyttäisi huomioivan perhemuodon jo melko hyvin, herättää sateenkaariperhe silti edelleen tahatonta huomiota ja kiinnostusta tilanteissa joissa näin ei tarvitsisi käydä. Tällä tavalla naisparien sateenkaariperheet ovat ikään kuin julkisen piirissä joskus tahtomattaan. Toisaalta näissä tilanteissa on myös mahdollisuus tulla tunnistetuksi perheen omilla ehdoilla ja määritelmillä. Esimerkkinä Kaisan kokemus neuvolan henkilökunnasta, joka kysyi, miten he haluavat itseään perheenä kutsuttavan. Aineiston pohjalta vaikuttaa siltä, että julkiset, perheisiin liittyvät tilat, kuten neuvola ja päiväkotit, ovat niitä paikkoja, joissa sateenkaariperheiden äitiys ja vanhemmuus tulee tunnistetuksi ja vähitellen myös tunnustetuksi. Tähän kuitenkin vaikuttavat ne tavat ja käytännöt, joilla informantit itse puhuvat perheestään. Informanttien perheet tulevat näkyviksi ja tunnistetuiksi etenkin perheiden oman toiminnan ja perhemuotonsa omatoimisen määrittelyn kautta. Kuosmasen mukaan sateenkaariperheet voivat hetkittäin kyseenalaistaa heteronormatiivisuutta konkreettisissa sosiaalisissa tilanteissa. Esimerkiksi hakiessaan lapsensa päiväkodista, sateenkaarivanhemmat Kuosmasen mukaan hetkellisesti kyseenalaistavat heteroydinperheen mallin. (Kuosmanen 2007a [online]: 14.) Tässä näkemyksessä heteronormatiivisuus kyseenalaistuu hetkittäin. Heteroseksuaalinen ydinperhemalli kyseenalaistuisi perheen astuessa etenkin julkiseen tilaan. Eikö sateenkaariperheiden yksityinen ja kodin sisällä tapahtuva perhe-elämä olisi kyseenalaistavaa, koska se ei tapahdu julkisissa ja sosiaalisissa tilanteissa?

Miten sitten naisparien perheet tulisivat yhä paremmin tunnistetuiksi ja tunnustetuiksi perheinä? Kuosmasen mukaan 2000-luvulla äitiyttä ja lesboutta ei enää nähdä toisiaan poissulkevinä positioina Suomessa. Jaettu vanhemmuus ja lesboperheissä eläminen on arjessa eksperessiivisen järjestyksen tasolla mahdollista. (Kuosmanen 2000: 121.) On siis mahdollista elää perhe-elämää, jossa heteroseksuaalisuuden normi kumoutuu. Toisaalta symbolisella tasolla eräänlainen hiljaisuus edelleen laskeutuu naisparien perheiden ylle, koska kaikesta ei puhuta tai puhutaan kierrellen. Myös naiset itse tekevät niin. Hiljaisuudella tarkoitan tässä sitä tapaa, jolla niin Kuosmasen (2000) haastattelemat naiset kuin omat informanttinkin puhuvat sukupuolineutraalisti naisuhteestaan, eivätkä liitä lesboutta ja perhettä toisiinsa. Toisaalta tämä on ymmärrettävää, koska yksilön suuntautumisella ei ole mitään tekemistä sen kanssa, miten perhettä arjen tasolla pyritetään. Mutta toisaalta symbolisella tasolla lesbouden avoimempi perheeseen liittäminen olisi yksi tapa kyseenalaistaa perheeseen perinteisesti

liitettävää heteronormia. Hiljaisuus näyttäytyy myös niissä tavoissa, joilla esimerkiksi neuvolan tai päiväkodin henkilökunta kohtaa naisparien perheen esimerkiksi korostuneen hienotunteisesti. Informanteilla itsellään on mahdollisuus hiljaisuuden rikkomiseen, ottamalla tilanteet haltuun ja esittämällä oma määritelmä perheestään.

Hiljaisuuden ajatus tulee mieleeni, lukiessani Kuosmasen (2007b) artikkelia ” Mitäs ehkäisy te käytitte? Asiakaskäytäntöjä ja ensimmäisten lesbojen taktiikoita äitiyshuollon tiloissa”. Artikkelissa Kuosmanen tarkastelee, miten ensimmäiset äidiksi tulossa olleet lesbot ja naisparit hämmensivät pelkällä läsnäolollaan äitiysneuvolan käytäntöjä kun lesbovanhempien perhemallit ja lisääntymistavat törmäsivät 1990-luvun ja 2000-luvun vaihteessa pääkaupunkiseudun neuvoloiden asiakaskäytäntöihin. (Kuosmanen 2007b: 168.) Heteroydinperheen mallin luonnollisuus kyseenalaistui, kun raskaana oleva itsellinen lesbonainen, naispari tai moniapilaperhe, neuvolan tiloissa olemalla, toi sen normatiivisuuden näkyviin. Naispari kuvasivat parisuhdettaan yhdessä asumisen diskursissa ja käyttivät avopuolisostaan sukupuolineutraalia puoliso-termiä. Näin he taktisesti sovittautuivat neuvolan perhediskursseihin. (Kuosmanen 2007b: 176–177.) Kukaan Kuosmasen haastattelemista sosiaalisista äideistä tai vanhemmista ei kuitenkaan valittanut, ettei heitä huomioitu ollenkaan neuvolan vastaanotolla. Sosiaalisten vanhempien taktiikkana oli osallistua aktiivisesti keskusteluun lapsen hoidosta ja vanhemmuuden jakamisesta me-muodossa, jolloin terveydenhoitajan oli suhtauduttava naispariin perheenä. (emt: 190.) Toisaalta ongelmaksi saattoi tulla, että sosiaalinen vanhempi laitettiin ikään kuin isän paikalle. Tämä johti naisparin käsittelyyn parina mutta toisen äidin huomioimiseen ikään kuin isän roolissa. Kuosmasen mukaan perhevalmennus voisi olla naispareille luonteva tapa rakentaa itsestään kuvaa naisparin perheenä muiden vanhempien joukossa. (emt: 198–199.)

Yllä mainitut informanttien esimerkit ja pohdinta siitä kuinka informantit ottavat sosiaalisen tilan ja tilanteet haltuun perheenä, miten heidät kohdataan näissä tiloissa ja tilanteissa, ovat esimerkkejä tilan ja sukupuolen yhteen kietoutumisesta. Hille Koskela kirjoittaa kuinka tiloissa ja tilanteissa on kyse sukupuolistuneista tekniikoista, joilla määritellään ja tuotetaan fyysistä ja sosiaalista tilaa. Koskela jatkaa, että sukupuolen yhdistäminen tilan tarkasteluun liittyy tilan ymmärtämiseen yhteiskunnallisena kategoriana. Tällä tavalla tilaa ei nähdä neutraalina pintana, jonka päällä sosiaalinen toiminta tapahtuu, vaan sosiaalisena kategoriana, joka tuotetaan jokapäiväisissä

käytännöissä. Sukupuolistuneisuuden tarkastelussa keskeistä on tilan hallintaan ja vallan käyttöön mutta myös tilan henkilökohtaisiin merkityksiin liittyvät kysymykset. (Koskela 1997: 74.) Tilaa on tarkasteltu ja problematisoitu yhteiskuntatieteellisesti 1990-luvulta lähtien. Tilallisuus on tullut ajallisuuden ja yhteiskunnallisuuden rinnalle teoreettisesti ja empiirisesti. Tilasta ja tilan tuottamisesta on alettu puhua sosiaalisena prosessina, johon myös vallan käyttö ja poliittisuus kytkeytyvät. Tätä kautta tilasta on tullut kenttä, jota eri ryhmät fyysisesti ja symbolisesti ottavat haltuun. (Haarni 1997: 87.)

5. KAKSI ÄITIÄ JA VANHEMMUUDEN KIEMUROITA

Biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus

Jämsä ja Kuosmanen kirjoittavat, että biologisella vanhemmalla tarkoitetaan naisparien sateenkaariperheessä lapset synnyttäneitä äitiä ja sosiaalisella vanhemmalla sosiaalista äitiä. Sateenkaariperheissä sosiaalisen äidin rooli vanhempana ei rakennu isän roolia täydentävänä tai vastakkaisena, koska sateenkaariperheissä vanhempina on usein kaksi samaa sukupuolta olevaa biologista ja sosiaalista vanhempaa. Vauvavaiheen jälkeen vanhempana olemisen tapa ei ole sidottu siihen, onko vanhempi synnyttänyt vai ei. Jotkut naisparit puhuvat myös synnyttäneestä ja ei-synnyttäneestä äidistä. Kaikki sosiaaliset äidit eivät koe itseään äideiksi vaan vanhemmiksi lapsilleen. Joissakin perheissä äidiksi kutsutaan vain synnyttäneitä vanhempaa. Sosiaalisen äidin rooli muotoutuu perhekohtaisesti biologisen äidin roolille rinnakkaisena ja täydentävänä. Varsinkin imetysvaiheen jälkeen jako biologiseen ja sosiaaliseen vanhemmuuteen hälvenee ja vanhemmuuden tasavertaisuus korostuu. (Jämsä ja Kuosmanen 2007: 19.)

Miettiessään biologista ja sosiaalista vanhemmuutta ja vanhemmuuden jaon näkymistä omassa perheessä, suurin osa inforanteista korostaa, että he eivät tietoisesti mieti vanhemmuuttaan biologisen ja sosiaalisen kautta. Vanhemmuuden roolien ei katsota erityisesti eroavan toisistaan. Vanhemmuus koetaan tasavertaisena ja biologisista tai sosiaalista seikoista vapaana. Ainoastaan lasten imetyksen aikana vanhemmuuden roolit koetaan erilaisiksi, koska biologisen äidin rooli on tällöin keskeisemmässä asemassa. Biologian korostamisen sijaan informantit puhuvat vanhemmuudesta, jonka voi jakaa puolison kanssa. Sillä ei ole lopulta merkitystä, kuka on lapsen synnyttänyt. Osa inforanteista kuitenkin mainitsee, että lapset saattavat olla kiintyneempiä heidät synnyttäneeseen vanhempaan ja tämä voi johtua imetysaikana kehittyneestä tunnesiteestä. Biologisen ja sosiaalisen vanhemmuuden jakoa myös rikotaan. Osalla inforanteista kummatkin vanhemmat imettivät vauva-aikana. Tainan ja Leenan perheessä jako biologiseen ja sosiaaliseen vanhemmuuteen hämärtyy. Taina on perheen kaikkien lasten geneettinen äiti. Puoliso Leena on synnyttänyt yhden lapsista. Näin Taina on samalla lastensa biologinen että sosiaalinen äiti.

Jako biologiseen ja sosiaaliseen vanhemmuuteen ei näytä vaikuttavan tutkittavien perheiden arjen tasolla merkittävästi. Marjan ja Anun perheessä ei käytännössä korosteta sitä kuka kenenkin on synnyttänyt. He eivät pidä asiaa omassa arjessaan merkityksellisenä. ”Olemme yhtäläillä vanhempia lapsillemme biologisista siteistä riippumatta.” Marja kuitenkin jatkaa, että ympäristöä synnyttäjäkysymys yleensä kiinnostaa. He ovat kumpikin yhden lapsen biologisia ja yhden lapsen sosiaalisia vanhempia ja pitävät molemmat kumpaakin lasta yhtä lailla lapsenaan. Ei ole merkitystä kuka kenenkin on synnyttänyt, joten sosiaalista ja biologista vanhemmuutta ei heidän perheessään erotella. Vanhemmuuden jaolla oli merkitystä arjessa näkyvimmin siinä vaiheessa, kun vanhemmat toipuivat vuorollaan synnytyksestä ja imettivät. ”Tosin ei silloinkaan niin yksioikoisesti, esimerkiksi kuopusta ollaan imetetty molemmat, kun maitoa vain sattui tulemaan silloin molemmilta.”, Marja kertoo.

Myös Liisan ja Kaisan perheessä ei biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus erityisemmin näy arjessa. He pyrkivät siihen, että kumpikin on tasavertainen vanhempi biologisista siteistä riippumatta ja ovat mielestään onnistuneet tässä erinomaisesti. ”Meillä on tietynlaiset roolit ja tehtävien jaot, mutta jako ei liity siihen, että toinen on sosiaalinen äiti ja toinen biologinen.” Liisan mielestä rooleihin on vaikuttanut enemmän kummankin mieltymykset, luonteenpiirteet ja se, että biologinen äiti sattuu olemaan se joka imettää. Liisa imettäisi itsekin mielellään ja jakaisi imettämisen ison työn, jonka puoliso tekee. ”Ja tietenkin tehtävien jakoon vaikuttaa se, että biologinen äiti on äitiyslomalla ja on päivät vauvan kanssa.”

Myös Tiinan ja Piian perheessä vanhemmuuden jakoa biologiseen ja sosiaaliseen ei näy, vaikka heillä on erilaiset roolit vanhempina.

... mutta ne eivät liity suorasti biosuhteisiin. Äiti on synnyttänyt kaksi ensimmäistä ja mamma viimeisimmän, molempien olisi tarkoitus pyöräyttää vielä yksi per vatsa. Arjessa biosuhteet eivät näy mitenkään. Eivät edes nuorimmaisen kohdalla, joka on alusta asti ollut yhtä tyytyväinen kumpaan tahansa aikuisen. (Tiina, 29)

Tiina jatkaa, että heille ei ole tullut vastaan tilanteita, joissa olisi tarvinnut eritellä biologista ja sosiaalista vanhemmuutta esimerkiksi päiväkodissa tai sairaalassa. ”...aina on kelvannut kumpi vain vanhemmista eli meidät on otettu tasapuolisesti vanhempina

huomioon.” Imetys ja vanhempainvapaat luovat kuitenkin Tiinan mukaan pientä eroa ja ulkopuolisuuden tunnetta ei-biologiselle vanhemmalle ja imettäjälle, mutta he pyrkivät tietoisesti häivyttämään tätä eroa. ”[Lapsille] vaikuttaisi olevan yhden tekevää kenestä on syntynyt.”

Miettiessään biologisen ja sosiaalisen vanhemmuuden vaikutuksia, Taina pohtii asiaa myös juridiikan ja sukulaisuuden kannalta.

...kyllä se vaikuttaa ainakin siihen että meidän piti tehdä erikseen testamentti lapsista, mitä me halutaan ett niille tapahtuu, koska kumppanin vanhemmat on vähän sitä mieltä että ainoastaan kumppanin synnyttämä lapsi on heidän lapsenlapsensa vaikka sillä ei oo tavallaan geneettistä perustetta. Niin meidän on pitäny kirjottaa sellanen paperi ett lapsia ei saa erottaa toisistaan ja me ei haluta et ne kasvaa erikseen jos meille sattus jotain. Ja lapset on biologisesti täyssisaruksia. (Taina, 33)

Tainan kumppanin vanhemmat eivät pidä Tainan synnyttämää lasta lapsenlapsenaan vaikka lapset ovat biologisia sisaruksia keskenään.

...he ei varmaan ymmärrä sitä, että ne munasolut on multa, niin he on ajatellu ett se on heidän ainoa lapsenlapsensa tästä katraasta. Silleen se on ihan konkreettisesti vaikuttanut tähän. Mutta arjen tasolla ei ole mitään eroa. Ainoastaan se että kumppanin synnyttämä lapsi on häneen hyvin mieltynyt ja sitoutunut. (Taina, 33)

Annen ja Outin ajatukset ovat myös hyvin samanlaisia kuin muilla informateilla. Anne ei näe eroa biologiseen ja sosiaaliseen vanhemmuuteen. ”...en kyllä tiedä miten eroaa roolimme sosiaalisena ja biologisena äitinä. Aluksi tietenkin imetysaikana erosi sen puolesta ettei sosiaalinen äiti imettänyt.”

Teija on tällä hetkellä yksihuoltaja. Biologisen ja sosiaalisen vanhemmuuden yhteensovittaminen entisen puolison kanssa on ollut myös ongelmallista. Teijan mielestä sosiaalisen vanhemman rooli on vaikea.

Tavallaan sosiaalisen vanhemman sitoutumisen vaikeus vaikutti osaltaan siihen, että erosimme. Meillä sosiaalinen ja biologinen jako näkyi ja näkyy edelleen hänen läsnä ollessaan siten, että minä olen se joka päättää kasvatusperiaatteista. ...hän ei lapsen suunnittelun aikana halunnut ottaa kantaa eikä sitoutua prosessiin. Jos hän olisi ollut mukana alusta saakka sitoutuneemmin, luulen että hänelle olisi langennut ainakin jonkin verran enemmän päätäntävaltaa kasvatusasioista päätettäessä. (Teija, 37)

Puhuessaan vanhemmuudesta, informanttien puheesta tulee esille tavallisuuden korostaminen. Omaa vanhemmuutta ja perhe-elämää kuvaillaan kaikin tavoin tavalliseksi. Elämää kuvaillaan tavalliseksi vauva- tai lapsiperheen arjeksi ja elämä pyörii vanhemmuuden ja lasten ympärillä. Käytännön tasolla ei nähdä erityisiä eroja muihin perhemuotoihin. Myös suurin osa vapaa-ajasta vietetään lasten ja puolison kanssa. Liisan ja Kaisan kotona, ”puuhaillaan tavallisia arkiasioita, kotitaloustöitä, leikitään lapsen kanssa, hoidetaan lasta...” Informanttien puheessa toistuva tavallisuuden korostuminen perhe-elämästä puhuttaessa, näyttäisi olevan yksi taktiikka ja strategia, jolla saadaan tilaa perheenä olemiselle ja tekemiselle. Marjan mukaan ”ihan tavallisella” sateenkaariperheet muuttavat mielikuvaa homoista ja lesboista. Yleisissä mielikuvissa homot ja lesbot nähdään edelleen, ”seksin kautta ja jotenkin yliseksualisoituina”, ja tämä sopii Marjan mukaan huonosti yhteen lapsiperheellisyyden kanssa, joten tavallisuutta halutaan korostaa kärjistettyjen ennakkoluulojen purkamiseksi.

Toisaalta kyllä kaikki tuota tavallisuutta hokevat tiedostavat myös oman erikoisuutensa. Ei sitä vaan voi tässä yhteiskunnassa olla unohtamatta, kun siihen törmää ulkomaailman kanssa asioidessa jatkuvasti. Omaa perhettä ja sen ratkaisuja pitää alituisen selittää niin viranomaisille kuin sukulaisille ja joskus jopa ihan satunnaisille leikkipuistotutuillekin. Erikoisuus on siis tässä juuri perhemuoto, eli perheen koostumus. (Marja, 29)

Äitiys ja lesbous

Seksuaali-identiteetillä tarkoitetaan modernissa sukupuolijärjestelmässä yksilön pysyvää ominaisuutta ja identiteettiä yksilön seksuaalisuuden pohjana. Perinteisesti esimerkiksi lesbo-identiteetti on nähty pysyvänä ja jatkuvana ominaisuutena, joka yksilöllä on. Tämän ominaisuuden yksilön on katsottu käsittävän ehkä vasta myöhemmin tai tämän kautta todellinen oma itse löytyy. (Kuosmanen 1996b: 159.) Kuosmasen mukaan lesboäitiys oli vielä 1990-luvulla diskursiivisesti mahdoton positio modernissa sukupuolijärjestelmässä, koska lesboäitiys ei vielä tuolloin ollut sosiaalinen identiteetti suomalaisessa kulttuurissa. Naisparien äitiydelle ei ollut kulttuurissamme

paikkaa ja sen näkymättömyyttä kulttuurissamme selitti kulttuurinen stigma, joka liitettiin homoseksuaalisuuteen. (Kuosmanen 1996b: 150.) Oma aineistoni ei täysin tue Kuosmasen ajatusta naisparien äitiyden ja vanhemmuuden paikan mahdottomuudesta tai näkymättömyydestä. Tämä selittyy sillä, että Kuosmasen tutkimus ja haastattelut painottuvat 1990-luvun alkupuolelle. Reilussa kymmenessä vuodessa on tapahtunut muutosta ja sateenkaariäitiydestä on tullut yhä näkyvämpi vanhemmuuden muoto 2000-luvulle tultaessa.

Lesboäitiys oli vielä 1990-luvulla näkymätön identiteetti, koska Suomessa lesbous oli vasta vähitellen tulossa näkyväksi sekä muotoutumassa kulttuurissa ymmärretyksi sosiaalisiksi identiteetiksi. Kuosmanen määrittelee lesboäidin käsitteen hypoteettiseksi määritelmäksi äideille, jotka ovat rakkaus- ja seksuaalisuhteissaan sitoutuneet ensisijaisesti naisiin. Lesboäiti on Kuosmasen mukaan myös lesbo, joka on vanhempi. (1996a: 77.) Suurin osa informanteistani ei kuitenkaan määrittele tai nimeä itseään ensisijaisesti lesboäidiksi. He eivät käytä mielellään lesbon käsitettä, puhuessaan itsestään. Lesboäidin käsite sellaisenaan koetaan edelleen jollain tavalla leimaavana ja yksipuolisena. Sen sijaan informantit puhuvat itsestään mieluummin naisen kanssa elävänä naisena tai perhettä kuvaillaan kahden äidin lapsiperheeksi. Lesboutta ei haluta terminä korostaa. Tämä ajatus tulee esille myös Kuosmasen 1990-luvun alussa tekemissä haastatteluissa. Äitien strategiana oli kiertää sukupuolisesta suuntautumisen korostaminen, ja kertoa itsestään esimerkiksi strategisesti yhtenäisenä kahden naisen perheenä. (Kuosmanen 2000: 120.) Informanttieni taas äitiys näyttäytyy näkyvämpänä ja yhä luontevampana osana yhteiskuntaa, mutta edelleen sukupuolisen suuntautumisen nimeäminen ja liittäminen osaksi vanhemmuutta koetaan ristiriitaiseksi.

Taina ei koe identifioituvansa lesboäidiksi. Hänellä ei ole tarvetta määritellä itseään muille. Taina erottaa seksuaalisen identiteettinsä ja äitiyden toisistaan. Hän kokee, että hänen vanhemmuutensa ei liity lesbouteen.

Mä en koe olevani erilainen äiti kuin heteroäiditkään, en koe että vanhemmuuteni liittyy seksuaalisuuteeni erikseen määrittelevällä tavalla, joten mä kyllä kutsun itseni vain äidiksi. Jos joku erikseen asiaa tiedustelee, yleensä kerron meillä olevan kaksi äitiä. Minusta on aina ollut vaikeaa tehdä selvää lokeroa hetero-lesbo-bi-akselilla. (Taina, 33)

Itsensä määrittely on tulosta siitä miten itse määrittelee oman seksuaalisuutensa ja lasten hankkimisen. Itsensä nimeämiseen lesboäidiksi vaikuttaa myös se, miten esimerkiksi seksuaalisuus, lasten hankkiminen ja kasvatusta määritellään äitien lähipiirissä ja heitä ympäröivässä vallitsevassa kulttuurissa. (Kuosmanen 1996a: 79.) Informantit kuvailevat perheidensä elämää tavalliseksi ja normaaliksi. He eivät koe elävänsä muihin lapsiperheisiin nähden erilaista elämää, jota lesbous erityisesti kuvaisi tai määrittäisi. Anne miettii parempaa termiä lesboperheelle tai lesboäidille. Hän itse puhuu naispareista, sateenkaariperheestä, vanhemmista ja puolisoista. Hän ei käytä sanaa lesbo, koska kokee sen olevan monille ihmisille pelottava sana. Mieluummin hän selittää olevansa äiti, jonka puoliso on myös nainen. ”Tai että perheessämme on kaksi äitiä tai lapsillamme on kaksi äitiä. Minusta sateenkaariäitiys on hyvä jos asiaa pitää jotenkin eritellä. Tämä nimitys tosin kuitenkin ei ole kaikille suoraan selvä.”

Kuosmanen (2000: 105–107) tutkittavat eivät täysin positioituneet lesboiksi. He eivät käyttäneet lesbo-sanaa kuvaamaan itseään sosiaalisissa tilanteissa vaan neutralisoivat parisuhteensa naisen kanssa, puhumalla asuinkumppanista, puolisoista ja kumppanista. Informanttini toistavat Kuosmanen tutkimuksen tuloksen siinä, että lesboäitiys koetaan edelleen määrittelynä vieraaksi ja itsestä ja puolisoista kerrotaan neutraalein käsittein. Informanttien puhe äitiydestään eroaa kuitenkin siten, että nyt korostetaan sateenkaariäitiyttä, joka 1990-luvun alussa oli vasta terminä muotoutumassa kuvaamaan esimerkiksi kahden naisen perheen äitiyttä. Kuosmanen tutkimuksen naisten arjen käytännöt asua yhdessä ja puhua perheestään kahden yhdessä asuvan naisen perheenä, tekivät kuitenkin jo tuolloin tilaa kahden naisen perheille. 2000-luvulla äitiys ja lesbous eivät ole toisiaan pois sulkevia positioita. (Kuosmanen 2000: 121.)

Teija pohtii lesbon käsitettä ja määrittelyjen sekavuutta. Hänen mielestään osa sateenkaariperheisiin kohdistetusta vastustuksesta saattaa johtua siitä hämmennyksestä, mitä terminologia ja sanat herättävät. Teijan mielestä sanat lesbo ja homo ovat seksuaalisoituja. Yhdistettynä tähän mielikuva lapsista, ristiriita on valmis.

Kun sanotaan lesbo tai homo, siitä tulee hakematta mieleen seksuaalisuus, seksi ja voimakas erilaisuus. Harvemmalle tulevat mieleen rakkaus, kiintymys, sitoutuminen, rehellisyys omille tunteilleen. Kun näihin seksi ja erilaisuuskuvitelmiin liitetään mielikuvia lapsista, ristiriita on valmis. Mutta ristiriitaa kokeva ei välttämättä osakaan määritellä, mistä vastenmielisyys johtuu. Ihan jo pelkästään se että sanassa ”lesboäiti ” sana lesbo tulee ennen äitiä, antaa sen merkillisen vaikutelman, että henkilö

määrittelee itsensä voimakkaasti ja ensisijaisesti lesboksi ja vasta sitten äidiksi. Tavallaan se on tottakin, kyse on perustavanlaatuisesta ominaisuudesta joka yleensä on olemassa jo ennen äitiyttä, mutta vanhemmuuden arkea elävälle se vanhemmuus, äitiys lienee kuitenkin se olemista kaikkein voimakkaimmin muokkaava tekijä. (Teija, 37)

Teijan mielestä lesbon etuliite herättää voimakkaan mielikuvan joka peittää alleen koko henkilön ja, ”...ohentaa henkilökuvaa ikään kuin henkilön elämään mahtuisi vain yksi asia, ja lapsi olisi lähinnä pelkkä riesa sen ohessa. Tässä valossa tarkasteltuna ”lesboäiti” kuulostaa aika pahalta...” Teija ei itse pidä sanasta lesbo, sen herättämien pornahtavien mielikuvien vuoksi ja tämän takia vierastaa termiä. Kertoessaan itsestään muille, hän ei ole käyttänyt sanaa lesbo. ”Olen kyllä kertonut esimerkiksi seurustelleeni useita vuosia, mutta en miehen kanssa. Annan toisen muodostaa omaan tahtiinsa mielikuvan...’siis naisen kanssa?’ ja siitä sitten on jatkettu juttua.” Parempi termi lesbovanhemmuudelle olisi sateenkaarivanhemmuus, ”mutta se on terminä pitkä ja hankala eikä kerro välttämättä kuulijalle mitään.”

Termiä lesboäiti voidaan pitää jossakin määrin provokatiivisena terminä, vaikka kyse faktatiedosta onkin. Sen vuoksi sitä olisi ehkä syytä vältellä ja naisparien perheistä kirjoitettaessa ja käyttää muita termejä, kuten sateenkaariperheet, naisparit, äidit. (Teija, 37)

Sana lesbo, herättää myös muissa informanteissa ristiriitaisia ajatuksia. Termin ja sanan ongelmallisuutta pohdittaessa mietitään, voiko koko termiä käyttää tutkimuksissa ollenkaan. Taina miettii sanan moninaisuutta ja ongelmallisuutta. Hän on kokenut vaikeaksi tehdä eroa biseksuaalisuuden, heteroseksuaalisuuden ja lesbouden välille ja kokenut itsensä määrittelyn aina hankalaksi.

Mä en oikeen osaa...määritellä itsessäni... Itse asiassa se tulee varmaan lähinnä ton sukupuolisuuden kautta... siis varmaan liittyy siihen että on äiti. Mutt mulla on lähinnä se, että mä koen itseni naiseksi ja haluan tulla kohdatuksi niinku naisena, et se varmaan se juttu. Ei siihen liity mitenkään semmonen että kehen mä voisin kiintyä tai rakastua tai muuta semmosta. (Taina, 33)

Hänelle itselleen naiseus on ensisijaista. Vasta tämän jälkeen tulee äitiys ja se, että hän elää parisuhteessa toisen naisen kanssa.

Se ei tavallaan liity mun sukupuolisuuteen tai seksuaalisuuteen..että mä oon naisen kanssa, vaan se on niinku se mun juttu...Et mä en voi kuvitella että siinä ois jotain eroa...oonks mä miehen tai naisen kanssa

...se on jotenkin kauheen hankala asia. Mä olen kuullu aika monilta muiltakin sateenkaariäideiltä tämän saman. He ei osaa niinku lokeroida itseään et onks he nyt...se varmaan johtuu myös siitä, että mä olen seurustellu myös miesten kanssa. (Taina, 33)

Taina kuitenkin käyttää itsestään lesbon määritelmää, jos sitä joku häneltä kysyy. Samalla hän kuitenkin kokee lesbon määritelmän voimakkuuden ongelmallisena.

...niin kyl mä näen itseni ensisijaisesti lesbona koska mä oon perustanu perheen naisen kanssa. Must se on niinku aika voimakas...et jos mä pelkästään seurustelisin naisen kanssa eikä mulla olis mitään semmosta niinku suurempaa... (Taina, 33)

Taina kokee itsensä lesboksi, koska on perustanut perheen naisen kanssa. Silti hän miettii sanan voimakasta kaikua ja ei ehkä määrittäisi itseään lesboksi, jos eläisi seurustelusuhteessa naisen kanssa ilman lapsia. Lesbo sanana ei ole hänen mielestään kuitenkaan leimaava, vaikka Taina kokeekin sen liian yleistävänä käsitteenä.

...must se ei ole mikään kauheen kaunis sana, tää suomen ”lesbo”...”lesbian” se on pehmee..se on kauniimpi sana. Se varmaan johtuu siitä. ...se on jotenkin sanana niin karu ja se ei kerro oikeesti ihmisestä mitään. (Taina, 33)

Tainan mielestä parempi termi kuvaamaan kahden naisen muodostamaa perhettä on kahden äidin perhe. Hän itse käyttää tätä termiä, kun haluaa korostaa, millainen perhe hänellä on. Lesboperhe on käsitteenä ja terminä ongelmallinen, koska se ei Tainan mielestä kerro perheestä kokonaisuutena mitään.

...jos mä tunnen tarpeelliseksi korostaa sitä minkälainen perhe mulla on, niin sanon että meillä on kahden äidin perhe. Tavallaan, jos meillä lesboperhe... niin sehän ei kerro oikeesti mitään siitä, että minkälainen suhde näillä lapsilla on siihen [perheeseen]...että sehän vois olla..lesboperhe voi olla sellainen perhe, jossa elää edellisestä avioliitosta olevia lapsia ja...tai edellisestä naissuhteesta olevia lapsia..että se vaan kertoo sen, että mitä nämä kaksi ihmistä yhdessä on...mun mielestä se ei kerro siitä perheestä mitään. (Taina, 33)

Taina muistuttaa, että kaikki naiset, jotka ovat muodostaneet naisparina perheen, eivät välttämättä koe itseään äidiksi. Sen sijaan he kokevat olevansa lapsen toinen vanhempi tai eivät halua itsestään käytettävän sanaa äiti. Tämä on Tainan mukaan tavallista varsinkin niillä naisilla, jotka eivät ole synnyttäneet. Tässä yhteydessä naisparin perhe terminä toimisi hänen mukaansa paremmin, mutta tässäkin on hänen mielestään

yksilöllisiä eroja. Lesboperhe sen sijaan ei ole kovin toimiva, koska Taina ei halua yhdistää seksuaalisuuden ja perheen käsitteitä.

Musta se lesboperhe se on ...vaan jotenkin se ett mun mielestä seksuaalisuus ei kuulu siihen perheeseen...siks heteroperhekin tuntuu vähän keinotekoselta. Enkä mä sanois niinkään, että meillä on naisparin perhe. Kyll se on se ett...mä sanon aina ett meillä on kaksi äitiä. (Taina, 33)

Termeinä lesbo, lesboperhe ja lesboäitiys näyttävät informanttien puheissa pakenevan määritelmäänsä. Toisaalta termiin myös tyydytään ja se jopa hyväksytään, kunhan se selitetään tilannekohtaisesti. Tätä mieltä on Marja, jonka mukaan yksittäistä käsitettä lesboäitiyttä tai -vanhemmuutta korvaamaan on vaikea keksiä. Hänen mielestään on kuitenkin parempi avata käsitettä, jotta vältytään yleistämiseltä tai harhaanjohtamiselta. Marjan mielestä hyviä termejä ovat esimerkiksi, ” äiti, joka on lesbo tai vanhempi joka elää samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa, tai sateenkaarivanhemmuus, naispari lapsineen, sateenkaariperhe...”

Informanttien ajatukset lesbo-sanasta ovat ristiriitaisia ja useimmat välttävät käyttämästä sanaa kuvaamaan itseään tai omaa parisuhdettaan. Sitä ei tunneta osaksi itseä. Tutkimuksen teon kannalta lesbo-sanana käyttö on myös ongelmallista, koska aikaisemmissa tutkimuksissa lesboäitiyttä, lesboperhettä tai lesbovanhemmuutta käytetään kuvaamaan naisparien tai itsellisten naisten vanhemmuutta ja perhemuotoa. Myös Kaisa ei käytä itsestään lesboäidin käsitettä. Hän puhuu mieluummin perheen kahdesta äidistä.

Itse käytän useimmiten sanontaa että meidän perheessä on kaksi äitiä. Mielestäni se on selkein tapa ilmaista perhetaustamme mahdollisimman yksiselitteisesti. ”Lesboäiti” saattaa jonkun mielestä olla liian leimaava ja määrittelevä termi. Itse en sitä myöskään ole itsestäni käyttänyt, tosin en identifioikaan itsenäni lesboksi vaan biseksuaaliksi. (Kaisa, 34)

Tiina taas ei koe lesbon käsitettä ongelmaksi. Hän on itse, ”ihan mieluusti lesbo.” Kertoessaan perheestään hän vain korjaa että puoliso ei ole mies.

Ulkopuolisille asia tulee esille usein jos joudun korjaamaan ”eiku vaimo”. Muuten en erikseen esittelen perhettäni mitenkään. Usein ihmiset hokaavat kyllä ulkonäöstämme ja puheista. Esimerkiksi leikkipuistossa tai muussa jo hetken juttelusta yleensä ihmiset ihan korostamatta tajuavat kun puhumme

yhtä asiantuntevasti kaikista [lapsistamme], komennamme kaikkia tasapuolisesti yhdessä...käyttäydymme normaalisti. (Tiina, 29)

Tiina kertoo perheestään tilanteen mukaan ja ei koe tarvetta tuoda perhemuotoaan esille joka tilanteessa.

Emme peittele tai pyytele hyväksyntää. Jos olen yksin liikkeellä ei minulla ole tarvetta välttämättä tulla kaapista ulos joka ikiselle vastaan tulijalle ellei sillä ole mitään tekemistä keskustelun aiheen kanssa. Olemme kuitenkin sateenkaari-perhe mieluusti jos kysytään. Lesboperhe kuulostaa karulta. (Tiina, 29)

Aineiston pohjalta näyttää siltä, että naisparien perhemuodosta on tullut yhä näkyvämpi perhemuoto ja kahden äidin perheet ovat informanttien kertoman perusteella tulleet tunnistetuiksi ja saavat tilaa perheenä. Silti informantit erottavat äitiyden ja lesbouden puheen ja sanojen tasolla erilleen ja omaa itseä ei suuntautumisen tasolla yhdistetä äitiyteen. Näin lesbous pysyy edelleen symbolisella tasolla erossa vanhemmuudesta. Informanttien ajatukset lesboudesta kuvaavat hyvin sitä, kuinka homoseksuaalisuutta ei aina koeta identiteettinä. Yksilö voi käyttäytyä osan elämästään homoseksuaalisesti, mutta ei identifioi itseään niin. Monet kieltäytyvät identifioitumasta lesboksi tai homoksi, koska omaa persoonallisuutta ei koeta tätä kautta tai ei haluta kategorisoida itseä. Homoseksuaalisuuden voikin ymmärtää yleistermiksi erilaisille samaa sukupuolta olevien ihmisten välisille emootioiden järjestyksille. Se on siis enemmänkin sosiaalinen ilmiö. (Schuyf and Sandorft 2000: 215–216.)

Äitiyden strategiat

Äitiyden strategioilla tarkoitan niitä tekoja ja ajattelutapoja, joita informanteilla oman äitiyden suhteen on. Löytyykö aineistosta sateenkaariäitiydelle ominaisia ja erityisiä muotoja äitiyden toteuttamiseen? Mitä osa informanteista tarkoittaa sillä, ettei korosta äitinä olemista oman naiseuden kautta, vaan puhuu mieluummin vanhemmuudesta ja aikuisena olemisesta lapselle?

Anne kertoo, että oma suuntautuminen ei vaikuta äitiyteen. Hänelle perheen perustaminen on ollut tavoiteltava asia jo ennen kun hän tiesi suuntautumisestaan. Ainoa ero Annen mielestä on siinä, että nyt hän jakaa äidin nimikkeen, mutta tämä seikka ei erityisesti vaikuta perheen elämässä. Anne kokee äitiyden rutiinit perheen rutiineiksi ja ei osaa eriyttää niitä toisistaan koska, ”äitinähän eletään siinä perheessä.” Kun Anne alkoi seurustella Outin kanssa, esikoistytär oli vuoden ikäinen. Hän kertoo nyt jakavansa perheessä äiti-nimikkeen Outin kanssa. Outin nimitys Tata/Papa ja toimiminen tasavertaisena vanhempana, näyttäisi myös viittaavan Outin rooliin perheessä muussa kuin äidin roolissa ja Annen olevan selvemmin perheen äidin roolissa.

Minä olin jo äiti ja Outi joutui yhtäkkiä hakemaan rooliaan perheessämme. Nyt kuitenkin paikka on löytynyt ja oma nimitys Tata/ Papa on tuonut selkeämmin esille sen että Outi toimii perheessä tasavertaisena vanhempana. (Anne, 24)

Hequembourg ja Farrellin mukaan aiemmin on esitetty mahdottomuutena yhdistää lesbous ja äitiys. Osittain tämä äitiyden ja lesbouden identiteettien yhteensovittamattomuus on heidän mukaansa seurausta aiemmista äitiyden torjuvista kannanotoista, joita radikaalit toisen aallon feministit alun perin esittivät. Äitiyden katsottiin liittyvän heteroseksuaaliseen lisääntymisen ja patriarkaalisen perheen käsitteisiin. Ristiriita aiheutui kulttuurisesti legitiimin ”luonnollisen” ja sosiaalisesti vähemmän hyväksytyin identiteetin yhdistymisessä. Hequembourg ja Farrell siteeraavat Lewiniä, joka toteaa, että aivan kuin äitiys on nähty naisten keskeisenä olemisen ilmauksena, lesbous on aiemmin yleisissä mielikuvissa yhdistetty luonnollisen järjestyksen rikkomiseen, koska lesbouteen liittyvä seksuaalisuus on sääntöjä ja rajoja rikkovaa ja se ei itsessään liity lisääntymiseen. (1999: 541.)

Vaikka kaikki informantit eivät yksiselitteisesti yhdistä lesboutta äitiyteen ja eivät pidä lesboäitiyden käsitettä itseään kuvaavana, sukupuoli on äitiydestä puhuttaessa silti esillä. Sateenkaariperheen äitiys koetaan voimavaraksi, koska äitiyttä ja vanhemmuutta jaetaan ja koetaan yhdessä samaa sukupuolta olevan kumppanin tai puolison kanssa. Informantit kokevat erityisenä voimavarana sen, että äitiyden kokemuksia voi jakaa ja vanhemmuus ja äitiys ovat esillä kahden naisen näkökulmasta. Osa informanteista on myös sitä mieltä, että jaetun vanhemmuuden kokemus ei olisi koettavissa heterosuhteen

vanhemmuudessa. Varsinkin synnyttäneiden äitien mielestä on tärkeää, että puoliso ymmärtää heidän tuntejaan äitiydestä oman naiseutensa kautta. Tämä koetaan tärkeäksi, vaikka puoliso ei olisi synnyttänyt. Kaisan puhuu jaetusta äitiydestä. Hänen mielestään, ”äitiyden jakaminen on myös hyvin mielenkiintoista, kun vanhemmuutta ei ole sukupuolisesti määritelty.” Hän kokee saavansa perheen toiselta äidiltä tukea ja turvaa.

...samaistumme voimakkaasti toistemme tunteisiin. Myös raskauden jaoimme täysipainoisesti, tuntui hienolta kun puoliso ymmärsi raskauden prosessia naiseudestaan käsin ja oli siitä myös tavattoman kiinnostunut. Heteroystävät ovat olleet kateellisiakin. (Kaisa, 34)

Kaisa kokee, että avoimuus oman itsen suhteen on lapsen syntymän jälkeen tärkeämpää ja oma identiteetti on positiivisesti vahvistunut. ”Olen ylpeä ”erilaisesta” äitiydestäni. Tietysti äitiys muuttaa naiseutta ja identiteettiä aina.”

Kaikki informantit eivät kuitenkaan koe äitiyttä naiseuden kautta tai määrittele omaa vanhemmuuttaan yksiselitteisesti äitiytenä. Marja ei koe olevansa sukupuoleltaan nainen, eikä miellä itseään äidiksi. Hän haluaisi luopua sukupuolijaottelusta ja puhua vain ihmisistä, koska sukupuolijako hallitsee liikaa.

...siihen liittyvät valta-asetelmat ovat tulleet itsellemme tietoisuuteen ehkä konkreettisimmillaan oman parisuhteemme ja perhemuotomme kohdalla. Arjessa me aikuiset siis olemme lapsillemme ensisijaisesti vanhempia. Ainakaan minä en oikein miellä itseäni äidiksi, vaan lähinnä aikuiseksi, joka on vastuussa lapsista ja kasvaa yhdessä heidän kanssaan. (Marja, 29)

Marjan mielestä heidät voisi luokitella tavalliseksi pariskunnaksi ja perheeksi, ”jos toinen meistä vanhemmista edustaisi ulkoisesti toista sukupuolta.” Marjan kuvaama vanhemmuus näyttäytyy sukupuolineutraalina vanhemmuutena. Vanhempina he haluavat tietoisesti pyrkiä sukupuolijaon purkamiseen perhe-elämässä ja lasten kasvatuksessa. Perheessä lapset kutsuvat vanhempiaan etunimillä, ”mutta voivat toki halutessaan kutsua myös äideiksi. Pojista toinen on jo pohtinut, mitä se äiti sana oikein tarkoittaakaan ja osaa kertoa, että hänellä on kaksi äitiä.”

Tainan ja Leenan perheessä on ollut nähtävissä, että keskimäinen lapsista on erityisen kiintynyt hänet synnyttäneeseen Leenaan. Taina epäilee tämän johtuvan imetyksessä muodostuneen siteen takia.

... tää keskimäinen...”minä en rakasta Taina-äitiä samoin...” Ja kun toinen äiti tulee kotiin, niin se ryntää siihen kiinni ja roikkuu siinä kiinni ja on mustasukkainen jos esimerkiksi vauva otetaan syliin ja ”pistäppäs nyt vauva alas ja ota minut syliin.” Hän on viehättynyt just nimenomaan tähän niinku omaan..tai siis synnyttäneeseen äitiinsä. ...esikoinen ei ole samalla tavalla. Hänelle me ollaan molemmat vanhempia samalla tavalla, mutta nuorimmainen on selkeesti että minulla on rinnat jotka häntä imettää ja minä olen se ykkönen. (Taina, 33)

Äitiyden käsitysten laajentaminen tapahtuu yksinkertaisesti perustamalla perhe naisparina tai ryhtymällä äidiksi itsellisenä naisena. Äitiyden toisin tekeminen tapahtuu myös niissä tavoissa joilla lapset saadaan, mutta myös tavoissa jolla informantit korostavat sukupuolesta riippumatonta vanhemmuutta. Toisaalta äitiyttä ja perhettä samalla kertaa myös korostetaan ja perheenä oleminen ja perhekeskeinen tekeminen näyttäytyvät toteutuneena elämäntehtävänä, josta ollaan erityisen ylpeitä juuri sateenkaarivanhemmuuden ja sateenkaariperheen diskurssista käsin. Näyttäisi siltä että informantit sekä samalla toisin tekevät että häiritsevät yleisiä, perinteisiä käsityksiä äitiydestä sukupuolittuneena ja vain naiseuteen kuuluvana, mutta myös korostavat äitiyttä ja perhekeskeistä vanhemmuutta keskeisenä elämänsisältönään. Toisin tekeminen tulee lähelle Butlerin ajatusta toisin toistamisen mahdollisuudesta, jonka Butler sisällyttää performatiivisuuden käsitteeseen. Performatiivisuus merkitsee sukupuolen esittämistä ja toistamista. Butlerin mukaan sukupuoli syntyy kaavamaisten ruumiillisten tekoja kautta ja sukupuoli ja seksuaalisuus eivät ole mitään alkuperäistä, jota ”ruumiin todellisuus” määrittäisi. (Butler 1990: 8, 25.) Toisto ei kuitenkaan koskaan ole täysin automaattista. Sukupuolta määrittävät käytännöt voivat myös tulla toisin toistetuiksi. (Butler 1990: 145–146.)

Sateenkaariäitiyteen liittyvä niin sanottu sateenkaarifamilistinen käänne tulee hyvin esille informanttien kertomuksista. Suurin osa informanteista edustaa Kuosmanen kuvaamaa naisparien klinikkasukupolvea. Nämä naiset ovat perustaneet perheen, kun ovat olleet tietoisia omasta suuntautumisestaan. Tästä Kuosmanen puhuu myös perheen perustamisesta tietoisesti lesboina. Sateenkaarifamilistinen käänne tapahtui suomalaisessa lesbo- ja homoliikkeessä vuonna 1997, kun Väestöliitto ja muut pääkaupunkiseudun hedelmöityshoitoklinikat alkoivat antaa hedelmöityshoitoja naispareille ja itsellisille naisille. Sateenkaarifamilistinen käänne tarkoittaa toisin sanoen

lapsiperhe-elämäntavan yleistymistä lesbojen ja homojen keskuudessa. (Kuosmanen 2007c: 37.) Kuosmanen mukaan sateenkaarifamilistiseen käännteeseen liittyy ajatus naisparien neljästä sosiaalisesta sukupolvesta joihin suomalaiset lesboäidit jakaantuvat. Ensimmäistä sukupolvea Kuosmanen kutsuu äitien ja lesbojen sukupolveksi. Tämän sukupolven naiset saivat lapsensa aiemmassa heteroliitossa. Äitiys ja oma lesboseksuaalisuus erotettiin ajallisesti ja tilallisesti erillisiksi elämänalueiksi toisistaan. Äidit elivät lastensa kanssa usein yksinhuoltajina. Toinen sukupolvi muodostuu aikaisemmissa heteroliitoissaan lapsen saaneiden naisparien uusperheistä. Tämän sukupolven äitejä ei vielä osattu nähdä selvästi naisparin perheenä, koska 1990-luvun alussa lesbous ja äitiys nähtiin toisensa pois sulkevana ilmiönä. Äidit nähtiin usein hetero-olettamuksen kautta yksinhuoltajina ja puoliso lastenhoidossa auttavana ystävänä. Kolmatta sukupolvea, johon suurin osa informanteistanikin kuuluu, kutsutaan klinikkasukupolveksi. Perheitä perustetaan tietoisesti lesboina koti-inseminaation ja hedelmöityshoitojen avulla naispareina tai itsellisinä naisina. Tämä 1990-luvun lopun ja 2000-luvun perheiden ryhmä on perustanut myös Sateenkaariperheyhdistyksen ja on poliittisesti aktiivinen. Klinikkasukupolven naisten tyypillisin perhemuoto on naisparin ydinperhe. Perhemallia luonnehtii parisuhtenormatiivinen ydinperhemalli, jossa vanhemmuus jaetaan keskinäisessä parisuhteessa olevien naisten kesken. Neljännen sukupolven muodostavat ne moniapilaperheet, joissa perhe on muodostettu esimerkiksi nais- ja miesparin kanssa. (Kuosmanen 2007c: 38–39.)

Yksi konkreettinen äitiyden strategia on miten lapsia on ryhdytty suunnittelemaan, millaisia ajatuksia perheen perustamisen prosessi on pitänyt sisällään ja mikä on mahdollisen isän tai luovuttajan asema perheessä. Informanttien lapsista suurin osa ei tule olemaan missään tekemisissä isänsä kanssa. Tämäkin määrittää osaltaan informanttien äitiyttä, sillä isyys tai isä ei ole suurimmalla osalla informanteista osana perhettä muuna kuin käsityksenä luovuttajasta. Suurin osa vanhemmista kuitenkin aikoo kertoa lapsille heidän alkuperänsä mahdollisesti tulevaisuudessa. Annen ja Outi ovat päättäneet, että lapsilla on samat lähtökohdat alkuperänsä suhteen. Anne kertoo, että ”...esikoinen ei ole missään yhteydessä isäänsä, eikä kuopus luovuttajaan. Eivätkä he tule olemaan. Voimme kuitenkin kertoa taustatietoa näistä ihmisistä.” He haluavat vanhempina lapsille samat lähtökohdat. Esikoisella olisi mahdollisuus etsiä isänsä, mutta kuopuksen kohdalla tämä ei onnistu.

Tiina kertoo, että heidän perheessään ensimmäinen lapsi on saanut alkunsa niin sanotulla muumimukimenetelmällä.

Vanhimman lapsen luovuttaja on tunnettu, mutta on vain luovuttaja eikä ole tavannut lasta kuin vauvana. Tapaamme satunnaisesti jos törmäämme esim. kaupungilla. Suhde vähän epäselvä ja avoin. Aika näyttää muodostuuko mitään ”isäsuhdetta”. Meille näin on hyvä. Muilla lapsilla täysin anonyymi klinikkaluovuttaja. (Tiina, 29)

Teija mietti lapsen hankkimista pitkään. ”Minua askarrutti isäasia ja kumppanini suhtautuminen mahdolliseen lapseen.” Teija meni lopulta klinikalle, koska ei löytänyt sopivaa luovuttajaa. ”Lapsi on syntynyt naisuhteen aikana, mutta täysin omasta päätöksestäni. Isä on anonyymi luovuttaja.” Teijan entinen kumppani ei ottanut kantaa Teijan haluun saada lapsi, mutta lopulta kiintyi kovasti lapseen ja on perheessä edelleen tärkeä aikuinen ja Teijan hyvä ystävä.

Sateenkaariäiti on usein käynyt pitkiä ja polttavia pohdintoja ennen raskautta ja synnytystä. Lapsi on todella mietitty ja suunniteltu, aina erittäin toivottu. Vahinkoraskauksia ei ole. Monet vanhemmuuteen liittyvät asiat pitää tietoisesti miettiä ennen perheen perustamista. (Teija, 37)

Teijan ajatukset äitiydestä tuovat esiin sateenkaariäitiyden erityisyyden ja äitiyden prosessiluonteen, koska lapsen saaminen ja vanhemmaksi ryhtyminen vaatii suunnitelmallisuutta. Sama ajatus lapsen hankkimisesta pitkällisen mietintäprosessin kautta toistuu myös Dunnen (2000) tutkimuksessa, jossa hän tarkasteli, millaisia merkityksiä naisparit antoivat äitiydelle, vanhemmuudelle ja sukulaisuudelle. Dunnen tutkittavat miettivät perheen perustamista pitkään, osa jopa vuosia ja kyseenalaistivat omat motiivinsa lasten hankkimisesta ja vallitsevista hyvän äitiyden ja perheen käsityksistä. Dunne määritteleeekin hedelmöityshoitojen kautta muodostuvan lesbojen vanhemmuuden Giddensin mukailleen refleksiiviseksi projektiksi. (Dunne 2000: 16.)

Taina kertoo, että yhteisten lasten hankkiminen on ollut suhteen alusta alkaen parisuhteen lähtökohta.

...meidän parisuhteeseen on ...liittynyt alusta alkaen ...että me ollaan molemmat haluttu lapsia. Jos sitä ...lapsen saamishalua ei olisi ollut, niin tuskin oltais yhdessä. Me oltiin pari vuotta seurusteltu. Ensin

puhuttiin ja sitten hakeuduttiin hoitoihin. Ennen kun ensimmäinen lapsi syntyi niin meni pari vuotta niissä hedelmöityshoidoissa...siinä meni tosi pitkä aika. (Taina, 33)

Ennen hedelmöityshoitoihin hakeutumista he olivat miettineet sukusolujen luovuttajaa ystäväpiiristä ja pohtineet myös ajatusta kolmiapilaperheestä. ”...ett olis joku tuttu joka vois luovuttaa...joku tuttu fiksu mies.” Ajatuksesta kuitenkin luovuttiin, koska tutut miehet eivät olleet vielä valmiita isyyteen ja kolmiapilaperheenä toimiminen koettiin heidän kohdallaan monimutkaisena järjestelyä.

Suurin osa informanteista on siis saanut lapsensa hedelmöityshoitojen ja lisääntymisteknologian avulla. Lasten saamista näiden hoitojen avulla on myös mietitty pitkää. Tällä tavalla äitiyden, vanhemmuuden ja perheen muodostumisessa on sosiaalisen vanhemmuuden rinnalla mukana biologinen ja geneettinen vanhemmuus ja vanhemmuuden biologiset ja sosiaaliset muodot sekoittuvat perheissä. Näin naisparien perheet ottavat biologian haltuun ja uudelleen määrittelevän sitä. Tämä vanhemmuuden muotojen sekoittuminen ja biologian uudelleen muotoutuminen tulee hyvin esille Tainan ja Leenan perheessä, jossa siis Taina on perheen lasten geneettinen vanhempi. Hän on synnyttänyt lapsista kaksi ja Leena yhden, joten he ovat samalla sekä lastensa biologisia että sosiaalisia vanhempia. Taina miettii vanhemmuuden nimeämistä perheessään.

Mutt se on jotenkin niin hassu kun on biologisesti tai tavallaan siis geneettisesti oman lapsensa sosiaalinen vanhempi...Mä olen ymmärtänyt että me ollaan ainoo perhe Suomessa jossa näin on. ...kumppania yritettiin raskaaksi hänen omilla soluillaan mutt se ei onnistunut... (Taina, 33)

Taina kertoo, että Leenalle hedelmöityshoidot eivät tehonneet joten Tainalle tehtiin suoraan koeputkihedelmöitys.

Niin koska niitä alkioita oli siellä jäljellä niin sitä ajateltiin ett niistä voidaan sittä hankkia se seuraava lapsi. Siis silloin kun se tuli tää uusi hedelmöityshoitolakikeskustelu silloin niin ajateltiin ett niistä soluista pystytään sitten tekemään toinenkin lapsi saman tien koska mä olin aikapaljon nuorempi silloin kun mä olen saanut ne munasolut niin niitten tarttuma oli todennäkösempää. (Taina, 33)

Tainan ja Leenan lasten hankkimisen kaltaisesta biologian uudelleen määrittelystä ja purkamisesta kirjoittaa myös Hayden (2005), jonka mukaan naisparit uudelleen

rakentavat ja muotoilevat biologialla. Hayden kiinnittää huomiota niihin uusiin tapoihin, joilla biologia luo käsitystä lesboperheiden sukulaisuudesta hedelmöityshoitojen ja uuden lisääntymisteknologian avulla. Hayden ei keskity Westonin (1991) näkökulmaan valituista perheistä ja ystävistä, jotka muodostavat lesbojen ja homojen valittuja perheitä. Sen sijaan hän tarkastelee naisparien perheiden uudenlaista sukulaisuuden muodostumista ja sitä, miten hedelmöityshoidot ja sulusolujen luovutus luovat uudenlaisen näkökulman biologiaan ja sukulaisuuteen. Hayden väittää, että biologia on eri tavalla läsnä naisparien perhemuodossa kuin Westonin valituissa perheissä, joissa biologia ei ole näin selvästi läsnä. Haydenin huomio keskittyy siis lesboihin, jotka muodostavat perheitä hedelmöityshoitojen avulla ja siihen kuinka näissä yhteyksissä biologia tehdään näkyväksi ja muuttuvaksi. Tämä näkökulma on yhteydessä teoreettiseen kontekstiin sukupuolen (gender), seksuaalisuuden ja sukulaisuuden yhteyksistä toisiinsa. (Hayden 2005: 117.) Hayden siis keskittyy monimutkaisiin biologisen lisääntymisen risteysiin ja lesbojen sukulaisuuden käsitteen luomiseen. Hän on kiinnostunut siitä tavasta, jolla biologialla käytetään muodostettaessa näitä ”uniikkeja” lesboperheiden muotoja. Etenkin häntä kiinnostavat ne tavat, joilla biologian symbolisuutta puretaan ja levitetään näissä perhemuodoissa. Haydenin mukaan valitut perheet eroavat naisparien perheistä. Valitut perheet ikään kuin hajauttavat biologian tai eivät pidä sitä keskeisenä, kun taas lesboparien perheissä biologisten siteiden avoin muuttaminen haastaa perinteisen idean biologiasta erityisenä kategoriana, jonka kautta sulusiteet arvioidaan. (Hayden 2005: 118–119, 120.)

6. VALIKOIVA JA RITUAALINEN SUKULAISUUS

Sukulaisuuden merkitys tutkittaville

Tarkastelen tässä luvussa, miten ajatus sukulaisuuden muuttumisesta ja valitsemisen korostumisesta näkyy informanttien puheessa. Miten sukulaisuuden muutos ja valitseminen näkyy Westonin (1991), Lewinin (1993) ja Haydenin (1995) tutkimuksissa? Mitä yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia näistä tutkimuksista löytyy oman aineistoni kanssa ja mikä merkitys sukulaisuudella on informanteille?

Carstenin mukaan antropologinen sukulaisuuden tutkimus on kokenut teoreettisia muutoksia. Muutos on alkanut perinteisen sukulaisuuden tutkimuksen perusoletusten kriittisen uudelleen ajattelun myötä. Kriitikkiä ovat esittäneet muun muassa Leach, Needham ja Schneider. Sukulaisuus oli antropologisen tutkimuksen keskiössä melkein vuosisadan ja vaikutti melkein mahdottomalta kuvitella, mitä antropologian olisi ilman sukulaisuuden tutkimusta. 1970-luvulta lähtien sukulaisuuden merkittävyys ja keskeisyys tutkimuksen kohteena on kyseenalaistettu. Näkökulman muutos pois sukulaisuudesta oli osa yleistä muutosta antropologisessa ymmärryksessä rakenteesta käytäntöön ja käytännöstä diskurssiin. Sukulaisuus menetti keskeisyytensä tutkimuksessa gender-tutkimukselle, mutta tätä kautta sukulaisuus on saanut uuden sijan antropologiassa. (Carsten 2000: 2-3.) Tämän hetkinen sukulaisuuden tutkimus on painottunut historiallisesti, keskittyen jokapäiväisen ja arjen kokemukseen sekä sukupuolen, vallan ja erilaisuuden ymmärtämiseen ja tulkintaan. Analyyttinen huomio on keskittynyt sukulaisuuden ristiriitaisuuksiin ja ambivalenssiin. (Peletz 1995: 343, 345.) Carsten ehdottaa, että sukulaisuus laajasti ymmärrettynä olisi se tapa, jolla antropologia pyrkii ymmärtämään, miten ihmiset luovat ja ymmärtävät erilaisuutta ja samanlaisuutta. Carsten korostaa myös genderin yhdistämistä laajempaan kontekstiin yhteenkuuluvuuden käytäntöjen ja käsitysten kanssa. Carstenin mukaan yhteenkuuluvuudessa ja sukulaisuudessa on kysymys niistä tavoista, joilla ihmiset luovat samanlaisuutta ja erilaisuutta itsensä ja toisten välille. (Carsten 2003: 82.)

Lewin toteaa sukulaisuuden olevan erityisen tärkeää tutkimuksensa lesboäideille, vaikka sukulaisuus on esimerkki patriarkaalisesta ideologiasta, josta heidän on erotettava

itsensä. Lewinin mukaan lesbonaiset voivat nähdä oman suvun ja lapsuuden perheensä vaikutuksen omia perheitä muodostaessaan ja saattavat tulkita tämän joksikin, jota on vastustettava sen sijaan että näkisivät ne tärkeänä merkityksen antajana omalle perheelleen. (Lewin 1993:75.) Tämä Lewinin tutkimuksen yksi näkemys sukulaisuuden merkityksistä lesboäideille ei kuvaa täysin informanttien ajatuksia sukulaisuudesta. Suurimmalle osalle informanteista sukulaiset ovat tavalla tai toisella tärkeitä. Lasten takia halutaan olla yhteyksissä omiin tai puolison lähisukulaisiin. Suhtautuminen ja yhteydenpito sukulaisiin ja omaan lapsuuden perheeseen vaihtelevat riippuen siitä, kuinka läheiset tai asialliset välit sukuun ovat ja millaista sukulaisten suhtautuminen omaan perheeseen on. Jotkut informanteista ovat valikoivasti katkaisseet suhteita osaan sukulaisista, kun taas osalla informanteista lapsen syntymän jälkeen suhde omaan lähisukuun on lähentynyt.

Teijalla on laaja suku, mutta suurimpaan osaan suvusta hänellä ei ole mitään kontaktia eikä toiveita sellaisesta.

Sisarukseni, vanhempi sisar ja veli, ovat minulle äärettömän rakkaita ja tärkeitä, mittaamattoman arvokkaita arjessani. Heidän kanssaan keskustelu on täysin tasavertaista, avointa ja rehellistä. Ajoittain tapaan joitakin setiäni, tätejäni, serkkujani ja heidän perheitään. Tapaamiset saattavat olla miellyttäviäkin, mutta eivät hyvinvointini kannalta ratkaisevia. (Teija, 37)

Määritellessään perheeseen kuuluvia ihmisiä, Teija kuvailee perhettä laajaksi joukoksi läheisiä aikuisia, jotka muodostavat perheen lapsen ympärille. Oman perheensä hän kokee laajaksi joukoksi, jossa hän ja tytär muodostavat perheen ytimen ja jonka ympärillä ovat isovanhemmat, Teijan sisaret perheineen ja entinen kumppani. Sama ajatus perheestä laajana ja moninaisena yksikkönä toistuu myös Lewinin tutkimuksessa, jossa yksinhuoltajaäidit kokivat perheeseensä kuuluvan useita läheisiä ihmisiä, ystäviä ja sukulaisia. Monille äideille perhe käsitti omat vanhemmat ja joskus myös sisarukset. Arvioidessaan perhestatustaan ja omaksumalla laajemman perhekäsityksen, he käyttävät strategiaa, joka on dokumentoitu naisjohtoisissa kotitalouksissa useissa kulttuureissa. Yhteisöissä joissa suurin osa perheistä on naisjohtoisia, linjasukulaisuus⁸ (lineal kinship) takaa äidille ja lapselle sekä emotionaalista että materiaalista tukea. (Lewin 1993: 90.) Lewinin tutkimuksen äidit olivat yksinhuoltajia, joten oman lapsuuden

⁸ Myös lineal relatives: linjasukulaiset. Verisukulaiset suorassa polveutumislinjauksessa. Esimerkiksi lapset, vanhemmat ja isovanhemmat. (Jargon 2002: 105.)

perheen liittäminen osaksi omaa perhettä selittynee osaltaan tällä. Teija on informanteista ainoa, joka määrittelee perheen ja sukulaisuuden näin laajasti vaikka hän ei ole säännöllisesti tekemisissä sukunsa kanssa. Muilla informanteilla perhe käsitetään enemmän ydinperheen kaltaisena yksikkönä. Myös yhteydenpito sukulaisiin emotionaalisen ja konkreettisen tuen antajana ei korostu näin selvästi kuin Teijalla. Informantit valitsevat aktiivisesti sukulaisuhteensa ja miten ja kuinka usein pitävät yhteyttä heihin. Myös Suoranta (2004) näkee sosiologian pro gradussaan sukulaisuuden valitsemisena. Hän päätyy sukulaisuuden valitsemiseen individualistisena sukulaisuutena, jossa sukulaisuus ei saa erityisasemaa vaan kyseenalaistuu, painopisteen kallistuessa yksilön valintoihin. Informanttieni mielestä sukulaisuus sinänsä ei velvoita mihinkään. Yhteydenpito sukuun riippuu oman perheen tilanteesta ja myös siitä mihin on totuttu. Teijan mielestä sukulaisuus, ”...ei velvoita yhtään mihinkään. Vanhemmilta ja sisaruksilta toki odottaa empatiaa ja osallistumista, ja sitä etenkin sisaruksilta saakin. Muilta sukulaisilta en odota yhtään mitään.”

Marja näkee sukulaisuuden pohjana sosiaalisten suhteiden syntymiselle. Omaan sukuun kuuluvaan voi olla käytännön syistä helpompi tutustua kuin ventovieraaseen ihmiseen, mutta mihinkään enempään sukulaisuus ei velvoita. ”Jos sukulaiset ovat mielestäni hyviä tyyppejä ja tulemme toimeen keskenämme, hieno homma. Jos taas suhde ei yrityksistä huolimatta synkkaa, minusta sitä ei ole mitään mieltä jatkaa, ainakaan kovin aktiivisesti.” Marja ei ole missään väleissä omiin sukulaisiinsa tai tekemisissä vanhempiansa kanssa. Tämä johtuu sukulaisten suhtautumisesta perheeseen. Hän ei tapaa heitä oikeastaan koskaan. ”...ehkä jonkun vastentahtoisesti noin kerran vuodessa. Puolison vanhempiin, välit ovat hyvät ja tapaamme jonkun kerran kuussa.” Puolison vanhemmat pitävät molempia lapsia, ”yhtäläillä lapsenlapsinaan biologisista siteistä tai niiden puutteesta huolimatta. Tiukkaipoisimpien sukulaisten kanssa välit ovat menneet huonoksi tai jopa katkenneet jo kauan ennen lapsia, seurustelumme alkuaikoina.” Suurin osa informanteista pitää asiallisia suhteita lähisukuun kuten vanhempiin ja sisaruksiin tärkeinä, mutta yhteyden pito tiettyihin sukulaisiin saatetaan jopa katkaista. Tiinankin mielestä pelkkä sukulaisuus ei velvoita mihinkään. ”Olemme tarvittaessa pistäneet välejä poikki sukulaisiin jos se on koettu tarpeelliseksi esimerkiksi idioottimaisten puheiden takia. Emme sietäisi perhemuotomme arvostelua tai lasten eriarvoista kohtelua.”

Informanttien mietteissä sukulaisuuden merkityksistä yksilön korostuminen ja valinta suhteessa sukuyhteisöön toistuu ja yksilö asettuu ensisijaiseksi suhteessa sukulaisyhteisöön. Kaisa mainitsee sukulaisuuden velvoittavan kunnioittamaan yhteisiä juuria mutta hänen mielestään, ”Ei ole kuitenkaan pakko olla tekemisissä jos yhteistä jaettavaa ei ole.” Kaikilla informanteilla suhteet ainakin puolison vanhempiin tai lähisukuun ovat hyvät ja asialliset. Vaikka sukulaisten ja ystävien merkitystä elämässä ja arjessa korostetaan, voimakas perhekeskeisyyden vaaliminen ja keskittyminen omaan ydinperheeseen tulee samalla esille. Perhe tarkoittaa informanteille nimenomaan ihmisiä, joiden kanssa he asuvat. Lapsuuden perhe ei samalla tavalla kuulu osaksi omaa perhettä. Sukulaisuus sen sijaan näyttäytyy hieman monimuotoisempana kuin käsitykset omasta perheestä ja siihen kuuluvista henkilöistä. Liisa kertoo, kuinka tapaa isäänsä satunnaisesti parin vuoden välein. Äitiään hän tapaa pari kertaa vuodessa työ- ja lomamatkoilla. ”Muita sukulaisia en juuri näe, ihan muutaman vuoden välein.” Liisan mielestä sukulaisuus velvoittaa, ”siihen, että edes yrittää pitää suhteita yllä. Onnistuminen onkin sitten toinen juttu. Mielestäni velvollisuudet jäävät siihen. Sukulaisuussuhteet eivät vaikuta omaan päätöksiini”

Westonin (1991) tutkimuksessa lesbojen ja homojen kokemuksia sukulaisuudesta perheet muodostuivat tärkeimmistä ihmissuhteista yli perinteisten sukulaisuussuhteiden ja määritysten. Perheeksi koettiin myös läheiset ihmiset, jotka eivät olleet joko biologisia sukulaisia tai avioliiton kautta sukuun tulleita. Weston puhuu valituista ja luoduista perheistä ja pohtii näiden valittujen perheiden potentiaalia yhteiskunnassa. Hänen mukaansa valittujen perheiden kautta sukulaisuussuhteita ja niiden kokemista voidaan ymmärtää uudella tavalla. Valitut perheet olisivat tätä kautta eräänlaisia sukulaisuuden käsitysten uudistajia. Weston tarkastelee sukulaisuuden kautta kuinka lesbot ja homot kokevat toiseuden ja kuinka he neuvottelevat suhteensa ympäröivään maailmaan. (Weston 1991: 22.) Myös osalla informanteista sukulaisuuden merkitys näyttäytyy selvänä neuvotteluina ja rajauksina. Myös Judith Stacey (1991, 1996) on tutkinut perhe- ja sukulaisuussuhteiden muutoksia. Hän jakaa perheet modernin ihanteen mukaiseen ydinperheeseen ja postmodernin ajan monikkoperheisiin. Hänen mukaansa lesbojen ja homojen perheet ovat esimerkki postmoderneista perheistä ja sukulaisuussuhteista, joissa me kaikki elämme. (Stacey 1996: 15.) Stacey siis näkee, Westonin tavoin lesbojen ja homojen perheet potentiaalisina sukulaisuuskäsitteiden ja -suhteiden laajentajina. Informanttieni vastauksissa on havaittavissa tämä sukulaisuuden

käsitteen laajempi ja monipuolisempi ymmärtäminen. Läheiset ystävät ja jotkut naapurit mielletään tärkeiksi ja usein ystävien kanssa ollaankin enemmän tekemisissä kuin oman perheen tai lähisukulaisten kanssa.

Annen ja Outin perheeseen suurin osa suvusta on suhtautunut hyvin, vaikka vähemmän läheisille sukulaisille. Annen suhde Outiin on ollut isompi juttu. ”En ole mitään muutosta huomannut. Omalla isälläni kyllä kesti vähän aikaa sulattaa lesbouteni, mutta nyt kuitenkin asia on ok.” Lasten kavereiden vanhempien suhtautumisesta Anne ja Outin perheeseen näkyy yleinen kiinnostus ja uteliaisuus perhemuotoa kohtaan.

Esikoinen sai paljon kavereita edellisellä asuinalueellamme ja siellä kaikki kavereiden vanhemmat suhtautui myös hyvin ja meidät otettiin sinne kyllä mukaan ihan normaalina perheenä. He tulivat myöskin kysymään miten voivat selittää perheestämme lapsilleen ja miten nimitämme itseämme. (Anne, 24)

Westonin kirjoittaa, kuinka aikaisemmin on yleisesti ajateltu, että homoilla ja lesboilla ei ole eikä tule olemaan lapsia tai he eivät muodosta pitkäaikaisia ja pysyviä ihmissuhteita. Vallalla on ollut ajatus, että he poikkeuksetta vieraantuvat heti biologisesta suvustaan, kun seksuaalinen identiteetti paljastuu. Tämä vanhentunut ajattelutapa on johtanut siihen, että lesbo- tai homoidentiteettiä on aikaisemmin kuvattu ikään kuin se tarkoittaisi perheestä kieltäytymistä ja sukulaisuudesta ja suvusta pois lähtemistä. Esittämällä perhe jonain jakamattomana ja yhtenäisenä päämääränä, nämä aikaisemmat kuvaukset antavat toisaalta myös ymmärtää, että jokainen osallistuu johonkin samanlaiseen sukulaisuuteen ja hyväksyy yhden yleisesti sovitun perheen määritelmän. (Weston 1991:22.) Perhe on siis määritelty muuttumattomaksi ja heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille muodostuvaksi yksiköksi ja tämän käsityksen mukaan lesboja ja homoja ei ole nähty perheellisinä.

Sukulaisuuden valitseminen ja muutos

Sukulaisuus on monissa yhteiskunnissa edelleen tärkein yksittäinen sosiaalinen instituutio. Perinteisesti sukuryhmä on antanut suojaa ja huolehtinut sosiaalisesta identiteetistä. Länsimaisen kulttuurisen käsityksen mukaan sukulaisuus liittyy biologiaan ja verisiteisiin. (ks. Schneider 1984) Antropologiassa sukulaisuutta on perinteisesti tarkasteltu ihmisten kulttuurisena luokitteluna ja ryhmän muodostuksen piirteenä (Eriksen 2004: 130–131). Sukulaisuuden tutkimus voidaan nähdä luonnon ja kulttuurin kohtaustapaikkana. Sukulaisuuden voidaan katsoa olevan osa luontoa ja kulttuuria ja esiintyvän tietyllä tavalla kaksoismerkityksessä. Perinteisesti ajateltuna sukulaisuus perustui luontoon, joka on nähty pohjana kulttuurille ja samalla sukulaisuuden on katsottu antavan kuvan kulttuurin ja luonnon välisestä suhteesta. (Strathern 1992: 87, 198.) Luonnon ja kulttuurin välisen suhteen uudelleen tarkastelun kautta sukulaisuus saa käsitteenä ja tutkimuksen alueena uuden merkityksen. Sateenkaariperheiden kautta käsitys sukulaisuudesta sekä antropologinen luonnon ja kulttuurin jaottelu kyseenalaistuu, koska biologinen sukulaisuus ei kaikissa perhemuodoissa ole pohjana sosiaalisten suhteiden rakentumiselle.

Informanttien sukulaisuuspuhe on yksi esimerkki siitä, miten käsitys ja suhtautuminen sukulaisuuteen ovat muutoksessa. Sukulaisuus koetaan joksikin, johon tutkittavat haluavat kuulu. Sukulaisuus koetaan omiksi juuriksi. Samalla siitä halutaan kuitenkin myös erottua ja tehdä omilla valinnoilla ja rajauksilla itselle ja omalle perheelle sopiva. Sukulaisia ja sukulaisuutta ei siedetä vain sen takia, että ollaan sukua jonkun kanssa. Koetaan, että omilla valinnoillaan muokataan sukulaisuutta, joka ei ole itsestään selvyys. Kaikilla informanteilla suhde sukuun tapahtuu jonkinasteisen valitsemisen kautta. Tämä näkyy selvästi etenkin tilanteissa, joissa isovanhemmat eivät joko miellä tai hyväksy naisparin lapsia lapsenlapsikseen. Tällöin informantit ovat joko miettineet selvän suhtautumisensa tilanteeseen tai antavat ajan kuluja ja katsovat, miten tilanne kehittyy. Kaisan ja Outin perheessä ei haluta tuijottaa sukulaisuuden biologisiin suhteisiin. Outi kertoo, että välit lähisukuun ovat lasten myötä tiivistyneet, mutta hänen isänsä ei koe lasta lapsenlapsikseen. Outin mielestä tilanne on ongelmallinen. Kaisalle ja Outille on tärkeää, että lapset ovat keskenään tasavertaisessa asemassa ja että lapsilla

on samat isovanhemmat biologisista suhteista riippumatta. Heitä mietityttää, miten isoisän suhde lapsenlapsensa tulevaisuudessa kehittyy.

Suurimalla osalla inforanteista suhteet sukulaisiin ja omaan lapsuuden perheeseen ovat asialliset. Yleensä suvun suhtautuminen on normalisoitunut ajan myötä, kun sukulaiset ovat tottuneet ajatukseen perheestä ja isovanhemmat tutustuneet lastenlapsiinsa. Ainoastaan Tuijan ja Heidin perheessä Heidin vanhempien suhtautuminen on edelleen erittäin jyrkkää. Heidi kertoo, kuinka omat vanhemmat, ”pitää asiaa oksettavana”, vaikka he ovat saaneet tottua perheeseen jo yli viiden vuoden ajan. Vanhempien käytös on Heidin mielestä törkeää, koska naisystävä Tuija ohitetaan. Muulle suvulle asiasta ei saa kertoa. Vanhemmat eivät pidä Heidiä ja Tuijaa perheenä ja parina. Myöskään Heidin aikaisempi puoliso ei hyväksy Heidin ja Tuijan suhdetta ja tämä aiheuttaa ristiriitaa. ”Lapsen isän käytöksestä johtuen joudumme elämään naisystäväni kanssa osittain kaapissa.” Tuijalla sen sijaan on hyvät välit sukulaisiinsa, vaikka hän tapaa heitä harvoin, koska he asuvat toisella paikkakunnalla. Suhtautuminen on ollut myönteistä ja kiinnostunutta ja välit omiin sisaruksiin ja heidän perheisiinsä ovat hyvät. Tuija ei kuitenkaan koe sukulaisuuden velvoittavan mihinkään erityiseen.

Weston (1991) käyttää tutkimuksessaan lesbosukulaisuuden käsitettä (lesbian kinship), jossa biologiset siteet menettävät keskeisyytensä ja valinnasta tai rakkaudesta tulee sukulaisuus-suhteiden määrittävin piirre. Westonille lesbojen valitut perheet eivät näyttäyty jäljittelynä tai korvikkeena heteroperheestä. Valitut perheet ovat paremminkin tunnusomaisia ja erottuvia omine ansioineen. (Weston 1991: 210–211.) Lewin (1993) näkökulma on erilainen. Lewinin mukaan amerikkalaisessa kulttuurissa naiseus määrittyy äitiyden kautta ja tämä syrjäyttää lesboidentiteetin potentiaalisen erilaisuuden tai toisin tekemisen mahdollisuuden. (Lewin 1993: 3.) Lewinin tutkimuksessa äitiys siis määrittää naiseutta enemmän kuin seksuaalinen suuntautuminen.

Hayden (2005) mukaan Westonin ja Lewinin etnografiset tutkimukset esittävät, että biologia laajasti ajateltuna on ratkaisevassa asemassa, kun ajatellaan homojen ja lesbojen sukulaisuuden omaleimaisuutta. Haydenin näkemyksessä lesbovanhempien suhde sukulaisuuteen määrittyy biologian kautta. Niin sanotun lesbosukulaisuuden omaleimaisuudesta voidaan kuitenkin Haydenin mukaan puhua vasta, kun biologiset

siteet menettävät merkityksensä kuten Westonin tutkimuksessa. Biologisten siteiden ollessa keskeisiä, kuten Lewinin näkemyksessä äitiydestä, väitteet lesboäitiyden erilaisuudesta menettävät merkityksensä. Hayden haluaa kyseenalaistaa tätä näkemystä ja miettiä niin tapoja, joilla lesboäidit käsittelevät ajatusta biologiasta etenkin hedelmöityshoitojen kontekstissa. (Hayden 2005: 116–117.) Carsten pohtii Strathernin (1992) ajatusta, kuinka luonto ja biologia eivät katoa, vaan niistä tehdään entistä ilmiselvempiä. Kun biologiasta tehdään tällä tavalla avoin, sen perustavuus menettää merkityksensä ja kyseenalaistuu. Uudet lisääntymisteknologiat hämärtävät biologisen ja sosiaalisen rajaa ja biologiasta tulee näin osa valintaa. (Carsten 2000: 9-11.)

Lewinin tutkimuksessa sukulaisuus jatkuvuuden ja tuen antajana oli tärkeää. Vaikka tutkittavat kokivat turhautumista ja ristiriitaisuuksia sukulaissuhteissaan, vaikeudet kuitenkin ylitettiin, koska lasten takia suhteet sukuun haluttiin säilyttää ja apua tarvittiin. (Lewin 1993: 11.) Tutkittaville sukulaiset olivat sekä tunteen että taloudellisen ja käytännön avun tasolla tärkeitä. Mutta vaikka sukulaissuhteiden ylläpito oli tutkittaville tärkeää, saattoi tämä samanaikaisesti tarkoittaa ystävien, läheisten ja oman seksuaalisen suuntautumisen erottamista omasta sukulaisverkostosta, koska biologisten sukulaisten tunteita haluttiin varjella. (Lewin 1993: 79, 82.) Lewinin tutkimuksessa äidit valitsivat ne tilanteet ja paikat joissa toivat avoimesti esiin oman suuntautumisensa. Toisaalta tutkittavat olivat osittain myös kaapissa osalle sukulaisistaan. Kompromisseja suhteissa sukulaisiin tehtiin, koska haluttiin kokea kuulumisen ja hyväksynnän tunnetta. Konkreettisella tasolla välit sukuun haluttiin säilyttää lastenlasten takia. Lewinin tutkittavat kokivat myös saavansa vahvojen perhesiteiden kautta hyväksynnän perhemuodolleen ja yksinhuoltajien äiti-lapsi yksikkö koettiin kestävämmäksi, kun se yhdistyi laajempaan sukulaisryhmittymään. (Lewin 1993: 88–94.)

Informanttieni mietteet perheestä ja sukulaisuudesta kertovat läheisten ja intiimien suhteiden yleisestä muutoksesta. Giddensin mukaan läheisten suhteiden muutos koskee yleensä seksuaalisuutta ja sukupuolta, mutta ei ole rajoittunut pelkästään niihin. Hänen mukaansa kyse on siirtymästä yksityiselämän etiikassa. Sukupuoli ja sukulaisuus nähtiin aiemmin luonnollisena ja annettuna sarjana oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka syntyivät biologisista ja aviollisista siteistä. Giddensin mukaan sukulaisuussuhteet ovat olleet laajalti muutoksessa ja hän väittää niiden jopa hävinneen modernien

instituutioiden myötä, jotka ovat jättäneet ydinperheen täydelliseen eristykseensä. Tämä näkemys voi toisaalta olla virheellinen tai harhaanjohtava. Ydinperhe synnyttää uudenlaisia sukulaisuussuhteiden muodostelmia esimerkiksi uusperheiden myötä. Aiemmin sukulaisuussuhteet otettiin annettuina ja merkinä luottamuksesta, mutta nyt luottamus on neuvoteltava ja pyydettävä erikseen. (Giddens 1992: 96.) Giddensin kuvaama uusi tapa suhtautua sukulaisuuteen näkyy myös informanteilla. Sukulaisuus kuvataan yksilön valintana ja päätöksinä. Sukulaisuuden ei siis koeta velvoittavan yksin mihinkään, mutta Giddensin mainitsemien neuvottelujen kautta, luodaan ja ylläpidetään suhteita omasta tahdosta ja päätökset suhteessa sukuun tehdään oman perheen sisällä. Informanttien kuvaus perheestään sopii myös yhteen Giddensin ajatuksen kanssa siitä, kuinka ydinperhe näyttäytyy omana saarekkeenaan ja ei ole välttämättä missään yhteydessä muuhun sukuun. Toisaalta yhteyksiä pidetään yllä, koska koetaan, että lapset tarvitsevat niitä ja saavat näin tunteen omista juuristaan. Vaikka sukulaiset koetaan eri tavalla tärkeämmiksi kuin esimerkiksi ystävät, välejä pistetään jopa kokonaan poikki, jos koetaan että perhemuotoa on arvosteltu tai lapsia on kohdeltu eriarvoisesti. Toisaalta sukulaisuuden katsotaan velvoittavan kunnioittamaan yhteisiä juuria, mutta, ”ei ole kuitenkaan pakko olla tekemisissä jos yhteistä jaettavaa ei ole.”

Aineiston pohjalta näyttää siltä, että informantit uusintavat sekä käytännön että puheen tasolla käsitystä sukulaisuudesta. Korostamalla yksilön valintaa painotetaan sitä, että ei olla riippuvaisia sukulaisista ja oma identiteetti ei pohjaa sukulaisuudesta. Tässä mielessä luonnon ja kulttuurin käsitteet saavat uusia merkityksiä naisparien äitiyden kokemusten kautta tapahtuvassa sukulaisuuden tarkastelussa. Sukulaisuuden merkitystä ei kuitenkaan täysin kielletä, jos läheisten suhtautuminen omaan seksuaaliseen suuntautumiseen on myönteistä. Informantit suhtautuvat sukulaisuuteen individualismin kautta ja samalla järjestävät sukulaisuutta itselleen ja perheelleen sopivaksi. Haydenin näkemyksessä naisparien perheet muokkaavat uudelleen käsitystä biologisista siteistä ja kyseenalaistavat biologian ensisijaisuutta sukulaisuuden suhteiden arvioinnissa (Hayden 2005: 120). Sukulaisuus näyttäytyy näin enemmän kulttuurisesti muuntautuvana rakennelmana. Aineistossani informantit eivät kuitenkaan täysin kiellä sukulaisuussuhteiden merkitystä. Tässä mielessä oman aineistoni tulokset näyttävät toisenlaisen kuvan, verrattuna aikaisempaan tutkimukseen. Vaikka informantit eivät pitäneet kovin säännöllisesti yhteyttä sukulaisiin ja osittain kokivat vieraantuneensa suvusta hyväksynnän puutteen takia, suurimmalle osalle suku oli kuitenkin tärkeä ja loi

tietynlaisen perustan myös omalle perheenä olemiselle, vaikka suku ei vaikuttanut perheen omiin päätöksiin. Myös Finchin ja Masonin ajatukset ovat lähellä informanttien sukulaisuuden käsityksiä. He kirjoittavat sukulaisuuden olevan kiinni yksilön henkilökohtaisista valinnoista, jolloin sukulaisuuden normeja ei ole, eikä sukulaisiin ole pakko olla yhteydessä jos ei halua. Sukulaisuus ei individualistisessa puheessa hahmotu velvollisuuteen perustuvien sääntöjen mukaan, vaan hahmottuu erilaisissa neuvotteluprosesseissa ja yksittäisen tilanteen mukaan. (Finch, Mason 1993: 27.) Saman ovat todenneet myös Weeks ja kumppanit (2001: 71–72) omassa homoseksuaalisten ihmisten läheisiä suhteita tutkivassa aineistossaan.

Ystävät – fiktiivinen sukulaisuus?

Mitä merkityksiä informantit antavat ystäville ja saavatko ystävät sukulaisiin verrattavan aseman perheiden sosiaalisissa verkostoissa ja arjessa? Näkyykö niin sanotun valitun ja luodun sukulaisuuden käsite informanttien suhtautumisessa ystäviin ja voiko aineiston pohjalta puhua ystävistä jopa luotuna ja rituaalisena sukulaisuutena?⁹ Lisäksi mietin, sopiiko Westonin (1991) termi valitut perheet kuvaamaan informanttien ajatuksia ystävistään? Ovatko ystävyysuhteet aina valintaan ja vapaaehtoisuuteen pohjautuvia vai voisiko ystävyyttä tarkastella myös velvollisuuden kautta?

Weston kirjoittaa kuinka jo ennen niin sanottuja homoseksuaalisen sukulaisuuden ideologioita (gay kinship ideologies), joissa ystävät nähtiin perheinä, antropologit ja sosiologit ovat lähestyneet ystävyyttä yhtenä sukulaisuuden liminaalisena kategoriana. Ystävyyttä tutkimuksen kohteena tutkittiin fiktiivisen sukulaisuuden käsitteen avulla. Mutta vaikka ystävyyttä on tutkittu fiktiivisenä sukulaisuutena, se on usein käsitetty vastakohtaksi todelliselle, biologiaan tai avioliittoon pohjaavalle sukulaisuudelle, joka on nähty varmana ja pysyvänä. Weston kysyykin, miksi ystävyys merkitsee pysyvyyttä homosukulaisuuden ideologiassa ja miksi tätä ystävyuden pysyvyyden statusta halutaan korostaa ja se koetaan tärkeäksi. (Weston 1995: 94, 95.) Weston lähestyi tutkittaviaan aluksi käsitteellä, jonka hän nimesi itse määritellyksi perheiksi, fiktiivisen

⁹ Fiktiivisellä sukulaisuudella (fictive kinship, ritual kinship) tarkoitetaan ei-sukulaisuuteen perustuvaa suhdetta kahden henkilö tai ryhmän välillä. Suhde muistuttaa siihen liittyvine oikeuksineen ja velvollisuuksineen sukulaisuussidettä. Esimerkkeinä kummius, veriveljeys ja adoptio. (Jargon 2002:73)

sukulaisuuden käsitteen lisäksi. Termi on Westonin mukaan menettänyt uskottavuuttaan symbolisen antropologian myötä. Fiktiivisen sukulaisuuden käsite on menettänyt merkitystään myös siksi, koska ajatellaan, että kaikki sukulaisuus on jollain tasolla fiktiivistä ja merkityksellisesti muodostunutta, kuin pelkästään positivistisesti jossain olevaa. Myös geenit ja veri ilmenevät kulttuurisesti spesifeinä symboleina, jotka rajaavat ja arvioivat suhteita. Sukulaisuutta on etnografisen kritiikin myötä alettu lähestyä tulkinnallisina tarinoina ja rakennelmina. Tästä huolimatta fiktiivinen sukulaisuus on Westonin mukaan kuvaava termi ajateltaessa valittuja perheitä. (Weston 1991:105–106.) Westonin tutkimus keskittyy ystävästä muodostuneisiin valittuihin perheisiin, jotka haastavat perinteistä ajatusta verisiteisiin ja avioliittoon pohjaavasta sukulaisuudesta. Ajatus sukulaisuudesta ilman biologiaa on tutkimuksen ydin. Aineistoani ei voi täysin kuvailla tästä näkökulmasta valittuina perheinä, koska suurin osa informanteista elää ydinperhekeskeisesti parisuhteessa, jossa ainakin toinen vanhemmista on lasten biologinen vanhempi. Tässä mielessä Westonin vaihtoehtoinen, valittu ja luotu perhemalli ei päde aineistoni. Yhtymäkohtia Westonin tutkimukseen löytyy sen sijaan siitä, miten informantit suhtautuvat ystäviin ja ystävyYTEEN. Ystäväverkostoja kuvaillaan jopa tärkeämmäksi kuin suhdetta omiin tai puolison sukulaisiin. Sukulaisuutta ei koeta aina yhdistävänä tekijänä, mutta varsinkin samassa elämäntilanteessa olevat ystävät koetaan tärkeiksi. Tärkeäksi ystäväverkostojen luojaksi nousee myös sateenkaariperheiden yhdistystoiminnan kautta luodut ystävyssuhteet. Yhdistystoiminnan voi katsoa myös luovan tietynlaista yhteisöllisyyttä sateenkaariperheiden keskuudessa.

Liisalla ja Kaisalla on laaja sateenkaariperheyhteisö, johon he kokevat kuuluvansa. Perheen sosiaalinen verkosto koostuu, ”suurimmalta osalta sateenkaarikansasta”. Liisa kokeekin, että verkosto olisi ”tyystin erilainen” jos hän olisi hetero. Kaisa tapaa päivisin muita kotiäitejä lapsineen puistoissa ja kahviloissa. Vapaa-aikaa he viettävät, ”eniten ehkä juuri kahden äidin perheiden kanssa.” Perhe kokee saaneensa läheisiä ystäviä sateenkaariperheiden yhdistyksen kautta. Kaisan mielestä vertaistuki on ehdottomasti tärkeintä. He ovat saaneet muilta perheiltä tietoa ja kokemuksia jo raskautta pohtiessaan. Kaisa kertoo, että tietoa vaihdetaan, ”ihan arjen käytännöistä” kuten ristiäisistä, neuvoloista ja päiväkodeista, mutta myös tunnepuolen asioista, ympäristön ja lähiomaisten suhtautumisesta, juridiikasta ja oikeuksista. Kaisa pitää tärkeänä, että yhdistyksen tapaamisissa ja leireillä myös lapset tutustuvat ja näkevät muita

sateenkaariperheitä. Kaisan mielestä hänellä olisi varmasti erilainen sosiaalinen verkosto jos hän olisi hetero.

Ehkä perheen ystävyysuhteet olisivat jakautuneet vaimon ystäviin ja miehen ystäviin, nyt semmoista jakoa ei ole. Kaikki ystävät ovat aika pitkälle molempien yhteisiä ystäviä. Parisuhde muutti. Kun aloin seurustella naisen kanssa, pääosa ystävistä on sen jälkeen koostunut muista naispareista. (Kaisa, 34)

Taina kokee, että erään perheelle tärkeän ystävän kohdalla ystävyuden ja sukulaisuuden välinen raja on heidän perheessään hämärtynyt. Ystävä on nuorimmaisen lapsen kummi ja Taina kokee hänet melkein perheenjäsenekseen.

...hän on jotenkin...ei vois sanoa että hän ystävä tai sukulainen vaan hän on siis ikään kuin, hänellä ei ole omaa perhettä...seurustelusuhdetta tällä hetkellä...eikä sillä tavalla sukulaisia itsellensä. Hän vietti meidän kanssa joulua ja me pyritään viettämään hirveen paljon hänen kanssa aikaa. Tavallaan hänen kohdallaan tämä että onko hän ystävä vai sukulainen on hämärtynyt...koska hän on tavallaan meidän perheen jäsen...perheen ulkojäsen. (Taina, 33)

Taina miettii, voisiko kyseisestä ystävästä puhua jopa perheen kolmantena äitinä, koska hänellä on kummina läheiset välit perheen kaikkiin lapsiin.

Kolmas äiti ei ehkä siis silleen...koska hän asuu sen verran kauempana että tämmöstä päivittäistä kasvatustavasta ei ole. Mä olen aina ajatellu että hän olis sen tyyppinen niiku mulle sisko hän ois sillä tavalla läheinen. ...hänet kutsutaan joka kerta kun jollakin lapsella on syntymäpäivä...hän on tavallaan sellanen ylikummi kaikille. Kaikkien lasten yhteinen kummi...haluttiin kuitenkin nimetä hänet yhdelle... (Taina, 33)

Taina toivoo, että kyseinen ystävä olisi lasten elämässä pitkään. ”Me ollaan ajateltu sitä että hän ois paljon tekemisissä lasten kanssa jos meille kävis jotain.”

Informantit kokevat ystävien merkityksen osittain sukulaisuus-suhteita tärkeämmäksi. Marjalle ystävät ovat tärkeitä. ”Meillä on paljon yhteisiä hyviä ystäviä joista moni on meille todella tärkeä ja melkein perheen jatke. Ovat kaikki paljon tärkeämpiä kuin useimmat sukulaiset.” Näyttäisi kuitenkin siltä, että vaikka suurin osa informanteista kokee ystävyysuhteet tärkeämmiksi kuin suhteet sukuun, pidetään ystävyyttä ja sukulaisuutta kuitenkin informanttien perheissä toisistaan erillisinä alueina. Tällä tarkoitan, että informanttien kuvaillessa sukulaisuus- ja ystäväsuhteitaan, ystävyyttä ei

mielletä sukulaisuuteen verrattavaksi suhteeksi, vaikka se koettaisiin läheisemmäksi kuin sukulaissuhde. Ja vaikka ystävät koetaan tärkeäksi, kukaan informanteista ei ystäviä pohtiessaan mieti ajatusta ystävien muodostamasta perheestä. Sen sijaan ystävät koetaan ikään kuin oman parisuhteelle perustuvan perheen jatkeeksi.

Ajatus ystävästä perheenä ei edusta informanttien todellisuutta sukulaisverkostosta, eikä se ole ideaali johon he pyrkivät. Tutkimukset lesbojen ja homojen valituista perheistä ehdottavat, että sukulaisuuden mallit laajentuvat usein laillisten ja biologisten perhesuhteiden yli, sisällyttäen ystävät sukulaisuuden osaksi (Weeks, Heaphy, Donovan 2001, Weston: 1991). Aineistossani en löydä pelkästään tämän kaltaista ajattelua. Ystäviä ei yhdistetty näin selkeästi osaksi omaa perhettä. Vain muutamat perheet asettivat ystäväpiirinsä perheen kaltaiseen asemaan ja pitivät ystäviä osana perhettä. Tällöin ystävät olivat ikään kuin täydentämässä sukulaisuuteen perustuvia suhteita, vaikka ystäviä ei myöskään nähty sukulaisten korvikkeina. Myös Gabb on tutkimuksessaan päätenyt samaan huomioon (Gabb 2004: 167–169) kuten myös Lewin (1993). Butlerin näkemyksen mukaan sukulaisuus ei kuitenkaan ole täysin itsenäinen ja erillinen alue yhteisöistä ja ystävydestä, vaikka se onkin menettänyt tietyn virallisuutensa. Butlerin mukaan esimerkiksi homoavioliittojen vaatimusten myötä on vaikeampaa argumentoida vaihtoehtoisten sukulaisuusjärjestelyjen puolesta. (Butler 2004: 103, 105.) Butler pohtii Schneiderin ehdotusta, että sukulaisuus on eräänlaista tekemistä, joka ei heijasta mitään aiempaa rakennetta, vaan voidaan ymmärtää tapahtuvina käytäntöinä. Butlerin mukaan tämä sallisi meidän pohtia ajatusta, kuinka performtiivisen tekemisen tavat tuovat sukulaisuuden kategoriat toimintaan. Näkemyksen avulla sukulaisuuden tavat ja muodot näyttäytyvät muuttuvina ja siirtyvinä. (Butler 2004: 123.)

7. KOTIELÄMÄÄ

Perhe tekemisenä

Se mitä perhe tekemisenä tarkoittaa tulee ymmärrettäväksi kodin arkiaskareiden kautta. Koti on myös ratkaiseva paikka, jossa sidos perheen tekemisen ja perinteisen heteroseksuaalisen esittämisen (performance) välillä yhdistyy. Kodin piirissä tapahtuvissa jokapäiväisissä toiminnoissa samaa sukupuolta olevat vanhemmat neuvottelevat perinteisistä arvoista ja tekevät aktiivisesti toisin, hylkäämällä ja kyseenalaistamalla perinteiset sukupuolitetut roolit. (Weeks, Heaphy, Donovan 2001: 99.) Tämä tulee esille informanttien puhuessa kotielämästään siinä, että he tekevät ja jakavat kotitöitä keskenään joustavasti. Osan mielestä kotitöistä ja lasten hoidosta keskusteleminen on joustavampaa naisparin perheessä kuin niissä ystäväperheissä, joissa vanhempina on heteropari. Toisaalta Dunne (1999:72) huomauttaa, että samaa sukupuolta olevissa suhteissa ei kuitenkaan täysin paeta sukupuolta, vaan hahmotetaan ja koetaan se vain erilaisista konteksteista. Kodin vaihtoehtoinen sukupuolidynamiikka on kuitenkin avainasemassa, kun tarkastellaan samaa sukupuolta olevien parien kotielämää ja kotitöiden jakoa (Weeks, Heaphy, Donovan 2001:100). Informantit kuvailevat arkeaan lapsiperheen arjeksi, joka rytmittyy lasten rytmien mukaan. Tavallinen arki pitää sisällään töissä käymistä, lasten päiväkotiin viemistä ja hakemista, lasten hoitoa ja hoivaa sekä kotitöiden tekemistä. Vapaa-aikaa suurin osa viettää oman perheen ja lasten kesken. Melkein kaikki aika vietetään oman perheen eli puolison ja lasten kanssa. Useat informanteista ottavat osaa oman paikkakuntansa sateenkaariperheiden yhdistystoimintaan ja tapaavat tätä kautta muita sateenkaariperheellisiä.

Weeks, Heaphy ja Donovan pohtivat Morganin (1999) ajatusta perheestä, jossa perhe nähdään instituution sijaan joukkona sosiaalisia käytäntöjä ja tapoja. Morganille perhe edustaa ihmisten välistä kanssakäymistä ja aktiivista prosessia sen sijaan, että se olisi objektin kaltainen asia. Weeks, Heaphyn ja Donovanin mukaan tämä näkökulma perheeseen korvaa idean perheestä vakiintuneena ja ajattomana entiteettinä, jonka mukaan perheenjäseniä joko ollaan tai ei olla jossakin. Heidän mukaansa perhe on sen

sijaan sarja käytännöllisiä ja jokapäiväisiä aktiviteetteja, joita eletään ja joihin osallistutaan kuten hoiva ja kotitöiden jako. Tätä kautta perhe määrittyy subjektiivisina aktiviteetteina, joiden merkityksen määrittävät näiden aktiviteettien osallistujat itse. Tästä näkökulmasta katsottuna perheenomaisten asioiden tekeminen on tärkeämpää kuin se, että perheessä vain ollaan perheenjäseninä. (Weeks, Heaphy, Donovan 2001: 37–38.) Morgan näkee perheen ennen kaikkea perhekäytäntöinä (family practices). Perhekäytännöllä hän ei kuitenkaan tarkoita mitään aina harmonista tai yhtenevää toimintaa. Hän huomauttaa, että ihmiset eivät tavallisesti käytä sanaa käytäntö, kuvaillessaan mitä he ovat päivän aikana perheessä tehneet. Käytäntöihin liittyy Morganin mukaan tekeminen, toiminta ja tunne jokapäiväisestä. Käytännöt ovat usein osa jokapäiväistä ja itsestään selvänä pidettyä rutinoitua toimintaa ja niiden tärkeys määräytyy niille annetuista merkityksistä. (Morgan 1996: 189–190.)

Myös Butler (1990) on ehdottanut, että perhe muodostuu performatiivisena esittämisenä, tekemisenä ja julkisena esityksenä itselle ja muille. Perhe ja sukulaisuus saavat uudenlaisia merkityksiä samaa sukupuolta olevien parien kohdalla lasten hankkimisen, sukulaisuuden merkityksen muuttumisen ja laajentumisen myötä. Emme vain asu tai elä perheessä vaan elämme perhettä. Butlerin mukaan perheen käytännöt ja toiminnot ovat performatiivisia konkreettisissa teoissa ja mielen tasolla ja perheet muodostuvat julkisen esittämisen kautta. Perhe on siis sitä, miten sitä tehdään. Kun ymmärrämme perheen tekemisenä, jokapäiväiset tekemiset muuttuvina ja sen, kuinka perheen tekeminen on yhteydessä tapoihin, joilla teemme tai esitämme sukupuolta, seksuaalisuuttamme ja sitä kuinka olemme työelämässä ja kuinka annamme hoivaa, on helpompi ymmärtää, mistä ja miten erilaiset perhemuodot nykyisin muodostuvat. (Weeks, Heaphy, Donovan 2001:38.) Tekemisen ja toiminnan kautta muodostuva perhekäsitys sopii hyvin kuvaamaan naisparien perhemuotoa, koska informanttien perhepuhe on hyvin käytännön läheistä perheessä toimimisen kuvausta.

Yllä kuvailtu dynaaminen perhekäsitys tulee hyvin esille niissä ulkomaailman kohtaamisissa, joissa informantit asioivat perheenä, kuten esimerkiksi lasten päiväkodissa, neuvolassa ja lääkärissä. Näissä paikoissa tietynlainen perheen ulkopuolinen asiantuntijuus näyttäisi määrittelevän perhettä ja toisaalta perheet itse sovittavat itsensä näihin määritelmiin ja luovat esiintymisellään myös uusia määritelmiä. Tällä perheen sovittamisella sosiaalisiin tilanteisiin tarkoitan niitä tapoja ja

strategioita, joilla perheet saavat ja tekevät itselleen tilaa juuri sateenkaariperheinä. Suurin osa kokee, että perhemuoto otetaan melko hyvin huomioon näissä asiointitilanteissa. Taina kertoo, että he ovat saaneet hyvää palvelua hedelmöityshoitoklinikalla.

...siellä on oikeen osaava ja hyvin suvaitsevainen henkilökunta ja palvelu mun mielestä moitteetonta kaikin puolin. Neuvolassa meihin on perheenä suhtauduttu aina hyvin ja terveydenhoitajat ja lääkärit siellä on pystynyt kohtaamaan meidät ihan normaalisti perheenä. (Taina, 33)

Ainoastaan synnytysvalmennuksen Taina koki hankalaksi, koska kumppanin olettaminen mieheksi ja isän rooliin korostuivat. He olivat ensimmäinen naispari valmennuksessa, jossa henkilökunta ei ollut totuttu vielä puhumaan toisesta vanhemmasta muuna kuin isänä.

Siellä oli monta heteroparia ja me oltiin siellä naisparina ja silloin aika paljon korostettiin tätä isää tai siis puhuttiin että isä..isän roolia...Mun mielestä olis ollu parempi sanoa kumppani tai toinen vanhempi tai jotain muuta. (Taina, 33)

Tainan kertomus synnytysvalmennuksen hankaluuksista tuo esille Kuosmasen (2007b: 199) aikaisemmin mainitseman perhevalmennuksen paikkana, jossa naispari voisi luontevasti rakentaa itsestään kuvaa perheenä muiden perheiden joukossa. Taina kokee ongelmalliseksi isän roolin korostumisen valmennuksessa. Hänen mielestään olisi parempi puhua kumppanista tai toisesta vanhemmasta, eikä automaattisesti olettaa, että toinen vanhempi on aina mies. Tainan kokemus synnytysvalmennuksesta on myös ristiriidassa hänen neuvolakokemustensa kanssa, koska neuvolassa Tainan ja Leenan perhe on kohdattu, ”ihan normaalisti perheenä.” Tästä herää ajatus, että myös Leenan vanhemmuus olisi neuvolassa osattu ottaa huomioon paremmin kuin synnytysvalmennuksessa. Onkin mielenkiintoista, miten Tainan synnytysvalmennuksen kokemukset osoittavat, kuinka tiukassa perheeseen liitettävät sukupuoliroolit vielä ovat. Lasten päivähoitossa he eivät ole perheenä kokeneet ongelmia. ”Lastenhoitoasioissa siinä ei se ole mikään ongelma ollu missään päivähoitoympäristössä tai muussa kun on sanottu että meillä on tällöinen kahden äidin perhe ja meillä on molempien saamia lapsia ja me haluttas perhepäivähoitoa.” Perhemuodon sovittaminen vallitsevaan käytäntöön ei ole tuottanut ongelmia myöskään Kelassa asioitaessa.

...siellähän on niitä kaavakkeita...vaan kirjottaa että meillä on nyt tällanen perhe..tai siis mun avopuoliso koska hän ei oo rekisteröity kumppani se on jotenkin selkeempi koska muahan kohdellaan yksinhuoltajana. (Taina, 33)

Nämä Tainan esimerkit julkisista sosiaalisista tilanteista kuvaavat hyvin, kuinka sateenkaariperheet kirjoittavat perhemuotonsa esille myös niihin paikkoihin, joihin se ei aluksi näyttäisi asettuvan.

Arjen strategiat

Morganin mukaan perhekäytännöt eivät tapahdu välttämättä ajallisesti ja paikallisesti kotona. Perhettä ei tehdä vain kotona, koska esimerkiksi palkkatyö laajentaa perhekäytäntöjä kodin ulkopuolelle. Tämä on Morganin mukaan osoitus perheen keskeisyydestä yhteiskunnassa. Näin perhe ei ole vain sen jäsenten asia. Kun puhutaan perheestä perheen käytäntöinä ja tekemisenä, on pidettävä mielessä näiden käytäntöjen toisin tekemisen ja haastamisen mahdollisuus. Perhe-elämä ei ole pelkästään jokapäiväisten käytäntöjen toistamista, vaan se voi olla myös niiden heikentämistä. Morganin mukaan tämä voi tapahtua esimerkiksi perhekäytäntöjen uudelleen muotoiluna ja näkemisenä sukupuolisina toimintoina (gender practices). (Morgan 1999: 20, 21.) Myös Dunne näkee Morganin tavoin sukupuolen prosessina. Dunnen mukaan seksuaalisuuden ja sukupuolen välisestä suhteesta tulee erityisen kiinnostava, kun sukupuoli (gender) käsitetään aktiivisena ja jatkuvana prosessina vakiintuneen ja määrätyn sijaan. Sukupuoli on jotain, jota saavutetaan jatkuvassa ja jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa. Näin jokapäiväisten kotitöiden teko ei ole vain välttämättömien töiden tehdyksi saamista, vaan on yhteydessä sukupuolen tuottamiseen. Koti voidaan nähdä ”sukupuolitehtaana”, jossa kotitöiden jako on yhteydessä sukupuoli-ideaaleihin. (Dunne 1999: 69.) Sukupuolta siis tehdään samalla tavalla, kuin Morgan ehdottaa perhettä tehtävän. Dunne ehdottaakin vuorovaikutteisempaa käsitystä sukupuolesta. Samaa sukupuolta olevissa suhteissa sukupuolieron vahvistaminen ei ole Dunnen mukaan vahvaa tai pakotettua, mutta paradoksaalisesti voidaan olla vähemmän tietoisia itsestä sukupuolittuneena yksilönä. Tästä ristiriidasta huolimatta vaihtoehtoinen

sukupuolidynamiikka saman sukupuolisissa suhteissa mahdollistaa tasavertaisesta suhteesta neuvottelemisen.(1999: 72.) Dunnen mainitsema paradoksaalisuus, se että sukupuolisuus ikään kuin unohtuisi samaa sukupuolta olevissa suhteissa sukupuolieron aiheuttamien konfliktien jäädessä pois, voi olla yksi vastaus siihen, miksi informantit puhuvat perhe-elämästään sukupuolineutraalein termein. Dunne on tutkinut, miksi naisparit kokevat parisuhteensa naisen kanssa tasa-arvoisempina ja tasavertaisempina, kuin aikaisemmat suhteet miehen kanssa. Dunnen tutkittavat kokivat, että naisparin suhteessa ei ole sukupuolisidonnaisia ja ennalta asetettuja rooleja, jotka edesauttaisivat epätasa-arvoista toimintaa suhteessa. Mahdolliset roolit suhteessa ja perheessä muodostetaan itse. Dunnen tutkittavat kokivat suhteensa naisen kanssa tasavertaiseksi, koska suhteessa ei ole sukupuolierolle pohjaavia käsikirjoituksia toimintatavoista. Dunne pitää myös tärkeänä sitä, että määrättyjen sukupuolierolle pohjaavien roolien poissaolo nähtiin vapauttavana, valinnat laajentuivat ja tilanne mahdollisti suuremman mahdollisuuden neuvotella erilaisista toimintatavoista. Dunnen tutkittavat olivat kuitenkin myös tietoisia eriarvoisuudesta naisten välisissä suhteissa, eikä suhdetta naisen kanssa romantisoitu tai idealisoitu. (Dunne 1997: 181–184.)

Dunnen tutkimuksen tulos suuremmasta tasavertaisuudesta naisten välisissä suhteissa on nähtävissä myös informanteillani siinä, miten kotielämästä ja kotitöistä neuvotellaan joustavasti. Vanhempien välinen suhde koetaan Dunnen tutkittavien tavoin tasavertaisempina kuin heteroseksuaalinen suhde. Teija ei toisaalta näe eroa suhteessa mieheen. ”En näe oleellista eroa yhteiselämässä kumppanin sukupuoleen liittyen”. Muilla informanteilla on selvemmin nähtävissä ajatus, että juuri kumppanin sama sukupuoli ja tätä kautta tietynlainen samanlaisuus ja samaistuminen kokemuksissa esimerkiksi naiseudesta ja äitiydestä on syynä siihen, että parisuhde koetaan tasavertaisena. Taina kertoo, että ei voisi kuvitella perustaneensa perheen aikaisemmissa suhteissaan miehen kanssa.

En mä vois kuvitella ett mä voisin kasvattaa niiden kanssa lapsen... mä olisin ollu kovin itsekseen silloin...mä en vois kuvitella mitä konkreettista apua mä olisin saanu näin niinku perheen ja kodin hoitamiseen tai tällaseen...mä en nää ketään niistä miehistä minkä kanssa mä oon seurutellu kantamassa edestakasin lasta silloin kun sillä on kollyikkia tai laittamassa ruokaa sillä aikaa kun mä imetän tai jotain muuta tällasta ihan konkreettisia asioita. (Taina, 33)

Tainan mielestä ei kuitenkaan voi yleistää, että naisten välinen suhde olisi aina tasa-arvoisempi. Taina miettii asiaa yleisesti naisparien perheiden kannalta. Lapsen saaminen naisen kanssa on kuitenkin helpompaa ajatusmaailman ja tunnepuolen samanlaisuuden takia.

Ei. Ei sitä voi yleistää. Et se riippuu tietysti hyvin paljon ihmisistä, mutt sanotaanko että aika monet naisparien perheet on verrattuna niihin heteroparien perheisiin joita mä tunnen, niin mä oon joskus miettiny, että kuka ihme haluaa tehdä miehen kanssa lapsia (nauraa)... että kun se ajatusmaailma siitä on niin erilainen ja kaikki tää tunnepuoli ja kaikki muu on toisen naisen näkemänä helpompaa. (Taina, 33)

Vanhempien asuminen eri paikkakunnilla vaikuttaa arjen kulkuun Tuijan ja Heidin perheessä. Tuija kokee, että koska he eivät asu saman katon alla, hän on välillä kotiasioista ulkona ja Heidi enemmän päävastuussa perheestä. Kun hän on Heidin luona, kotityöt hoidetaan, ”kumpikin melko tasan”. Vapaa-aikaa vietetään yhdessä lapsen ja puolison kanssa. Heidi kokee arjen jakamisen tasapuolisena ja kertoo, että heterosuhteessa eläessään teki kaiken yksin. Perheen arkea rytmittää myös tyttären säännöllisesti viettämä aika isänsä kanssa. Heidi kuitenkin kokee, että lapsen isä ei hyväksy Heidin ja Tuijan suhdetta. Lapsen isän käytöksestä johtuen he joutuvat elämään osittain kaapissa. Heidin mielestä, jos isän suhtautuminen olisi positiivisempaa, heidän suhteensa olisi tiiviimpi ja he asuisivat Tuijan ja tyttären kanssa yhdessä.

Perhe-elämä laajenee ja tulee osaksi työelämää, kun informantit sovittavat työhön ja perheeseen puolison työssäkäynnin, lasten hoidon ja esimerkiksi mahdollisen vanhempainvapaan. Lapsiperheiden sosiaalietuudet on suunniteltu heteroperheille, joten tällä hetkellä naisparin sosiaalinen vanhempi ei ole oikeutettu äitiys- tai isyyslomaan. Synnytyksen yhteydessä pidetty vapaa riippuu perheen taloudellisesta tilanteesta ja työnantajan suostuvaisuudesta lomaan. (Aarnipuu 2002: 49.) Kuosmanen on tarkastellut, miten pienten lasten lesbovanhemmat sovittivat yhteen työ- ja perhe-elämän velvoitteita. Koska lakisääteiset perhevapaat ja sosiaalietuudet on luotu heteroperheiden mallin mukaan, pohjautuen biologiseen vanhemmuuteen, jättävät ne sosiaaliset vanhemmat niiden ulkopuolelle. Kuosmanen mukaan tämän ulkopuolisuuden myötä kahden naisen lapsiperheille jää vähemmän mahdollisuuksia jakaa lasten hoito tasaisesti synnyttäneen äidin ja sosiaalisen vanhemman kesken. Kuosmanen tarkastelemissa perheissä sosiaaliset vanhemmat kuitenkin taktikoivat itselleen hoitovapaata esimerkiksi

vuosilomina, ylityövapaina tai jäämällä vapaaehtoisesti pois töistä. Missään haastatelluista perheistä ei kuitenkaan toinen vanhempi jäänyt pysyvästi kotiin, toisen elättäessä perhettä. Vaikka sosiaalinen vanhempi kävi töissä ja lastenhoito kasaantui äitiysloman aikana enemmän imettävälle äidille, sosiaaliset äidit ja vanhemmat tasasivat tätä ja viettivät vauvan kanssa paljon aikaa töiden jälkeen ja tekivät kaikkia vauvanhoitotehtäviä paitsi imettämistä. (Kuosmanen 2002: 54, 55.) Kuosmasen haastatteleminen perheiden työnjako on samanlainen myös informanteillani kotitöiden, lasten hoidon ja kasvatuksen suhteen.

Kotityöt ja lasten kasvatusta

Perheissä kotityöt jaetaan puolisoitten kesken ja kotitöitä tehdään yhdessä. Vaikka suurimmalla osalla puolisoista toinen on kotona lasten kanssa ainakin vauva-ajan, kotityöt eivät näytä kasautuvan vain toiselle vanhemmalle. Marjan kuvauksessa perheensä kotitöiden jaosta kiteytyy muidenkin informanttien suhtautuminen kotitöihin ja niiden tekemiseen.

Käytännön arjessa meillä kotihommat jaetaan sen mukaan, kuka ehtii, jaksaa, viitsii, tykkää, vähemmän inhoaa jotain tiettyä hommaa. Eli ei siis missään nimessä sukupuolen mukaan. Ja tämän toivomme tietty välittyvän myös lapsillemme ja teemme varmasti kaikkemme, että he saavat tässä suhteessa moninaisia aikuisten malleja. (Marja, 29)

Marja kertoo hoitavansa lapsia pääsääntöisesti päivisin, puolison käydessä töissä. Iltaisin ja viikonloppuisin he hoitavat lapset vuorotellen tai yhdessä tilanteesta riippuen. Liisan ja Kaisan perheessä vauva on vielä pieni. Lisaa kertoo, että arkena biologinen äiti Kaisa herää öisin ja antaa Liisan kerätä voimia työpäivää varten. Arki-iltaisin Liisa puuhailee melkein koko illan vauvan kanssa. Viikonloppuisin taas on hänen vuoronsa herätä yöllä ja kanniskella vauvaa. Vaikka lapsen ja kodin hoito jakautuu tasaisesti, joitakin työnjakoa myös on. Liisa hoitaa siivoukset, kaikki raskaat kanniskelut ja teknisemmät hommat, Kaisan laittaessa ruuat. Perheen arki on muuttunut lapsen syntymän jälkeen täysin. Liisan mukaan arjen ennustettavuus on ”tipotiessään” ja kaikkeen on varattava enemmän aikaa kuin ennen vauvan syntymää. ”Nykyään on

pakko hoitaa tietyt rutiinit joka päivä kaaoksen välttämiseksi eli ei voi viettää lepopäiviä kotitöistä niin kuin joskus ennen tuli tehtyä.”

Annen ja Outin perheessä päivä kuluu lasten rytmien, ruokailujen ja nukkumisten mukaan. Suurimmalla osalla informanteista arjen kulkuun ja kodin arkeen vaikuttaa myös se, että vanhemmista toinen käy töissä ja toinen on kotona lasten kanssa, koska melkein kaikilla informanteilla lapset ovat vielä pieniä, vauva- tai leikki-ikäisiä.

Teija asuu yhdessä tyttärensä kanssa. Hän on muuttanut muutama vuosi sitten takaisin synnyinkaupunkiinsa. Tytär on muutamana päivänä viikosta hoidossa päiväkodissa ja Teija hoitovapaan jälkeen takaisin työelämässä. Hän kertoo, että lapsen hoidosta vastaavat päiväkodin lisäksi omat vanhemmat ja Teijan veli. ”Mummola on auki 24 tuntia vuorokaudessa ja tytär on aina tervetullut joten tällä yksinhuoltajalla ei ole valittamista.”

Myös Tiina kuvaa perheensä arjen pitävän sisällään lasten perustarpeiden täyttämistä ja huolehtimista. Hän kuvaa perheensä arkea joukkion luotsaamisena, aikatauluina, sääntöinä, turvana, yhdessä olemisena ja vastuun kantamisena. Suurin osa ajasta menee perheessä lasten ja kodinhoidon perusasioiden pyörittämiseen. Perheessä yritetään miettiä asiat aina lasten kannalta ja kaikki vapaa- aika vietetään lasten kanssa, koska työt syövät Piian mielestä lapsilta, ”jo ihan tarpeeksi.” Kotityöt jaetaan Tiinan ja Piian perheessä joustavasti, molempien aikuisten tehdessä kykyjensä ja kiinnostuksensa mukaan.

Tasapuolisesti. Kuka ehtii ja jaksaa. Lapsia ohjataan korjaamaan omia jälkiään. Työvuoroista riippuen, se vie ja hakee lapset joka pystyy. Perushoitotoimenpiteet hoituu siltä kuka on kotona. Joissakin lastenasioissa ja kodinhoidossa on muodostunut tiettyjä reviierejä, mutta molemmat selviytyvät ja astuvat toisen reviiirille tarpeen mukaan. (Tiina, 29)

Kasvatuksen suhteen perheessä on myös erimielisyyksiä. Kasvatustyylien ja tapojen yhteen hiominen ei ole ollut helppoa, eikä ole vielääkään itsestään selvää.

Yleensä olemme teoriassa samaa mieltä mutta toteutus ja käytäntö eroavat ja hiertävät. Pyrimme kuitenkin toimimaan samalla tavalla ja sopimaan yhdessä linjaukset miten toimitaan. Eli molemmat kyllä

tekevät kaikkea. Usein kuitenkin huomaa, kuinka lapset suhtautuvat meihin eritavalla ja esimerkiksi kinaavat äidin kanssa enemmän. (Tiina, 29)

Annen ja Outin perheessä lasten hoito jaetaan tasapuolisesti.

Lapset ovat kotihoidossa ja minä olen niitä hoitanut, mutta se ei johdu siitä että olen biologinen äiti vaan käytännön syistä kun minulla ei ole ammattia. Lasten kasvatusta ja hoitoa jakeutuu tasaisesti. Outi hoitaa enemmän silloin kun on kotona ja minä hoidan kun hän on töissä. Juttelemme yhdessä miten toimimme erilaisissa tilanteissa lasten kanssa ja täten emme sitten mene kasvatukseen ristiin. Ja tulevaisuudessa jos saamme vielä lapsia niin Outikin voi jäädä hoitovapaalle vaikka minä synnyttäisinkin. (Anne, 24)

Kaisan mielestä sateenkaariperheiden ja heteroperheiden kasvatuserätykset ovat jonkin verran erilaisia. Sukupuoliroolit tiedostetaan kasvatuksessa.

Kasvatuserätyksemme ja käytäntömme eroavat noin keskimääräisesti jonkin verran heteroperheisiin verrattuna. Sateenkaariperheet ovat eri tavalla tietoisia sukupuolirooleista, toisin sanoen ”pojat ovat poikia” tyyppisiä kommentteja ei sateenkaariperheissä juurikaan heitellä. Omassa perheessämme vauvan vaatetus on aika sukupuoletonta, kulttuurisesti jaoteltuja tyttöjen ja poikien värejä emme noudata. Meidän perhe pyrkii tietoisesti näistä ennakoasetelmista pois ja uskoisin että tämä tulee näkymään kasvatuserätyksessämme laajemmin lapsen kasvaessa. Heteroystävät tuntuvat taas suhtautuvan paljon kevyemmin sukupuolirooleihin ja oletuksiin. (Kaisa, 34)

Kaisa kokee, että he ovat tasavertaisia arjessa, vaikka vain hän imettää ja on päivät kotona vauvan kanssa. Vaikka arki on hänen mielestään samanlaista vauvaperheen arkea kuin muissakin perheissä, on elämä muuttunut täysin.

Kaikki on muuttunut lapsen syntymän jälkeen, ihan kaikki! Nyt menemme päivä kerrallaan vauvan ehdoilla. Oikeastaan emme ole edes keskustelleet sen kummemmin vastuun jakamisesta, vaan heti alusta olemme hoitaneet vauvaa hyvin luontevasti täysin yhdessä ja tasapuolisesti. (Kaisa, 34)

Synnyyslaitoksella Liisa otti isomman vastuun, koska Kaisa oli synnytyksestä huonossa kunnossa. Vauvan hoitotoimenpiteet opetettiin Liisalle, Kaisa keskittyessä leppämiseen ja imettämiseen. Kotona Kaisa opetteli vauvan hoitoa sosiaaliselta äidiltä. Kaisan mielestä ehkä tämän takia Liisa pystyy hoitamaan vauvaa niin täysipainoisesti ja luontevasti.

Taina miettii oman perheen osalta, onko lasten kasvatus sateenkaariperheessä tietoisempaa sukupuoliroolien purkamisen suhteen kuin ehkä heterovanhempien perheessä.

...se on vähän siinä ja siinä ett voisko sitä ajatella niin..mun mielestä meidän ei tarvii rajoittaa sitä miten lapsi haluaa esimerkiksi pukeutua...mielestäni se ei oo mun tehtävä sanoo kolmevuotiaalle lapselle että kuule ku toi on tyttöjen väri. ...meillä on molemmat juossu hameet päällä...kun ne haluaa vetää ne päälle. Ei mulla oo mitään tarvetta semmisiin [roolin rikkomisiin]. (Taina, 33)

Taina ei halua rajoittaa pientä lasta. Hänen mielestään lasten kasvatuksessa on kuitenkin haastavaa kasvattaa lapset ymmärtämään omaa perhemuotoaan.

...suuri kysymys on siitä miten kasvattaa lapsista sellaisia ett nahka kestää sen ett on vanhemmilla erilainen parisuhde ja sitten myös se ett miten ylipäänsä säilyttää järkensä niitten lasten kanssa siihen asti kunnes ne ymmärtää (nauraa) ...kyllä se on joka päivä...tavallaan se ett ku ulkopuolelta tulee niin kauheesti sitä sanomaa niin.. (Taina, 33)

Haastavinta on selvittää lapsille omaan perhemalliin liittyviä asioita. Taina ja Leena ovat kohdanneet perhemuotonsa erilaisuuden esimerkiksi lasten harrastusten myötä. Tätä kautta on pohdittu lasten kanssa erilaisten perhemuotojen olemassaoloa.

...vanhemmat lapset käy liikkarissa niin siellä oli tämmönen kirja jossa lukee näit tehtäviä mitä kotona tehdään. Siis lukee että pyydä, että isä tai äiti lennättää sinua, niin keskimäinen poika sano...”mutt meillä ei oo isää, meill on kaks äitiä”. Mä sanoin ett..meidän liikkarivihossa vois lukee, ett jompikumpi äideistä tai että Taina. Mutta että joillakin on se isä. ...me yritetään aika paljon korostaa sitä lapsille ett meidän perhe on tällainen mutt on olemassa muita, muunlaisia perheitä. (Taina, 33)

Informanttien kommentit kotitöistä ja kasvatuksesta tuovat esille sateenkaarivanhemmuuden erityisyyden, koska sukupuoliero ja sukupuolijako ei muodosta perinteisiä valtasuhteita vanhempien välille. Vaikka informanttien arjen pyörittäminen on samanlaista kuin muissakin perheissä, näyttäisi heillä olevan etua siitä, että vanhemmat ovat samaa sukupuolta. Tutkittavien arki näyttäytyy joustavana ja keskustelevana. Ennalta asetetut vanhemmuuden sukupuoliroolit eivät ole arjen pyörittämisen ja kotitöiden jaon esteenä. Toisaalta kaikki informantit eivät pyri kovin tietoiseen sukupuoliroolien kyseenalaistamiseen lastensa kasvatuksessa, vaikka ajatuksen tasolla tähän seikkaan kiinnitetäänkin huomiota ja sitä on mietitty. Informantit

korostavat avoimuuden tärkeyttä lasten kasvatuksessa. Tämä tarkoittaa, että lapset opetetaan hyväksymään ja ymmärtämään erilaisia perhemuotoja ja olemaan ylpeitä omasta sateenkaariperheestään. Marjalle ja Anulle on tärkeää selittää eri perhemuotojen kirjo lapsilleen.

...lapset kasvavat pienestä pitäen elämään sellaisessa perheessä kuin elävät ja pitävät sitä itselleen normaalina, haluamme opettaa lapsillemme, että perheitä ja ihmisiä on monenlaisia ja toivomme heidän tapaavan näitä malleja mahdollisimman laajalti. (Marja, 29)

Marjan ja Anun vastauksissa kasvatuksensa linjoista tietoinen sukupuoliroolien purkaminen on selvästi esillä. He keskustelevat lasten kasvatuksesta paljon ja keskustelivat jo ennen lasten hankkimista. Pääsääntöisesti vanhemmat ovat samoilla linjoilla, vaikka Marjan mielestä, ”hienosäädön kanssa saattaa välillä jotain ristiriitaa ilmetä.”

Lasten kodalla me aikuiset emme siedä tyttöttelyä ja pojittelua kuten emme myöskään jakoa tyttöjen ja poikien leluihin, väreihin ja käytökseen. Rooliodotukset tuntuvat olevan molemmille sukupuolille tosi kovat ja niitä haluaisimme purkaa. (Marja, 29)

Sullivan (1996) on myös tutkinut naisparien työnjakoa. Sullivanin mukaan naisparien perhemuodoissa on rakenteellista samankaltaisuutta heteroseksuaalisten ydinperheiden kanssa, mutta koska vanhempina on kaksi naista, vanhemmat voivat kehittää käytäntöjä, jotka heijastavat selvää vapautta sukupuolen luokitteluista. Koska naisparit eivät vanhempina jaa kotitöitä konventionaalisten sukupuolinormien mukaan, he voivat luoda uusia normeja tai uusintaa ja muunnella perinteisiä sukupuolinormeja. Toisaalta Sullivan kysyy, onko asia sittenkään näin selvä ja tekeekö sukupuolieroon perustuvan jaottelun puuttuminen naisparien vanhemmuudesta tasa-arvoisempaa. (Sullivan 1996: 747, 748.) Myös Gabb (2001, 2004) on tutkinut naisparien perheiden työn, kotitöiden ja lastenhoidon jakautumista. Hänen tutkimuksensa tulokset poikkeavat Dunnen ja Sullivanin tutkimusten tuloksista siinä, että tutkittavista naispareista synnyttänyt äiti teki enemmän kompromisseja oman työuransa ja lastenhoidon välillä. Myös vanhempien lastenhoidon rooleissa oli havaittavissa eriarvoisuutta, lastenhoidon kasaantuessa pääosin synnyttäneen äidin tehtäväksi. Gabbin mukaan ”toiset äidit”, joilla hän tarkoittaa synnyttäneiden äitien kumppaneita, vetosivat etupäässä biologiaan ja tätä kautta oikeuttivat roolien selvän rajautumisen. Puolisoille synnyttäneen äidin

”luontainen äitiyden tunne”, imettäminen ja henkilökohtainen valinta tulla äidiksi olivat syitä vanhemmuuden vastuun ja velvollisuuksien jakautumisen eroavuuksiin. Synnyttäneiden äitien äidillinen rooli oli usein odotettua, kun taas ”toisten äitien” lastenhoidon velvollisuudet olivat neuvoteltuja. (Gabb 2001: 324.) Gabbin tutkimien naisparien työnjako eroaa suurelta osin informanttien kertomasta. Lasten ja kodin hoitaminen ei jakaudu näin selvästi tiettyihin rooleihin vanhempien välillä ja on selvästi joustavampaa, kummankin vanhemman osallistuessa tasapuolisesti lasten hoitoon. Myös vanhemmuuden biologinen perusta ei ole informanttien perhe-elämässä keskeisessä asemassa jakamassa lastenhoidon tehtäviä. Tällä tarkoitan sitä, että vaikka vain toinen vanhemmista olisi lasten synnyttänyt äiti, hänelle eivät kuitenkaan kerry kaikki lastenhoidolliset tehtävät ja perheen sosiaalinen äiti osallistuu tasavertaisena vanhempana lasten hoitoon.

8. POHDINTAA

Tämän työn alkuideana on ollut ajatus siitä, miten sateenkaariperheet tulevat tunnistetuiksi ja tunnustetuiksi perheinä. Lähestyn sateenkaariperheitä rajaamalla tarkastelun koskemaan naisparien muodostamia perheitä. Kysyn, millaisen kulttuurisen ja sosiaalisen tilan naisten sateenkaariperheet saavat ja muodostavat yhteiskunnassa. Sysäyksen tälle tutkimukselle antoi aiheen ajankohtaisuus ja mielenkiintoisuus, sekä mediassa edelleen jatkuva keskustelu sateenkaariperheistä. Halusin lähteä etsimään niitä merkityksiä, joita tutkimukseni naiset antavat perheelle, äitiydelle ja vanhemmuudelle. Mitä erityistä löytyy, kun tarkasteltavana ovat naisparien sateenkaariperheet?

Olen tällä työllä tuonut esille niitä erilaisia taktiikoita, perheenä olemisen ja tekemisen tapoja, joilla informanttini raivaavat tilaa erilaisille sateenkaariperheen määrittelyille, jotka lähtevät heidän omista lähtökohdistaan käsin. Keräämäni aineisto on antropologiselle tutkimukselle tyypillinen rajattu ihmisjoukko ja tutkimus yksi näkemys aiheesta. Aineisto koostuu informanttien kertomuksista, mietteistä, puheesta ja sanoista. En tässä työssäni ole pyrkinyt kattavaan tai yleistävään kuvaan naispareista. Työni on yksi näkökulma aiheeseen ja olen siinä halunnut tuoda informanttien oman äänen esille mahdollisimman hyvin.

Informanteille perhe näyttäytyy elämää ja omaa itseä vahvasti määrittävänä asiana. Perhe muodostaa ytimen, jonka kautta suhdetta ympäröivään maailmaan neuvotellaan. Perhekeskeisyyttä kuvaa hyvin Kuosmasen (2007c) sateenkaarifamilistisuuden termi. Keskeistä on parisuhde ja lapset. Informanttien sateenkaareva ajattelutapa tulee esille niissä monissa tavoissa, joilla he perheen määritelmää pohtivat. Keskeistä on, että jokainen määrittelee perheensä itse. Tunnesiteet, hoiva ja huolehtiminen koetaan perhettä määrittäviksi. Perhe tunnesiteenä on lähellä Kuosmasen (1997) määritelmää perheestä ryhmänä ihmisiä, jotka rakastavat ja välittävät toisistaan. Informanttien puheesta tulee mielenkiintoisella tavalla esille äitiyden ja vanhemmuuden välinen jännite. Vanhemmuus koetaan joko sukupuolineutraalina tai naiseus ja äitiys koetaan kaksinkertaisesti myös kumppanin äitiyden kautta. Naisparin äitiyden erityisyys nähdään siinä, että naiseuden ja äitiyden tunnot voi jakaa perheen toisen äidin kanssa. Perheet tiedostavat biologisen ja sosiaalisen vanhemmuuden jaon, mutta sen ei katsota

vaikuttavan perheen arjessa erityisemmin. Vanhemmuuden erilaiset roolit rakentuvat jokaisen omasta persoonasta käsin. Vaikka vanhemmuus tai äitiys koetaan osaksi itseä, ei kuitenkaan haluta puhua varsinaisesta lesboäitiydestä. Lesbouden yhdistyminen perheeseen ja vanhemmuuteen koetaan ajatuksena ongelmalliseksi ja lesbouden terminä ei katsota kuvaavan itseä. Itseä ei myöskään yhdistetä lesbouden yleiseen mielikuvaan, joka koetaan leimaavana ja seksualisoivana. Symbolisella ja määrittävällä tasolla termit lesbo ja lesbous nousevat tutkimuksen jännitteeksi ja diskurssiksi, josta informantit ikään kuin pyristelevät pois. Sateenkaariperhe, sateenkaariäitiys ja sateenkaarivanhemmuus koetaan enemmän itseä kuvaavaksi, jos omalle perhemuodolle on löydettävä jokin määrittelevä termi.

Sateenkaariperheellisyys kulkee läpi tutkimuksen diskurssina, jonka kautta informantit haluavat tulla nähdyiksi ja olla suhteessa ympäristöönsä. Sateenkaariperheen koetaan positiivisella tavalla tuovan esille naisparien perheiden erityisyyden, koska se ottaa myös perheen lapset huomioon. Syy miksi informantit puhuvat perheestään juuri sateenkaariperheen diskurssissa, selittyy sateenkaariperhe-termin kokemisesta yhteisöllisesti. Tämä voisi olla se selittävä seikka, miksi sateenkaariperhe koetaan positiivisena ja miksi informantit identifioituvat mieluummin sateenkaariperheiksi lesboperheen sijaan. Yhteisöllisyys näyttäytyy myös tavassa, jolla sateenkaariperheiden yhdistyksen toiminta koetaan omaksi. Suurin osa informanteista on jollain tavalla mukana yhdistystoiminnassa. Yhdistyksen kautta ollaan myös tekemisissä muiden sateenkaariperheiden kanssa. Aineiston pohjalta vaikuttaa siltä, että informantit haluavat olla sidoksissa ympäristöön sateenkaariperheenä, naisparin perheenä tai kahden äidin lapsiperheenä. Toisaalta perheen määrittelyjen moninaisuus ja sekavuus myös tunnustetaan, ja myönnetään, että mitään yhtä selittävää termiä naisparin vanhemmuudelle on vaikea löytää.

Sukulaisuutta ei koeta omaa perhe-elämää erityisemmin määrittelevänä seikkana. Suhde omaan tai kumppanin sukuun tapahtuu valinnan ja neuvottelujen kautta. Informantit kokevat, että sukulaisuus itsessään ei ole mikään syy olla tekemisissä, jos mitään yhteistä jaettavaa ei ole. Etenkin lasten takia sukulaisiin kuitenkin ollaan yhteyksissä. Osa informanteista kokee, että lasten syntymän jälkeen suhde omaan sukuun on lähentynyt. Joillakin informanteilla jännitettä sukulaissuhteisiin aiheuttaa isovanhempien kykenemättömyys kokea perheen kaikkia lapsia lapsenlapsikseen. Osa

informanteista on pistänyt välit sukuunsa täysin poikki, koska omaa perhemuotoa ei ole hyväksytty sukulaisten taholta. Vaikka sukulaisuus näyttäytyy joukkona ristiriitaisiakin suhteita, koetaan ne kuitenkin jollain tasolla tärkeiksi. Ystävät ovat suurimmalle osalle tärkeitä, mutta ystävyyttä ja sukulaisuutta ei kuitenkaan täysi rinnasteta keskenään tai pidetä osana perhettä ja sukua. Ystävät eivät saa aineistossa sukulaisiin verrattavaa asemaa. Vaikka ystävien kanssa saatetaan olla sukua enemmän tekemisissä, suku näyttäytyy aineiston pohjalta sosiaalisina suhteina, joita ei täysin voi unohtaa. Informantit eivät myöskään erityisemmin pohdi niiden erilaisten perhemuotojen mahdollisuutta, jossa ystävät muodostaisivat perheitä konkreettisen arjen tasolla. Näin Westonin (1991) ajatus valituista perheistä ja ystävästä perheenä ei kuvaa informanttien sosiaalisia verkostoja. Ainoastaan Taina ja Leena olivat miettineet moniapilaperheen perustamista. He myös kokivat hyvän ystävänsä melkein perheen jatkeeksi, mutta eivät kuitenkaan perheen kolmanneksi äidiksi. Aineiston pohjalta vaikuttaakin siltä, että informanttien omat perheet eivät rakennu valinnan kautta. Sukulaisuutta valinta sen sijaan määrittää. Informanttien perhemuotoa kuvaa siis paremmin sateenkaariperheiden familistinen käänne, jossa naisparin perhe näyttäytyy enemmän parisuhteen kuin valinnan ja ystävien diskurssista käsin.

Kotielämä näyttäytyy lapsiperheen arjen pyörittämisenä. Arjen strategioilla tarkoitan niitä taktiikoita, joilla perheet ottavat ja saavat tilaa perhemuodolleen niin julkisissa kuin yksityisissä tiloissa. Tämä tapahtuu esimerkiksi päiväkodissa, neuvolassa tai lääkärissä asioitaessa. Näissä tilanteissa perhe yksityisenä sekoittuu julkiseen. Informanttien puheessa nousee selvästi esiin kuinka perhe-elämä, kotityöt ja lasten kasvatus hoidetaan joustavasti vanhempien keskinäisten keskustelujen ja neuvottelujen kautta. Joustavuus selittyy pitkälti sukupuolieron puuttumisella. Vanhempien on helppo samaistua toisen äitiyteen. He kokivat että kotitöistä ja lapsista ei tarvitse olla yksin vastuussa. Vaikuttaa siltä, että naisparien vanhemmuudessa on selvää etua siitä, että vanhemmat ovat samaa sukupuolta. Taktikoinniksi ja sateenkaariperheille sosiaalisen tilan raivaamiseksi voi sanoa niitä tilanteita, joissa informantit joutuvat välillä tahtomattaankin valistajan asemaan. Tämä tapahtuu vaikkapa lasten päiväkotien henkilökuntaa valistettaessa. Jotkut informanteista kokivat tämän rasittavana ja olisivat joskus halunneet vain sulautua massaansa. Näkisin nämä tilanteet kuitenkin aktiivisina tilaisuuksina, joissa naisparit itse voivat luoda ne määritelmät, joiden mukaan haluavat omaa perhettään kutsuttavan. Näissä tilanteissa on myös mahdollisuus perheen käsitteen

laajentamiseen ja uudelleen määrittelyyn ja ehkä jopa tietynlaiseen toisin tekemiseen queerin kautta ajateltuna. Toisaalta informantit tekevät jo kokoajan arjen queerpolitiikka elämällä perhe-elämää lapsineen. Tämä tapahtuu yksinkertaisesti vain perustamalla perhe naisparina, mutta etenkin queer tapahtuu niissä ulkomaailmaa hämmentävissäkin tilanteissa ja kohtaamisissa, joissa aluksi ei löydy paikkaa vaikkapa sosiaalisen äidin vanhemmuudelle synnytysvalmennuksessa, kuten Taina kertoi. Nämä tilanteet olisi nähtävä mahdollisuuksina naisparien perhemuodon sosiaalisen ja kulttuurisen paikan löytymiseen ja tätä kautta perheisiin liittävän heteronormatiivisuuden horjuttamisena.

Aineistosta on löydettävissä eroja ja samansuuntaisia tuloksia Westoinin (1991), Lewinin (1993) ja Kuosmasen (2000) tutkimusten kanssa. Informanttien perheitä ei voi täysin verrata tai nähdä Westoinin tutkimuksen valittuina perheinä, koska perhemuoto on keskinäiselle parisuhteelle perustuva lapsiperhe, eivätkä perheet muodosta laajentumaperheitä ystäviensä kanssa. Myös tietynlainen oman perhemuodon kautta tapahtuva suora poliittisuus ja kantaaottavuus puuttuvat informanteiltani, verrattuna Westoinin tutkimuksen homo- ja lesboyhteisöistä ja kommuuneista muodostuviin perheisiin. Suurin osa perheistä kuitenkin koki sateenkaariperheiden yhdistyksen ajaman perhepolitiikan omakseen, eikä sitä kyseenalaistettu. Sukulaisuus valitsemisena on yhdistävänä tekijänä Westoinin tutkimukseen. Lewinin tutkimusta määrittävänä tekijänä on lesboäitien äitiyden ja naiseuden kokemuksen ensisijaisuus. Lewinin tutkittavat puhuivat elämästä ennen ja jälkeen äitiyden. Sama äitiyden ja vanhemmuuden kokemus elämän päämääränä ja sisältönä on nähtävissä kaikkien informanttien puheessa. Kuten Lewinin tutkimuksessa myös omassa aineistossani äitiyden ja perheen koetaan tuoneen elämään sisältö. Informanteilla on vaikea kuvitella elämää ilman perhettä.

Westoinin ja Lewinin tutkimukset on tehty amerikkalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan kontekstissa. Oma aineistoni asettuu suomalaisen yhteiskunnan kontekstiin ja aikaan, jolloin sateenkaariperheet ovat keskellä prosessia, jossa nämä perhemuodot ovat saamassa oman paikkansa muiden perhemuotojen joukossa. Kun vertaan aineistoa Kuosmasen (2000) 1990-luvulla haastattelemiin naispareihin, on mielenkiintoista huomata, että muutosta on tapahtunut reilun kymmenen vuoden sisällä. Informantit näyttäisivät tuovan omaa perhemuotoaan näkyvämmiin ja luontevammin esille. Tämä

johtuu osaltaan myös siitä, että sateenkaariperheiden yhdistys on kymmenen vuoden aikana ajanut aktiivisesti sateenkaariperheiden asiaa. Yhtäläisyys Kuosmasen tutkimukseen löytyy tavasta, jolla informanttini kokevat lesbouden ja perheen yhteensovittamisen ongelmalliseksi. He eivät miellä itseään lesboäidin positioon. Kuosmasen tutkimuksen tavoin perheestä, parisuhteesta ja vanhemmuudesta käytetään sukupuolineutraaleja termejä.

Kirjoittaessani tätä tutkimusta, keskustelu sateenkaariperheiden oikeuksista jatkui etenkin hedelmöityshoitolain hyväksymisen myötä. Tällä hetkellä keskustellaan samaa sukupuolta olevien parien oikeudesta adoptioon ja laki perheen sisäisestä adoptiosta on vireillä. Sateenkaariperheet ovat siis kovin ajankohtainen aihe edelleen. Tulevaa sateenkaariperheiden tutkimusta ajateltaessa olisi mielenkiintoista miettiä aiheen juridisia puolia antropologisesta näkökulmasta. Mikä suomalaisten sateenkaariperheiden tilanne on esimerkiksi kymmenen vuoden kuluttua? Miten mahdollisesti tuleva perheensisäinen adoptio vaikuttaa perheiden asemaan? Mikä vaikutus juridisten seikkojen vakiintumisella olisi perheen ja sukulaisuuden käsitteen uudelleen määrittelyille ja esimerkiksi sateenkaariperheiden yhdistyksen ajamalle familistiselle politiikalle? Näiden kysymysten lisäksi olisi mielenkiintoista miettiä, miten sateenkaariperheitä voisi tutkia queer-tutkimuksen näkökulmasta ja mahdollistaisiko queerin käsite myös ajatuksen queer-perheestä.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Kerätty aineisto koostuu sähköpostikyselyistä ja yhdestä teemahaastattelusta. Sähköpostikyselyjen vastaukset ovat seitsemässä kansiossa, joissa on 13 informantin vastaukset. Vastaukset on tulostettu sähköpostista ja lisäksi teemoiteltu. Sähköpostikyselyjen vastauksia ja teemoitteluja on yhteensä 103 sivua. Yhden informanttiparin vastaukset on saatu kirjeitse. Aineisto on tallennettu tietokoneelle ja kansioon. Aineisto on tekijän hallussa.

Yksi haastattelu (Taina, 33 vuotta), joka tehtiin 25.1.2007. Haastattelun kesto on noin kaksi ja puoli tuntia. Yhteensä kolme c-kasettia. Litteraatiota on 27 sivua. Nauhat ja litterointi ovat tekijän hallussa.

Elektroniset lähteet

Laki hedelmöityshoidoista

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=hedelm%C3%B6ityshoit%2A> [5.4.2008]

Moniapilaperheet ja jaettu vanhemmuus

<http://www.sateenkaariperheet.fi/miten.html#apila> [5.4.2008]

Opinnäytetyöt

Suoranta, Kirsti Katriina (2004): *Veriside on eri side? – Sukulaisuuden ja ydinperheen rakentuminen lastensa kanssa elävien naisparien sosiaalisissa verkostoissa ja puhetavoissa*. Pro – gradu tutkielma. Sosiologia. Joulukuu 2004. Helsingin yliopisto

Painetut lähteet

Aapola, Sinikka (1999): *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämääritykset*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 763. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 9/99. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Aarnipuu, Tiia (2002): ”Sateenkaariperheellisiä työssä ja poissa työstä”. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 269, 48–52

Apo, Satu (1995): *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää

Ardenner, Edwin (1972): ”Belief and the problem of women”. Teoksessa La Fontaine, Jean de (ed.) *The Interpretation of Ritual: Essays in Honour of A. I. Richards*. London: Tavistock, 135–158

Aro, Laura (1996): *Minä kylässä. Identiteetikertomus haastattelututkimuksen folklorena*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 650. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Aro, Laura (2002): *Jargon. Kulttuuriantropologian englanti-suomi oppisanasto*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta. Jyväskylä. Julkaisusarja n:o 65. Jyväskylä: Kampuskustannus

Assmuth, Laura ja Tapaninen, Anna-Maria (1994): ”Antropologian naisongelma”. Teoksessa Nisula, Tapio (toim.) *Antropologian historiaa ja nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 136- 195

Barnard, Alan (2004): *History and Theory in Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press

Bowie, Fiona (2005): *Anthropology of Religion. An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing

- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge
- Butler, Judith (2004): *Undoing Gender*. New York and London: Routledge
- Carsten, Janet (ed.) (2000): *Cultures of Relatedness. New Approaches to the Study of Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carsten, Janet (2003): *After Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press
- Dunne, Gillian A. (1997): *Lesbian Lifestyles. Women's Work and the Politics of Sexuality*. London: MacMillan
- Dunne, Gillian. A (1999): "A Passion for `Sameness': Sexuality and Gender Accountability" Teoksessa Silva, Elizabeth and Smart, Carol (eds.) *The New Family?* London: Sage Publications, 66-82
- Dunne, Gillian A. (2000): "Opting into Motherhood: Lesbians Blurring the Boundaries and Transforming the Meaning of Parenting and Kinship". *Gender and Society*, Vol. 14 No. 1, 11-35
- Eriksen, Thomas Hylland and Nielsen, Finn Sivert (2001): *A History of Anthropology*. London: Pluto Press
- Eriksen, Thomas Hylland (2004): *Toista maata? Johdatus Antropologiaan*. Suomentaneet Forde, Maarit ja Tapaninen, Anna-Maria. Suomen Antropologinen Seura. Helsinki: Gaudeamus
- Finch, Janet and Mason, Jennifer (1993): *Negotiating Family Responsibilities*. London: Tavistock
- Fingerroos, Outi (2003): "Refleksiivinen paikantuminen kulttuurintutkimuksessa". – *Elore* 10 (2) [online]. <http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_03/fin203c.html> [5.4.2008]
- Gabb, Jacqui (2001): "Querying the Discourses of Love. An Analysis of Contemporary Patterns of Love and the Stratification of Intimacy within Lesbian Families". *The European Journal of Women's Studies*, Vol. 8 (3): 313-328
- Gabb, Jacqui (2004): "Critical Differentials: Querying the Incongruities within Research on Lesbian Parent Families". *Sexualities*, Vol. 7, No. 2, 167-182
- Giddens, Anthony (1992): *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford, CA: Stanford University Press
- Gordon, Tuula (2006): "Naistutkimus ja eettisyyden teoriat ja käytännöt." Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla ja Sorvali, Irmeli (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Tietolipas 211. Helsinki: SKS, 241–257

Haarni, Tuukka (1997): "Joustavia tiloja. Vallan ja ulossulkemisen urbaania tulkintaa." Teoksessa Haarni, Tuukka Karvinen, Marko, Koskela, Hille, Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 87–104

Hayden, Corinne P. (2005): "Gender, Genetics, and Generation: Reformulating Biology in Lesbian Kinship". Teoksessa Robertson, Jennifer (ed.) *Same Sex Cultures and Sexualities. An Anthropological Reader*. Oxford: Blackwell Publishing, 116-137

Hekma, Gert (2000): "Queering Anthropology". Teoksessa Sandfort, Theo, Schuyf, Judith, Duyvendak Jan Willem, Weeks Jeffrey (eds.) *Lesbian and Gay Studies. An Introductory. Interdisciplinary Approach*. London: Sage Publications, 81–97

Helsti, Hilikka (2005): "Hedelmällisen tiedon jäljillä – teemakirjoitukset tutkimuksen lähteinä". Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos Ry, 148–159

Hequembourg, Amy L., Farrel, Michael P. (1999): "Lesbian Motherhood: Negotiating Marginal- Mainstream Identities". *Gender and Society*, Vol. 13, No. 4 (Aug. 1999), 540- 557

Hirsjärvi, Sirkka, Hurme, Helena (2001): *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino

Ilén, Paula (1991): "Sukupuolistrategia välineenä: Kulttuurisen sukupuolen teoretisointia". *Suomen Antropologi* 3/1991

Ilén, Paula (1992): "Sukupuoli – biologiaa vai kulttuuria, vai onko sillä merkitystä?" *Suomen Antropologi* 3/1992

Jämsä, Juha ja Kuosmanen Paula (2007): "Sateenkaariperheet ovat monenlaisia lapsiperheitä." Teoksessa Kuosmanen, Paula ja Jämsä, Juha (toim.) *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Helsinki: Edita. Työministeriö, 13–29

Koskela, Hille (1997): "Tilapuoli sukupuoli." Teoksessa Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille, Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 71–86

Kuosmanen, Paula (1996a): "Lesboäitiys: Näkymätön identiteetti." Teoksessa: *Vanhemmuuksia. Oikeuden nainen – naisen oikeus-projektin seminaarijulkaisu*. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 45, Helsinki: Yliopistopaino, 77–107

Kuosmanen, Paula (1996b): "Lesboäitiys – diskursiivisesti mahdoton positio modernissa sukupuolijärjestelmässä." Teoksessa Silius, Harriet ja Wrede, Sirpa (toim.) *Moderskap och reproduktion - Möjligheter och marginalen*. Turku: Institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi nr. 9, 150-207

Kuosmanen, Paula (1997): ”Lesboäidit ja lapset = Lesboperhe?” Teoksessa Lehtonen, Jukka, Nissinen, Jussi, Socada, Maria (toim.) *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen*. Helsinki: Edita, 100–110

Kuosmanen, Paula (2000): *Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performanttiivis-diskursiivinen tarkastelu*. Naistutkimusraportteja 2000:1. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki

Kuosmanen, Paula (2002): ”Lesbovanhempien taktiikat, perhe-esitykset ja sukupuolityylit työpaikoilla”. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 269, 53–64

Kuosmanen, Paula (2007a): ”Johdanto: Sateenkaariperheet, julkiset tilat ja queer-politiikka Suomessa.”, 1-21 – *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran Lehti 2 (1)* [online]. < http://www.helsinki.fi/jarj/sqs/sqs1_07/sqs12007johdanto.pdf > [5.4.2008.]

Kuosmanen, Paula (2007b): ”Mitäs ehkäsy te käytitte? Asiakaskäytäntöjä ja ensimmäisten lesbojen taktiikoita äitiyshuollon tiloissa”. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 168–204

Kuosmanen, Paula (2007c): ”Sateenkaarifamilistinen käänne ja suomalaisten sateenkaarivanhempien muuttuvat perhemuodot” Teoksessa Kuosmanen, Paula ja Jämsä, Juha (toim.): *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Helsinki: Edita. Työministeriö, 37–44

Kuula, Arja (2006): *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino

Laine, Timo (2001): ”Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma”. Teoksessa Aaltola, Juhani, Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–46

Lapset ja rekisteröity parisuhde. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003: 10. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2003, 15–16

Lewin, Ellen (1993): *Lesbian Mothers. Accounts of Gender in American Culture*. Ithaca, London: Cornell University Press

Lewin, Ellen (1994): “Negotiating Lesbian Motherhood: The Resistance and Accommodation”. Teoksessa Glenn, Evelyn Nakano, Chang, Grace and Forcey, Linda Rennie (eds.) *Mothering Ideology, Experience, and Agency*. New York, London: Routledge, 333-353

MacCormack, Carol P., Strathern, Marilyn (ed.) (1980): *Nature, Culture and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press

Moore, Henrietta L. (1989): *Feminism and Anthropology*. Cambridge: Polity Press

- Moore, Henrietta L. (1999): "Whatever Happened to Women and Men? Gender and Other Crises in Anthropology". Teoksessa Moore, Henrietta L. (ed.) *Anthropological Theory Today*. Cambridge: Polity Press, 151-171
- Morgan, David H. J. (1996): *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press
- Morgan, David H.J. (1999): "Risk and Family Practices: Accounting for Change and Fluidity in Family Life". Teoksessa Silva, Elizabeth B. and Smart, Carol (eds.) *The New Family?* London: Sage Publications, 13–30
- Morland, Iain and Willox, Annabelle (2005): "Introduction". Teoksessa Morland, Iain and Willox, Annabelle (ed.) *Queer Theory. Readers in Cultural Criticism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1-5
- Newton, Ester (1972): *Mother Camp: Female Impersonators in America*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Olsson, Pia (2005) "Tutkijan vastuu ja velvollisuus – tutkimuksen eettisiä kysymyksiä". Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry, 281–289
- Peletz, Michael G. (1995): "Kinship Studies in Late Twentieth-Century Anthropology". *Annual Review of Anthropology*. 1995, Vol. 24, 343–372
- Pietarinen, Juhani & Poutanen, Seppo (2000): *Etiikan teorioita*. Helsinki: Gaudeamus
- Puuronen, Vesa (2007): "Etnografinen tutkimus". Teoksessa Viinamäki, Leena, Saari, Erkki (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi, 101–120
- Rubin, Gayle (1975): "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex". Teoksessa Reiter, Rayna (ed.) *Toward an Anthropology of Women*. New York: Monthly Review Press
- Schneider, David (1984): *A Critique of the Study of Kinship*. Ann Arbor: University of Michigan Press
- Silva, Elizabeth B., Smart, Carol (1999): "The 'New' Practices and Politics of Family Life". Teoksessa Silva, Elizabeth B. and Smart Carol (eds.) *The New Family?* London: SAGE Publications, 1-12
- Smart, Carol, Neale, Bren (1999): *Family Fragments?* Cambridge: Polity Press
- Sorainen, Antu (1996): "Kyseenalaistettuja sukupuolia ja seksuaalisuuksia. Queer- ja lesbotutkimuksen suhteita antropologiaan". *Suomen antropologi* 4/1996
- Sorainen, Antu (1998): "Lesbotutkimuksen visiot." *Naistutkimus* 4/ 1998

Stacey, Judith (1991): *Brave New Families: Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth Century America*. New York: Basic Books

Stacey, Judith (1996): *In the Name of the Family: Rethinking Family Values in the Postmodern Age*. Boston: Beacon Press.

Schuyf, Judith and Sandfort, Theo (2000): "Conclusion: Gay and Lesbian Studies at the Crossroads." Teoksessa Sandorft, Theo, Schuyf, Judith, Duyvendak, Jan Willem and Weeks, Jeffrey (eds.) *Lesbian and Gay Studies. An Introductory, Interdisciplinary Approach*. London: Sage Publications, 215-227

Strathern, Marilyn (1988): *The Gender of the Gift. Problems with Women and Problems with Society in Melanesia*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press

Strathern, Marilyn (1992): *After Nature: English Kinship in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press

Sullivan, Maureen (1996): "Rozzie and Harriet? Gender and Family Patterns of Lesbian Coparents". *Gender & Society*, Vol. 10 No.6, December 1996,747-767

Tiittula, Liisa, Rastas, Anna ja Ruusu vuori, Johanna (2005): "Kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta tietokonevälitteiseen viestintään. Virtuaalihaastattelun näkymiä." Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. *Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 264-271

Ward Gailey, Christine (1998): "Feminist Methods". Teoksessa Bernard, H. Russell (ed.) *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. California: AltaMira Press, 203-233

Weedon, Chris (1997): *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. Second Edition. Oxford: Blackwell

Weeks, Jeffrey, Heaphy, Brian, Donovan, Catherine (2001): *Same Sex Intimacies. Families of Choice and Other Life Experiments* London, New York: Routledge

Weston, Kath (1991): *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University Press

Weston, Kath (1993): "Lesbian/Gay Studies in the House of Anthropology" *Annual Review of Anthropology* 1993. Vol. 22: 339-67

Weston, Kath (1995): "Forever Is a Long Time: Romancing the Real in Gay Kinship Ideologies". Teoksessa Yanagisako, Sylvia and Delaney, Carol (eds.) *Naturalizing Power. Essays in Feminist Cultural Analysis*. New York, London: Routledge, 87-110

Weston, Kath (1997): "The Virtual Anthropologist". Teoksessa Gupta, Akhil, Ferguson, James (eds.) *Anthropological Locations. Boundaries and Grounds of a Field Science*. Berkeley, Los Angeles, California: University of California Press, 163-184

LIITE 1. HAASTATTELUPYYNNÖT

Hei!

Olen kulttuuriantropologian opiskelija Emilia Koivunen Jyväskylän yliopistolta ja etsiskelen 7-10 haastateltavaa / informanttia kulttuuriantropologian graduuni, jonka aihe on lesboäitiys. Tarkoitus olisi haastatella löyhästi teema-haastatteluna. Haastattelujen aineisto käsitellään luottamuksellisesti kenenkään informantin intymiteettisuojaajaa rikkomatta.

Minuun voi ottaa yhteyttä sähköpostilla emkoivun@cc.jyu.fi tai soittaa/ tekstata 050-4653377

Kiitos!

Etsiskelin siis tuossa aiemmin informantteja graduuni ja nyt kaipailen vielä muutamaa haastateltavaa, jota voisin haastatella henkilökohtaisesti. Haen haastateltavia ensisijaisesti Keski-Suomen ja Jyväskylän seudulta ja olen keskustellut haastateltavien löytämisen vaikeudesta Jyväskylän Sateenkaariperheiden toiminnanjohtajan kanssa. korostan, että opinnäytetyöni ei tule olemaan julkinen tai sitä ei tulla julkaisemaan missään mediassa. Haastateltaviksi suostuvien intymiteettisuoja säilyy alusta loppuun.

Emilia Koivunen, Jyväskylä

<http://keskustelu.seta.fi/viewtopic.php?p=117374&highlight=haastateltavia+etsiskelen#117374>

LIITE 2. SÄHKÖPOSTI HAASTATTELUN / KYSELYN TEEMAT

1. HAASTATTELU/ KYSELYRUNKO

Taustatiedot: ikä, koulutus, ammatti, perheenjäsenet ja lasten iät

1. Perhe

Mikä mielestäsi on perhe?

Perheen ja lasten merkitys?

Mitä merkitsevät itselle?

Miten (onko) merkitys mahdollisesti muuttunut, jos aikaisemmin olet elänyt heterosuhteessa?

2. Perheen arki

Millä tavalla sosiaalisen ja biologisen äidin roolit mahdollisesti näkyvät arjessasi ja perheen toiminnoissa?

Mitä arjen toimintoja tai kasvatusvastuuta on jaettu ja miten?

Isän asema lasten elämässä, jos on?

Arjen käytännöt perheessä. Lapsiperheen arki?

Miten arki on muuttunut lapsen syntymän jälkeen?

Päivittäiset äitiyden rutiinit (konkreettista arjen kuvausta)?

Miten sateenkaariäitiys ja vanhemmuus mielestäsi eroavat heteroäitiydestä?

3. Sosiaaliset suhteet

Ympäristön suhtautuminen sateenkaariperheisiin, suhtautumisen muutos?

Millaista muutosta on mielestäsi tapahtunut ja mihin suuntaan, miten näkyy?

Miten vanhemmat, suku, ystävät, lasten kaveripiiri, päiväkotit, koulu ja neuvola suhtautuivat teihin perheinä?

Entä sateenkaariperheisiin yleisellä tasolla?

Mitä heidän on ollut vaikea hyväksyä?

Oletko mukana sateenkaariperheiden yhdistystoiminnassa?

Suhteet muihin sateenkaariperheellisiin?

4. Identiteetti

Koetko tarvetta määritellä itsesi muille? Miksi ja miten? Missä tilanteissa?

Onko tässä tapahtunut muutosta lapsen syntymän jälkeen?

Onko oma identiteetti vahvistunut lapsen syntymän jälkeen? Miten?

Mikä olisi ehkä parempi sana lesboäitiydelle ja –vanhemmuudelle, koska joskus naisparit eivät koe identifioituvansa lesbon käsitteeseen ?

2. HAASTATTELU / KYSELYRUNKO

1. PERHE JA PARISUHDE

Millainen on teidän perhe ja mitä perheenjäsenten kanssa tehdään?

Ketkä asuvat kanssasi samassa kotitaloudessa ja muodostavatko he perheesi?

Kuuluuko perheeseen ihmisiä, jotka eivät asu samassa kotitaloudessa kanssasi? Kuvaile perhettäsi. Mitä teette kotona? Kuvaile edellistä päivää ja mitä silloin teitte?

2. SUKU JA SUKULAISUUDEN ASEMA

Millaisissa yhteyksissä ja kuinka usein tapaat sukulaisiasi?

Keitä nämä sukulaisesi ovat?

Keitä sukulaisistasi tapaat enemmän ja keitä vähemmän?

Mihin sukulaisuus mielestäsi velvoittaa? Mihin ei?

Ovatko jotkut muut ihmiset sinulle tärkeämpiä kuin sukulaisesi? Ketkä?

Tuntevatko perheenjäsenesi ja sukulaisesi ystäviäsi, tuttaviasi, ihmisiä joita tapaat säännöllisesti?

3. VAPAA- AIKA JA SOSIAALISUUS

Miten vietät vapaa-aikasi?

Harrastukset, ulkoilu, kyläily, lomailu?

Kenen kanssa vietät vapaa-aikaa ja juhlapyyhiä?

4. ARKIPÄIVÄ

Kuka hoitaa kotia poissa ollessasi?

Keneltä voi pyytää apua esimerkiksi muuttoon, kodin kunnostukseen, ruuanlaittoon tai lastenhoitoon?

Kuka pitää sinusta huolta sairaana ollessasi? Jos puoliso on sairaana, kuka hoitaa lapsia?

Miten kotiin liittyvät askareet jakautuvat perheenjäsenten kesken?

Miten lastenhoito jakautuu puolisoitten kesken?

Keskusteletko puolisoisi kanssa lasten kasvatukseen liittyvistä periaatteista? Millaisista esimerkiksi ja ilmeneekö ristiriitoja?

Miten lesbous vaikuttaa perheen arkipäivässä?

Miten ihmiset ovat suhtautuneet (ystävät, sukulaiset ja perhe) naissuhteeseesi?

Oletko elänyt parisuhteessa, perheessä miehen kanssa? Jos kyllä, miten vertailisit elämistä toisen naisen kanssa heterosuhteessa elämiseen?

Ovatko lapsesi eläneet heteroperheessä? Jos kyllä, miten he suhtautuvat puolisoosi perheen jäsenenä?

Jos lasten isä on tiedossa, millainen suhde hänellä on perheeseen?

Omat ja puolison biologiset lapset, onko eroa vanhemmuudessa?

Millainen suhde sinulla on puolisoisi lapsiin ja millainen suhde puolisoillasi on lapsiisi?

Lasten suhtautuminen puolisoosi ja puolisoisi lasten suhtautuminen sinuun?

Oletko itse tai kumppanisi kokenut syrjintää? Vaikuttaako tämä liikkumiseen tai käyttäytymiseen? Suhde yhteiskuntaan ja asenteet?

5. ELÄMÄNHISTORIA

Olisiko sosiaalinen verkostosi erilainen, jos olisit hetero? Jos kyllä, niin millä tavalla?

Onko jokin tietty tapahtuma vaikuttanut sosiaaliseen verkostoosi, esimerkiksi opiskelun aloittaminen, parisuhde tai toiselle paikkakunnalle muutto?

LIITE 3. Tainan haastattelu 25.1.2007

Perheen historiaa. Parisuhteen alku

Kuinka suhteenne alkoi ja milloin?
Mitä vaiheita suhteessanne on ollut?
Milloin muutitte yhteen?

Lapset, Ajatukset lapsista

Mitä olette ajatelleet äitiydestä aikaisemmin?
Milloin ja miten aloitte keskustella yhteisistä lapsista?
Milloin päätitte perustaa perheen?
Kuinka lapsenne saivat alkunsa?
Mietittekö eri vaihtoehtoja?

Vanhemmuus

Vanhemmuus tällä hetkellä? Mitä ajatuksia?
Millainen oli lapsuuden perheesi?
Kuvaile lapsuuden perhettäsi ja vertaa sitä ja nykyistä perhettäsi.
Mitä eroja tai yhtäläisyyksiä huomaat?

Sukulaiset, ystävät ja läheiset ihmiset

Kun kerroitte homoseksuaalisuudestanne (ulos tulo), mitä he mielestänne ajattelivat tai sanoivat? Milloin tai millä tavalla kerroitte asiasta tai miten he saivat tietää? Oletteko keskustelleet tai jollain tapaa käsitelleet asiaa? Jos, niin miten? Onko lähipiirissä ihmisiä, jotka eivät tiedä parisuhteestanne tai lapsistanne? Jos, niin onko tälle erityistä syytä?

Osaisitteko mahdollisesti vertailla eri ihmisten suhtautumista esimerkiksi iän, sukupuolen tai oman seksuaalisen suuntautumisen mukaan, tai sen mukaan, onko heillä lapsia? Sen mukaan ovatko he sukua vai ystäviä? Millaisia muutoksia on tapahtunut aiempaan nähden, esimerkiksi aika ennen lapsia?

Keitä ystäväverkostoonne kuuluu ja millaista kanssakäyminen on?

Ovatko ystävyys-suhteet kestävämpiä kuin sukulaisuussuhteet?

Kumpia painotatte enemmän elämässänne, entä arjessa?

Turvaututteko sukulaisten vai ystävien apuun?

Helpottaako vanhemmaksi tulo ja lasten syntymä sukulaisten ja esimerkiksi isovanhempien ymmärrystä perheestänne? Olisiko suhtautuminen erilaista ilman lapsia? Eli siis ilo lapsenlapsesta peittää alleen mahdollisen aikaisemman ”epäluulon”? Mitä mieltä olette tästä ajatuksesta?

Onko lasten saaminen lisännyt yhteydenpitoanne omaan sukuunne? Olisiko tätä jos lapsia ei olisi? Saavatko ystävät ikään kuin sukulaisten aseman tärkeydessään?

Vapaa-aika ja sosiaalisuus

Miten vietät vapaa-aikaasi ja kenen kanssa?

Kenen kanssa harrastat, kenen kanssa juhlit?

Keskustelet yhteisistä mielenkiinnon kohteista?

Tulevatko sukulaiset ja ystävät samoihin juhliin?

Tuntevatko perheenjäsenesi ja sukulaisesi ylipäättään ystäviäsi tai tuttaviasi tai muita ihmisiä, joita tapaat säännöllisesti?

Ketkä ovat sinulle läheisimpiä ihmisiä?

Mitkä asioita ystävilta ja sukulaisilta voi pyytää ja missä menee raja?

Viralliset tahot

Miten teihin perheenä on suhtauduttu, millaista palvelua olette saaneet ja millaisia tilanteita on ollut? Esimerkiksi hoitohenkilökunta eri paikoissa, kuten mahdollinen hedelmöityshoitoklinikka, neuvola, synnytysairaala, esimerkiksi synnytysvalmennus, päivähoitopaikat, virastot, esimerkiksi KELA? Miten perhemuotonne on otettu huomioon?

Sateenkaariperheet

Miten olette lastenne kanssa puhuneet sk-perheistä? Tai jos lapset ovat vielä pieniä, miten mahdollisesti lapsille kerrotaan perhemuodosta? Onko tähän tarvetta ollenkaan? Ovatko lapset pohtineet perhettään?

Biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus

Miten konkreettisella tasolla näkyy? Mikä on mielestänne sosiaalisen vanhemman asema vaikka käytännön toimissa tätä jakoa ei olisikaan näkyvillä?

Onko lasten kasvatus jotenkin tietoisempaa sk-perheissä? Miten tämä mahdollisesti näkyy? Esimerkiksi sukupuoliroolien ja rooliodotusten tietoista purkamista?

Mitä mieltä olet sateenkaariperheistä valittuina perheinä (Weston: chosen families) Voidaanko sk-perheistä käyttää tätä termiä? Tässä korostuu perheen muodostaminen tietoisena valintana eli ei ikään kuin ajautumista perheeksi.

Onko suhteen rekisteröiminen vaikuttanut parisuhteeseen ja perhe-elämään? Miten tämä näkyy? Mitä mietteitä keskustelu hedelmöityshoidoista ja laista herättää? Miten koette sk-perheiden aseman tämän hetken Suomessa? Mitä hyvää, mitä parannettavaa?

Tarkentavia kysymyksiä jo lähetettyjen kysymysten pohjalta

Miksi ja miten ajatus lapsista entisten poikaystävien kanssa oli absurdi? Miksi olet kokenut vaikeaksi tehdä selvää eroa hetero-lesbo- bi? Mitä tällä tarkoitat? Et halua korostaa omaa seksuaalista suuntautumistasi? Oletko ensisijaisesti äiti?